

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна»

С. І. Жураўлёва

СТЫЛІСТЫКА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ
Ў ТАБЛІЦАХ І СХЕМАХ

Даведнік

Мазыр
2011

УДК 811.161.3
ББК 81.2 Бєі-5
Ж91

Аўтар

С. І. Жураўлёва, кандыдат філалагічных навук, дацэнт.

Рэцэнзенты:

кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства ўстанова адукацыі «Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава»

А. С. Дзядова;

кандыдат педагогічных навук, дацэнт, загадчык кафедры філалогіі ўстанова адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт»

Т. М. Пучынская.

Друкуецца паводле рашэння рэдакцыйна-выдавецкага савета ўстанова адукацыі «Мазырскі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна»

Жураўлёва, С. І. Стылістыка беларускай мовы ў табліцах і схемах : даведнік Ж91 / С. І. Жураўлёва. – Мазыр: УА МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2011. – 101 с.

ISBN 978-985-477-456-5.

У выданні змяшчаюцца 91 табліца і 12 схем, у якіх даюцца кароткія тэрэтычныя звесткі, што адлюстроўваюць асноўныя аспекты стылістыкі і яе разнавіднасці: «Функцыянальная стылістыка», «Практычная стылістыка», «Стылістыка тэксту».

Прызначаецца студэнтам філалагічных факультэтаў, а таксама студэнтам гуманітарных факультэтаў ВНУ, навучэнцам педагогічных каледжаў, настаўнікам і вучням старэйшых класаў агульнаадукацыйных школ, гімназій, ліцэяў.

**УДК 811.161.3
ББК 81.2 Бєі-5**

ISBN 978-985-477-456-5

© Жураўлёва С. І., 2011

© УА МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2011

Даведачнае выданне

Жураўлёва Святлана Іванаўна

**СТЫЛІСТЫКА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ
Ў ТАБЛІЦАХ І СХЕМАХ**

Даведнік

Адказы за выданне С. С. Барысава
Тэхнічны рэдактар Н. У. Ропат
Карэктар М. М. Макарэвіч
Арыгінал-макет А. В. Юніцкая

Падпісана ў друк 05.10.2011. Фармат 60x90 1/16. Папера афсетная.
Гарнітура Times New Roman. Рызаграфія. Ум. друк. арк. 6,31.
Тыраж 129 экз. Заказ 44.

Выдавец і паліграфічнае выкананне: установа адукацыі
«Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна».
ЛВ № 02330/0549479 ад 14 мая 2009 г.
Вул. Студэнцкая, 28, 247760, Мазыр, Гомельская вобл.
Тэл. (0236) 32-46-29

Прадмова

Сучаснае імклівае жыццё, інтэнсіўнае развіццё інфармацыйных тэхналогій патрабуюць ад членаў грамадства разумення і выкарыстання ўсіх відаў прадметна-практычнага маўлення. А гэта азначае, што сучасны чалавек павінен хутка ўспрымаць, выкарыстоўваць неабходную інфармацыю для прыняцця рашэнняў, ствараць маналогі, удзельнічаць у дыялогах, кіраваць сістэмай маўленчых камунікацый у межах сваёй кампетэнцыі. Узброіць чалавека такімі ўменнямі дапаможа стылістыка – раздзел мовазнаўства, які даследуе ўжыванне слоў, словазлучэнняў, сказаў паводле іх адпаведнасці зместу, мэце выказвання, а таксама сітуацыі. Веданне стылістыкі будзе спрыяць правільнаму выкарыстанню мовы ў розных сферах дзейнасці, выхаванню пачуцця слова, фарміраванню моўнага густу. Вывучэнне яе з’яўляецца абавязковым у працэсе падрыхтоўкі настаўніка-філолага.

Даведачнае выданне «Стылістыка беларускай мовы ў табліцах і схемах» падрыхтавана ў адпаведнасці з праграмай па дысцыпліне «Стылістыка беларускай мовы», якая вывучаецца на філалагічных факультэтах ВНУ.

Мэта яго – дапамагчы студэнтам засвоіць асноўныя паняцці стылістыкі, выпрацаваць навыкі вызначэння і адрознення стылістычных асаблівасцей моўных сродкаў, дарэчнага іх выкарыстання ва ўласным маўленні.

Табліцы дазваляюць лагічна размясціць матэрыял, робяць аснову паведамлення візуальнай, што дапаможа студэнту адчуваць сябе ўпэўнена падчас адказу і паспяхова засвоіць тэарэтычны матэрыял.

Структуру даведачнага выдання складаюць некалькі раздзелаў: *асноўныя аспекты стылістыкі, практычная стылістыка, функцыянальная стылістыка, стылістыка тэксту*. Пераважная частка ілюстрацыйнага матэрыялу – вершаваныя творы, бо яны больш эмацыянальныя і лепш запамінаюцца. Разам з тым выкарыстоўваюцца прыклады з мастацкай прозы і публіцыстыкі.

У канцы выдання змешчаны спіс літаратуры ў дапамогу філолагу.

Даведачнае выданне адрасуецца студэнтам-філолагам, а таксама студэнтам гуманітарных факультэтаў ВНУ, навучэнцам педагагічных каледжаў, настаўнікам і вучням старэйшых класаў агульнаадукацыйных школ, гімназій, ліцэяў.

АСНОЎНЫЯ АСПЕКТЫ СТЫЛІСТЫКІ

Табліца 1 – Разнавіднасці стылістыкі і яе задачы

Разнавіднасць стылістыкі	Задачи
<i>Функцыянальная стылістыка</i>	Даследаванне ўжывання стылістычных рэсурсаў мовы ў залежнасці ад знешніх, экстралінгвістычных фактараў, якія вызначаюць умовы адбору моўных адзінак.
<i>Апісальная стылістыка</i>	Вывучэнне патэнцыяльных магчымасцей выкарыстання стылістычна афарбаваных сродкаў мовы на ўсіх узроўнях яе сістэмы: фанетычным, лексічным, фразеалагічным, словаўтваральным, марфалагічным, сінтаксічным.
<i>Практычная стылістыка</i>	Выпрацоўка і рэалізацыя стылістычных норм ужывання моўных адзінак ва ўсіх функцыянальных стылях.
<i>Стылістыка мастацкай літаратуры</i>	Даследаванне ўзаемадзеяння літаратурнай мовы і мовы мастацкай літаратуры ў гістарычным развіцці, вызначэнне заканамернасцей арганізацыі моўных адзінак, якія забяспечваюць стылістычны кірунак твора.
<i>Стылістыка тэксту</i>	Апісанне структурных прынцыпаў тэксту, прыёмаў яго арганізацыі.

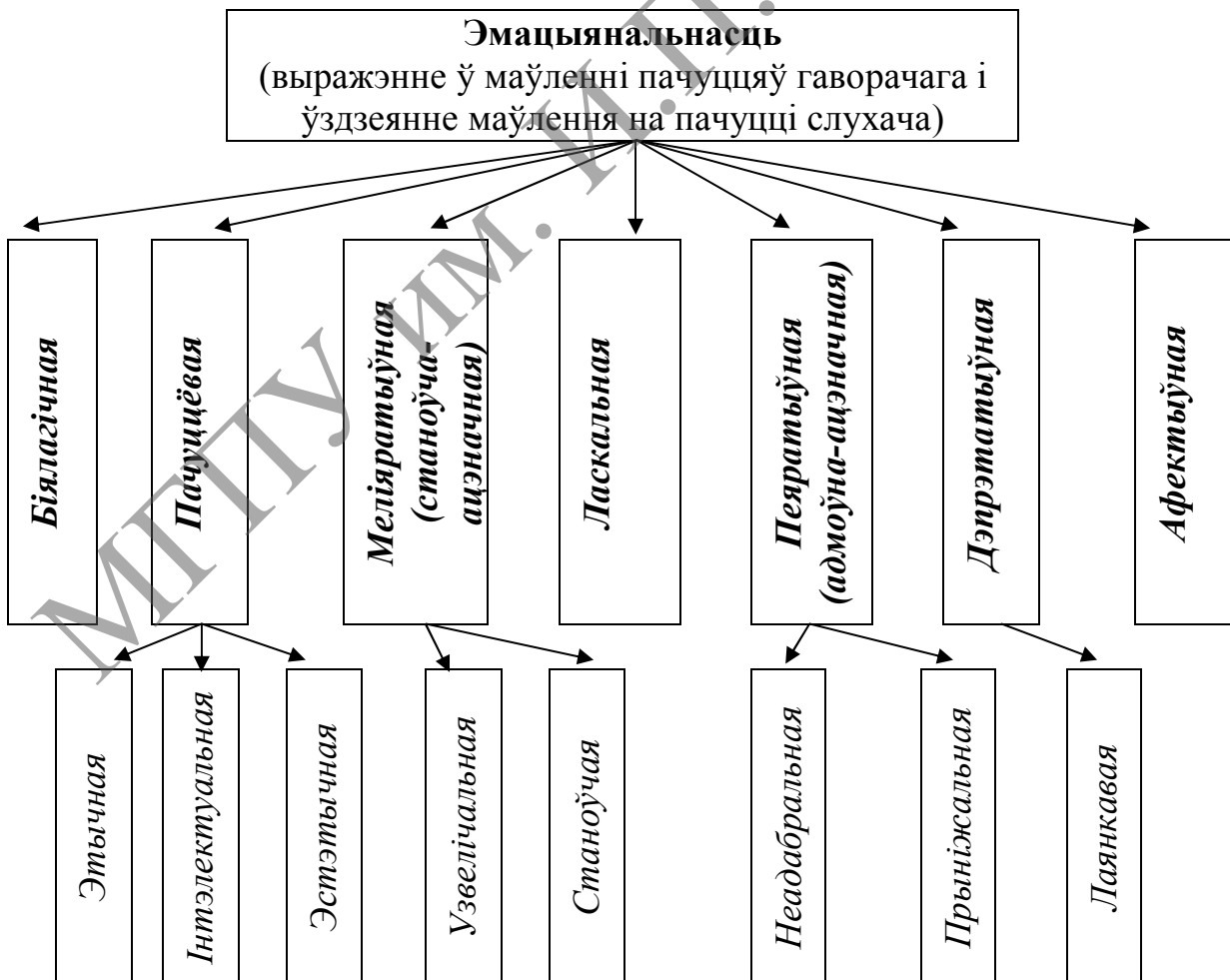
Табліца 2 – Асноўныя напрамкі стылістычных даследаванняў і іх задачы

Напрамак стылістычнага даследавання	Разнавіднасць напрамку стылістычнага даследавання	Задачи стылістычнага даследавання
1	2	3
Лінгва- стылістыка	<i>Стылістыка мовы ("стылістыка рэсурсаў")</i>	Апісанне і характарыстыка стылістычна афарбаваных сродкаў мовы, выяўленчых магчымасцей і семантыка-функцыянальных адценняў слоў, форм і канструкцый.

Працяг табліцы 2

1	2	3
Лінгва-стылістыка	<i>Стылістыка маўлення (функцыянальная стылістыка)</i>	Даследаванне заканамернасцей функцыянавання мовы ў розных сферах зносін. Вывучэнне рэалізацыі стылістычных магчымасцей мовы ў залежнасці ад мэт і задач зносін, ад характару, зместу і жанравых форм выказвання.
Літаратура-знаўчая стылістыка	<i>Стылістыка мастацкай літаратуры</i>	Значэнне асаблівасцей функцыянавання мовы ў творах слоўнага мастацтва, індывідуальнага стылю мастакоў слова.

Схема 1 – Віды эмацыянальнасці

Табліца 3 – Моўныя сродкі перадачы эмацыянальнасці

Від сродку	Прыклады
Інтанацыя	<i>Вы жывыя! Вярнуліся! Нейк амаглі папчу стронцыю, продань дарогі!.. Журавелькі – жураўкі мае, жураўлі, сцяг вясны над палескай разлогай!</i> (Н. Мацяш).
Паўтор	<i>Душа мне і шэпча і плача: адзін ты, адзін, небарача!</i> (Я. Купала).
Рытарычны вокліч	<i>Не папе рымскаму служу і не “свяцейшаму” сіноду! Я аддаю сваю душу свайму няшчаснаму народу!</i> (Я. Купала).
Рытарычнае пытанне	<i>Дзе ты, зорка мая прамяністая? За якія ты хмары скацілася? Дзе ты, радасць мая залацістая? На якой ты сцяжынцы згубілася?</i> (А. Русак).
Выклічнік	<i>Смуткуе бярозавы гай, і ясені курчацца ў транс... Каханне – куды ты? Бывай!.. Ідзі... не пакінь... не астанься!..</i> (А. Разанаў).
Часціца	<i>Цётка. Да нас з Вялікай зямлі прыслалі адказнага работніка. Рунец. Няўжо?</i> (К. Крапіва).

Табліца 4 – Структура экспрэсіўнасці

Кампанент экспрэсіўнасці	Азначэнне
Вобразнасць	Абагуленае пачуццёва-нагляднае ўяўленне аб прадмеце і з’явах рэчаіснасці.
Інтэнсіўнасць (узмацняльнасць)	Адлюстраванне градацыі ў ступені праяўлення прыкметы.
Экстэнсіўнасць	Накіраванасць у бок колькаснага павелічэння, пашырэння, распаўсюджання.

Схема 2 – Тыпы экспрэсіўнасці

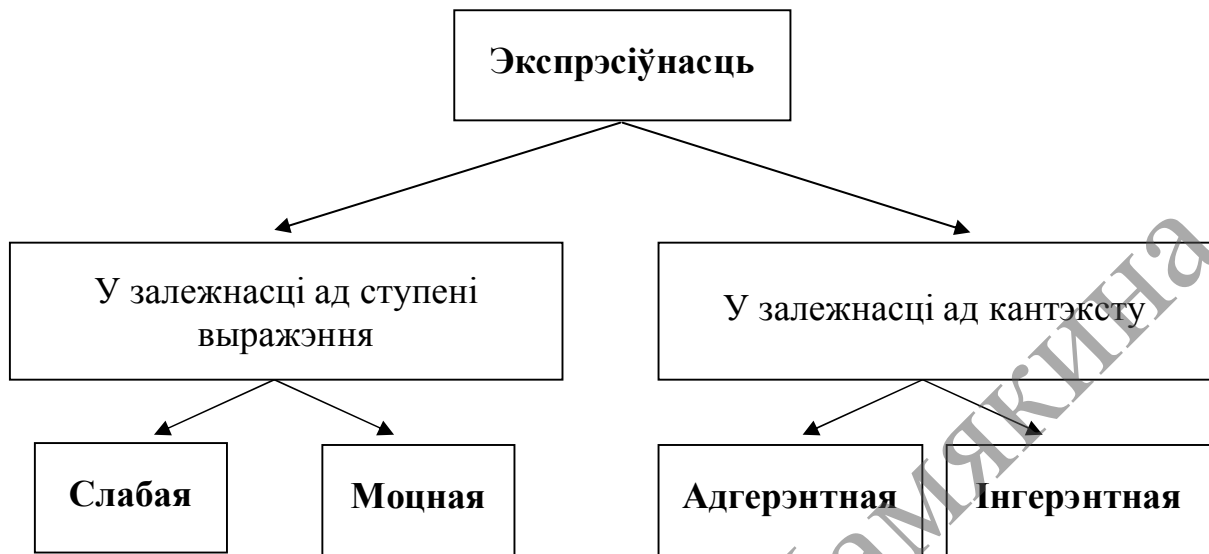
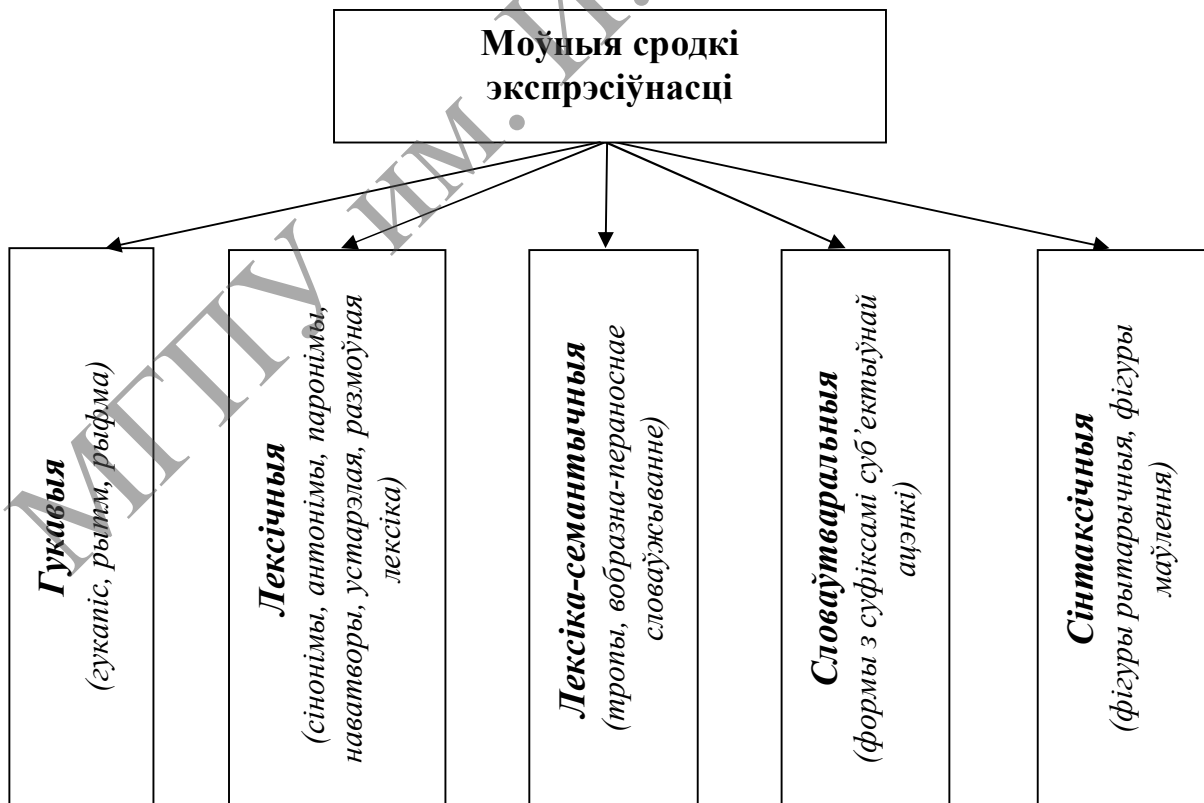

Схема 3 – Моўныя сродкі стварэння экспрэсіўнасці

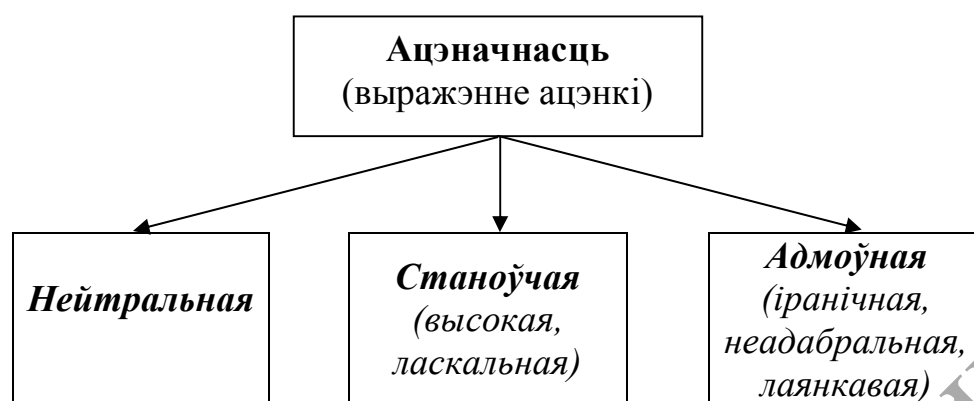
Табліца 5 – Віды стылістычных афарбовак (канатацый) моўных адзінак

Стылістычная афарбоўка	Разнавіднасці стылістычных афарбовак	Прыклады
<i>Эмацыянальна-экспрэсійная</i> (дадатковыя якасці моўных адзінак, якія накладваюцца на іх прадметна-лагічнае значэнне)	1. Словы і выразы з элементамі ацэнкі	<i>Гуляка, задавака</i>
	2. Стылістычна нейтральныя словы, якія ўжываюцца ў метафарычным значэнні	<i>Ліса</i> (хітры чалавек), <i>піла</i> (пра сварлівага чалавека, які часта прыдзіраецца да каго-небудзь)
	3. Словы, у якіх стылістычная афарбоўка выражаецца афіксамі	<i>Ветрык, песенька</i>
<i>Функцыянальна-стылявая</i> (прыналежнасць да пэўнай сферы маўлення – стылю, тыпу маўлення)	1. Агульнаўжывальныя словы і выразы	<i>Печыва, тамат</i>
	2. Словы і выразы функцыянальна абмежаванага выкарыстання	<i>Выхлуп</i> (спец.) <i>Эрудыт</i> (кніж.)

Табліца 6 – Віды функцыянальна-стылявой афарбоўкі

Кніжная (+)						Нейтральная (0)	Гутарковая (-)	
Функцыянальна адназначна не арыентаваная		Функцыянальна адназначна арыентаваная					Гутарковая	Гутаркова-прастамоўная
Агульнакніжная	Кніжная высокая	Навуковая	Афіцыйна-справавая	Публіцыстычная	Царкоўна-рэлігійная			
<i>Адэкватны, альянс</i>	<i>Акрыліць, трыбун</i>	<i>Аналіз, парадыгма</i>	<i>Камюніке</i>	<i>Дэмакратыя, грамадскі</i>	<i>Малітоўны, кадзіла</i>	<i>Сонца, думаць</i>	<i>Акалець, галёрка</i>	<i>Абармот, балабон</i>

Схема 4 – Віды ацэначнасці

Табліца 7 – Віды эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкі

Стылістычны + (плюс)		Стылістычны 0 (нуль)	Стылістычны – (мінус)	
Узвышаная	Станоўча- ацэначная	Нейтральная	Зніжаная, фамільярная	Адмоўна- ацэначная
<i>Зараніца, ветразь</i>	<i>Беленькі</i>	<i>Стабільны, народны</i>	<i>Філоніць, шпана</i>	<i>Бандыт, агрэсар</i>

Табліца 8 – Віды стылістычных функцый моўных адзінак

Функцыя	Азначэнне
<i>1</i>	<i>2</i>
Абагульнення	Здольнасць рабіць абагуленае выражэнне сутнасці з'яў.
Апісальная	Дэталёвая характарыстыка прадметаў, уласцівасцей, дзеянняў.
Ацэначная	Здольнасць даваць станоўчую або адмоўную ацэнку прадметам, з'явам рэчаіснасці да абазначанага факта.
Вобразная (вобразнага выказвання)	Наяўнасць у моўнай адзінцы пераноснага значэння з яркімі эфектамі, створанага на метафарычных, метанімічных або іншых асацыяцыях. Стварэнне мастацкага вобраза.
Выяўленчая	Апісанне з'яў рэчаіснасці, дзеянняў.

Працяг табліцы 8

1	2
<i>Градацыйная</i>	Павышэнне або паніжэнне сілы выказвання ад слова да слова – членаў сінанімічнага рада, тэматычнай групы для большай выразнасці і эмацыянальнасці.
<i>Гукапераймання</i>	Выкарыстанне слоў, якія сваім гучаннем ствараюць слыхавыя ўяўленні ад апісваемых з’яў.
<i>Гумару і сатыры</i>	Стварэнне ўражання камізму, іроніі.
<i>Загалоначная</i>	Здольнасць даваць назву кніг, часопісаў, артыкулаў.
<i>Заклучнага акорда</i>	Служыць падставай выкарыстання ў якасці заключнага акорда да эпизода, раздзела.
<i>Замяшчэння</i>	Замена слоў, каб пазбегнуць таўталогіі.
<i>Інтэртэкстуальная</i>	Здольнасць з’яўляцца сродкам адсылкі да твораў іншых аўтараў.
<i>Індывідуалізацыі</i>	Здольнасць рабіць індывідуальным, своеасаблівым, непаўторным, не падобным да іншых.
<i>Кампрэсіўная (лаканізацыі маўлення)</i>	Сціслая, дакладная і ў той жа час змястоўная стылістычна моцная перадача выказвання. Функцыя скарачэння, сцісласці выказвання.
<i>Кампазіцыйная</i>	Здольнасць ствараць будову твора, суадносіны паміж яго часткамі.
<i>Канструктыўная</i>	Уласціваць змяняць структуру выказвання, спрашчаць сінтаксічную будову маўлення.
<i>Мастацка-выяўленчая</i>	Стварэнне яскравага мастацкага вобраза на аснове асацыяцый.
<i>Маўленчай характарыстыкі</i>	Індывідуалізацыя мовы герояў, выступленне своеасаблівым знакам прыналежнасці персанажа да пэўнага сацыяльнага асяроддзя.
<i>Намінатывная</i>	Здольнасць з’яўляцца сродкам абазначэння рэалій, паняццяў.
<i>Падагульняльная</i>	Здольнасць падводзіць вынікі работы.
<i>Падтэкставая</i>	Здольнасць ствараць прыхаваны сэнс выказвання.
<i>Прагматычная</i>	Уздзеянне на адрасата з мэтай выклікаць у яго пэўныя рэакцыі.
<i>Рэмарачная</i>	Здольнасць выступаць тлумачэннем да тэксту п’есы, дадаваць характарыстыкі абставін дзеяння, знешняга выгляду, паводзін персанажаў.

Працяг табліцы 8

<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Рыфмы</i>	Здольнасць ствараць сугучнасць канцоў вершаваных радкоў або некаторых слоў у сярэдзіне радка.
<i>Рэфрэна</i>	Здольнасць ствараць паўтор ключавых слоў і выказаў для павышэння ідэйна-экспрэсіўнай насычанасці выказвання.
<i>Сінтаксічная</i>	Выражэнне сінтаксічных значэнняў пры маўленні.
<i>Стылеўтваральная</i>	Здольнасць выступаць у якасці стылістычнага сродку.
<i>Стылізацыі</i>	Свядомае перайманне моўных прыкмет, рыс якога-небудзь пэўнага стылю, жанру, характэрных для пэўнай гістарычнай эпохі, сацыяльнага асяроддзя, індывідуальнай аўтарскай стылявой манеры; падробка пад той або іншы стыль.
<i>Сэнсаадрозная</i>	Устанаўленне сэнсава-граматычных відаў сувязей паміж асобнымі часткамі выказвання.
<i>Сэнсавая</i>	Выдзяленне лагічна важных слоў, выказаў, матываў.
<i>Супрацьпастаўлення</i>	Здольнасць параўнаць процілеглыя прыкметы, з'явы рэчаіснасці.
<i>Сюжэтнай асновы</i>	Здольнасць разгортваць фэбульную сітуацыю твора.
<i>Тлумачэння</i>	Тлумачэнне сінонімамі незразумелых слоў, тэрмінаў.
<i>Удакладнення</i>	Дапаўненне, канкрэтызацыя, больш дакладнае выказванне думкі.
<i>Узмацняльная</i>	Наўмыснае перабольшванне ступені якога-небудзь дзеяння, прыкметы.
<i>Указальная</i>	Здольнасць з'яўляцца сродкам указання на што-небудзь або каго-небудзь.
<i>Характалагічная (дэйктычная)</i>	Здольнасць характарызаваць сітуацыю, асоб, з'яўляцца маўленчай характарыстыкай.
<i>Экспрэсіўная</i>	Выражэнне суб'ектыўных адносін гаворачага, яго ацэнкі да таго, што паведамляецца.
<i>Эмацыянальная</i>	Здольнасць перадаваць эмацыянальны стан, выражаць пачуцці.
<i>Эмацыянальна-экспрэсіўная</i>	Перадача адценняў выказвання, якія выяўляюць адносіны да выказвання або стан таго, хто гаворыць, яго волевыяўленне.
<i>Эстэтычная</i>	Прызначэнне слова службыць сродкам мастацкай выразнасці. Уздзеянне на чытача і ўзбуджэнне ў ім пачуцця прыгожага.

ФУНКЦЫЯНАЛЬНАЯ СТЫЛІСТЫКА

Функцыянальная стылістыка вывучае стылі літаратурнай мовы: прынцыпы, умовы фарміравання, заканамернасці іх функцыянавання, моўныя асаблівасці.

Стыль мовы – функцыянальная разнавіднасць літаратурнай мовы, якая характарызуецца асаблівасцямі ў адборы і арганізацыі моўных сродкаў у залежнасці ад зместу, мэт і сітуацыі зносін.

Стыль маўлення – выкарыстанне стыля мовы ў пэўнай маўленчай сферы.

Схема 5 – Суадносіны стыляў мовы і маўлення

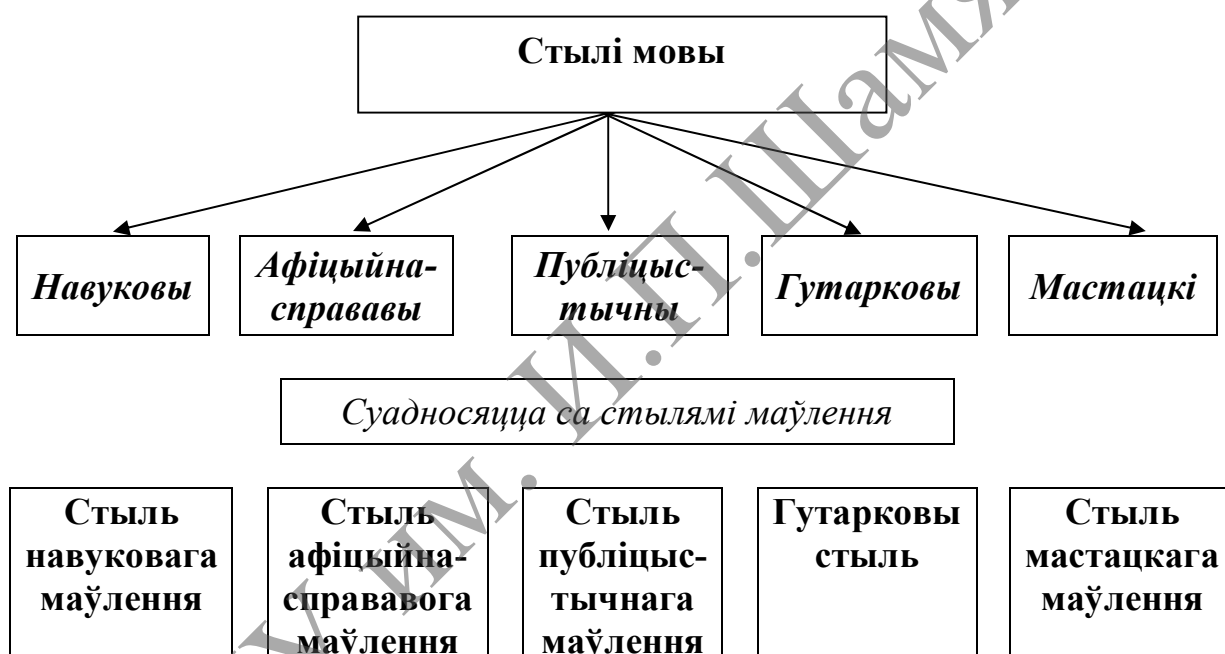

Схема 6 – Прынцыпы вылучэння стыляў

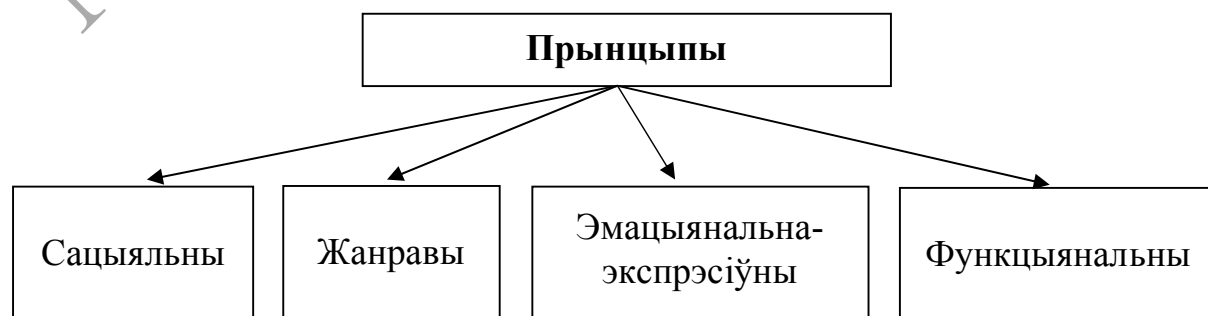

Схема 7 – Структура сітуацыі маўлення

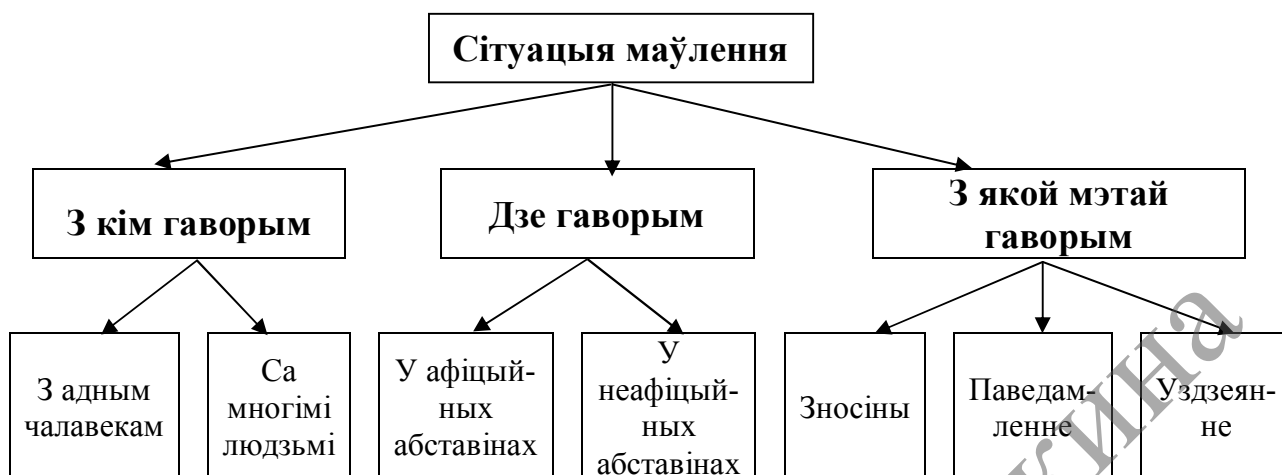

Схема 8 – Разнавіднасці стыляў маўлення

Табліца 9 – Сфера зносін і задачы камунікацыі

Стыль	Задачи камунікацыі		
	Зносіны	Паведамленне	Уздзеянне
Гутарковы (размоўны)	+	(+)	(+)
Публіцыстычны		+	+
Афіцыйна-справавы		+	(+)
Мастацкі		(+)	+
Навуковы		+	
Канфесійны (рэлігійны)		(+)	+

Заўвага: “+” – асноўныя задачы; “(+)” – дадатковыя задачы

Табліца 10 – **Навуковы стыль**

Сфера выкарыстання	Мэты зносін	Стылявыя рысы	Моўныя сродкі	Разнавіднасці
Навука і тэхніка, вучэбны працэс	Паведаміць агульныя або прыватныя істотныя прыкметы прадметаў, растлумачыць сутнасць з'явы, яе прычыны і інш.	Абстрактнасць, дакладнасць, аб'ектыўнасць і аргументаванасць, паслядоўнасць, лаканічнасць, кампазіцыйная стройнасць	Агульнаўжывальныя словы, тэрміны, абстрактныя паняцці, дзеясловы мыслення і думкі, зваротныя дзеясловы, дзеясловы 3-й асобы, развітыя апавядальныя сказы, ускладненыя аднароднымі членамі, дзееспрыметнымі зваротамі, пабочныя канструкцыі, злучнікавая падпарадкавальная сувязь	Уласна навуковы, навукова-вучэбны, навукова-папулярны, навукова-тэхнічны

Табліца 11 – **Адрозненне ўласна навуковага выкладу ад навукова-папулярнага**

Параметры параўнання	Уласна навуковы выклад	Навукова-папулярны выклад
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Агульная мэта	Праінфармаваць, даць выключна аб'ектыўную ацэнку з'явам рэчаіснасці	Праінфармаваць, зацікавіць, уздзеінічаць на адрасата
Жанры	Навуковы артыкул, манграфія, рэферат, дысертацыя, навуковы даклад	Даклад навукова-папулярнага характару, артыкул, навукова-папулярнае паведамленне

Працяг табліцы 11

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Лексіка	Тэрміны, агульнанавуковая лексіка, адсутнасць двухсэнсоўнасці; пераважна абстрактны характар лексікі	Тлумачэнне вузкаспецыяльных тэрмінаў, вобразныя сродкі мовы, гутарковыя словы; імкненне да канкрэтызацыі лексікі
Асаблівасці выкладу	Аўтарскае «я» зацямнаецца, а «мы» носіць абстрактны характар	Праяўляецца аўтарскае «я», а «мы» адыгрывае ролю ўсталёўвання кантакту
Сінтаксіс	Выкарыстанне аднародных членаў і ўстаўных канструкцый; разгорнутыя ўскладненыя сказы; складаныя сказы з прычынавыніковымі сувязямі	Шырокае выкарыстанне простых сказаў; рытарычныя фігуры (інверсія, градацыя, рытарычнае пытанне)

Табліца 12 – Афіцыйна-справавы стыль

Сфера выкарыстання	Мэты зносін	Стылявыя рысы	Моўныя сродкі	Разнавіднасці
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Афіцыйныя дакументы, канцэлярыя, юрыдычная і дыпламатычная сферы	Інфармацыйная, рэгуляцыйная афіцыйных зносін	Паслядоўнасць і дакладнасць выкладу, аб'ектыўнасць ацэнак, стандартызаванасць, адсутнасць эмацыянальнасці	Абстрактная, тэрміналагічная, спецыяльная лексіка, складанаскарочаныя словы, канцэлярыскія штампы; аддзяслёўныя назоўнікі, інфінітывы; апавядальныя складаныя сказы, ускладненыя аднароднымі і адасобленымі	Уласна заканадаўчы, дыпламатычны, афіцыйна-канцэлярыскі.

Працяг табліцы 12

1	2	3	4	5
			членамі; безасабовыя і інфінітыўныя канструкцыі са значэннем імператыўнасці, неабходнасці; прамы парадак слоў.	

Табліца 13 – Публіцыстычны стыль

Сфера выкарыс- тання	Мэты зносін	Стылявыя рысы	Моўныя сродкі	Разнавід- насці
Палітыка- ідэалагічныя, грамадска- эканамічныя, культурныя, спартыўныя і іншыя грамадскія зносіны	Фарміра- ваць грамадскую думку, светапог- ляд чытача, паведаміць пра най- больш актуальныя праблемы і падзеі	Даходлі- васць, эмацыяналь- насць, ацэначнасць і экспрэсіў- насць	Агульнаўжы- вальныя сло- вы, ацэнач- ная, абстракт- ная лексіка; грамадска- палітычная лексіка, за- гадны лад дзеяслова; пытальныя, клічныя, па- буджальныя сказы; няпоўныя сказы, прос- тая мова, пар- цэляцыя, ры- тарычныя воклічы, паўторы, інверсія членаў сказа	Газетна-публі- цыстычны, радыё-тэле- журналісцкі, аратарскі

Табліца 14 – Гутарковы (размоўны) стыль

Сфера выкарыстання	Мэты зносін	Стылявыя рысы	Моўныя сродкі	Разнавіднасці
Быт, сямейныя, сяброўскія зносіны	Абмен думкамі, інфармацыяй з блізкімі, знаёмымі людзьмі	Жывасць, непасрэднасць, натуральнасць маўлення, вобразнасць, экспрэсіўнасць, разнастайнасць	Агульнаўжывальная і бытавая лексіка, фразеалагізмы, эмацыянальна-экспрэсіўная лексіка; часціцы, інфінітыў, формы цяперашняга і будучага часу ў значэнні прошлага; формы прошлага і цяперашняга часу ў значэнні будучага, выклічнікі; няпоўныя пыталныя, пабуджальныя і клічныя сказы, сінтаксічныя канструкцыі са зваротамі і пабочнымі, устаўнымі словамі, словазлучэннямі, сказамі, далучальнымі і парцэляванымі канструкцыямі, плеаназмы	Размоўна-бытавы і размоўна-афіцыйны

Табліца 15 – Мастацкі стыль

Сфера выкарыстання	Мэты зносін	Стылявыя рысы	Моўныя сродкі	Разнавіднасці
Духоўная сфера жыцця грамадства	Уздзейнічаць на думкі і пачуцці чытача, эстэтычныя ўяўленні	Эмацыянальнасць, экспрэсіўнасць, вобразнасць, стылістычная незамкнутасць, індывідуальнасць аўтара	Агульнаўжывальная лексіка, сінонімы, словы з пераносным значэннем, устаўная лексіка, запазычанні, дыялектызмы, аказіяналізмы, вобразна-выяўленчыя сродкі; якасныя прыметнікі, апавядальныя, пыталныя, клічныя сказы, простая, ускосная і няўласна-простая мова	Празаічны, паэтычны, драматычны

Табліца 16 – Адрозненне публіцыстычнага стылю ад мастацкага

Публіцыстычны стыль	Мастацкі стыль
Адлюстраванне жыцця непасрэдна. Інфармацыя мае дакументальны характар.	Жыццё перадаецца праз вобраз, фантазію пісьменніка.
Непасрэдная (прамая і адкрытая) пазіцыя аўтара. Апавяданне вядзецца ад 1-й асобы.	Перадача ацэнкі і поглядаў аўтара праз складаную кампазіцыю твора.
«Я» або «мы» – гэта не стылізацыя, а рэальнае выражэнне адносін да рэчаіснасці.	Аповед можа весціся ад 1-й асобы. «Я» апавядальніка не супадае з аўтарскім «я».

Табліца 17 – Канфесійны (рэлігійны) стыль

Сфера выкарыстання	Мэты зносін	Стылявыя рысы	Моўныя сродкі	Разнавіднасці
Богаслужэнне, прапаведніцкая дзейнасць	Паведаміць пра закон Божы, уздзейнічаць на рэцыпіента	Абагульненасць, дакладнасць, лагічнасць	Царкоўнаславянскія выразы, тэрміны, запазычанні з грэчаскай мовы, геаграфічныя назвы, архаізмы, клічная форма назоўнікаў, вышэйшая і найвышэйшая ступень параўнання прыметнікаў, кароткія формы дзеепрыметнікаў, аднародныя члены сказа, злучніковыя і бяззлучніковыя складаныя сказы, анафара, сінтаксічны паралелізм	Прапаведніцкі, агіяграфічны

Табліца 18 – Жанры маўлення

Від жанра	Азначэнне
1	2
Навуковы стыль	
<i>Анатацыя</i>	Кароткі змест кнігі, артыкула з агульнай іх характарыстыкай. У кнігах з'яўляецца абавязковым тэкстам, які змяшчаецца на адваротным баку тытульнага ліста. Анатацыі выкарыстоўваюць у каталогах.
<i>Артыкул</i>	Даследаванне, якое праводзіцца на аснове зыходнай інфармацыі з выкарыстаннем пэўнага навуковага метаду. У адрозненне ад манаграфіі, якая поўна і ўсебакова даследуе навуковую праблему як цэласнае і сістэмнае ўтварэнне, артыкул невялікага памеру.

Працяг табліцы 18

1	2
Водзыў	Тэкст, у якім выражаецца ацэнка аб чым-небудзь або кім-небудзь. У навуковай сферы – дэталны аналіз навуковага тэксту (водзыў на дыпломную работу, водзыў афіцыйнага апанента). У газетнай, журналісцкай публіцыстыцы выкарыстоўваецца тэрмін рэцэнзія. Складаецца з інфармацыйнай і ацэначнай частак. Увага скіравана на актуальнасць, навізну матэрыялаў, паўнату выкладу, стыль работы, культуру афармлення. У канцы робіцца вывад і даецца ацэнка.
Даклад	Падрабязнае публічнае выступленне па пэўнай тэме. Падрыхтоўка даклада ўключае: вызначэнне тэмы, збор матэрыялаў, складанне плана і тэзісаў, напісанне, выступленне, абмеркаванне.
Канспект	Сістэматычны, лагічны, кароткі запіс, сціслы выклад зместу кнігі, лекцыі, даклада, які аб'ядноўвае план, тэзісы, выпіскі, цытаты.
Лекцыя	Вуснае выкладанне вучэбнай дысцыпліны па пэўнай тэме.
Манаграфія	Навуковая работа, прысвечаная ўсебаковаму даследаванню адной тэмы, праблемы.
Рэферат	Кароткі выклад зместу кнігі, артыкула, даследавання. У рэфераце абавязкова даецца бібліяграфічнае апісанне тэксту.
Тэзісы	Тэкст, у якім каротка фармулююцца ідэі аўтара і вывады.
Афіцыйна-справавы стыль	
Аўтабіяграфія	Дакумент, у якім змешчаны афіцыйныя звесткі пра жыццёвы шлях, напісаныя ад 1-й асобы.
Даведка	Дакумент, у якім раскрываецца дзейнасць установы, арганізацыі або пацвярджаюцца звесткі біяграфічнага, службовага характару.
Даверанасць	Дагавор, у адпаведнасці з якім адзін бок (давярыцель) даручае другому боку (даверанаму) ажыццяўляць ад яго імя і за яго кошт пэўнае юрыдычнае дзеянне.
Дакладная, тлумачальная запіска	Дакумент, у якім раскрываецца пытанне з вывадамі і прапановамі складальніка, адрасаваны кіраўніку ўстановы. У першай частцы падаюцца факты або апісваецца сітуацыя, якая стала прычынай напісання дакумента. У другой частцы змешчаны вывады, прапановы і просьбы.

Працяг табліцы 18

<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Загад</i>	Прававы акт, які складае кіраўнік арганізацыі для вырашэння аператыўных задач.
<i>Заява</i>	Пісьмовая просьба адной асобы (або групы асоб) ва ўстанову, арганізацыю або да службовай асобы. Дадатковы кампанент – матывацыя просьбы.
<i>Прадакол</i>	Тэкст, які запісваецца пры правядзенні пасяджэнняў. Асноўная частка прадакола складаецца з раздзелаў, якія адпавядаюць пунктам павесткі дня. Тэкст кожнага раздзела запісваецца па схеме: слухалі, выступілі, пастанавілі.
<i>Справаздача</i>	Дакумент, у якім падаюцца звесткі аб выніках дзейнасці за пэўны перыяд.
<i>Характарыстыка</i>	Пісьмовы водзв'яз, заключэнне аб працоўнай і грамадскай дзейнасці асобы ў храналагічным парадку.
Публіцыстычны стыль	
<i>Інтэрв'ю</i>	Тэкст гутаркі карэспандэнта з якім-небудзь дзеячам па пытаннях, якія цікавяць грамадскасць.
<i>Маніторынг</i>	Аналітычны жанр, які адлюстроўвае сацыялагічныя даследаванні.
<i>Надатка</i>	Кароткі тэкст, у якім раскрываюцца аб'ектыўныя факты аб з'явах.
<i>Некраслог</i>	Артыкул, прысвечаны памерламу, са звесткамі пра яго жыццё і дзейнасць.
<i>Памфлет</i>	Тэкст сатырычнага характару, накіраваны супраць якой-небудзь асобы, палітычнай з'явы, грамадскага ладу.
<i>Рэпартаж</i>	Інфармацыя па радыё, тэлебачанні, паведамленні ў газеце аб мясцовых здарэннях, падзеях.
<i>Эсэ</i>	Тэкст, у якім трактуюцца літаратурныя, філасофскія, сацыяльныя праблемы ў вольнай форме.
Мастацкі стыль	
<i>Апавяданне</i>	Невялікі мастацкі твор, у аснове якога жыццёвы эпизод, што з'яўляецца асноўным для героя, паваротным момантам у яго жыцці.
<i>Аповесць</i>	Эпічны твор, які займае прамежкавае становішча паміж раманам і апавяданнем.
<i>Балада</i>	Лірычны вершаваны твор з легендарным або гістарычным зместам.
<i>Казка</i>	Апавядальны мастацкі твор з элементамі дасціпнага вымыслу, незвычайных прыгод і сітуацый.

Працяг табліцы 18

1	2
Легенда	Не пацверджанае гістарычнымі дакументамі вуснае апавяданне аб якой-небудзь падзеі або чалавеку.
Мемуары	Твор, напісаны ў форме запісаў аб падзеях, сведкам або ўдзельнікам якіх быў сам аўтар.
Навела	Невялікі праяічны твор са строгай кампазіцыяй, адсутнасцю апісальнасці і нечаканым фіналам.
Паэма	Ліра-эпічны вершаваны твор, у якім апавядаецца пра значныя, велічныя падзеі, пра выдатных людзей, што ўсхвалявалі аўтара.
Гутарковы стыль	
Гутарка	Неафіцыйная вусная размова, асноўнай мэтай якой з'яўляюцца зносіны.
Дзённік	Штодзённы запіс пэўнай асобай таго, што з ёй адбывалася, што яна адчувае, думае. Дзённік адрозніваецца ад успамінаў тым, што аўтар сведчыць пра тое, што нядаўна адбывалася.
Пісьмо (асабістае)	Напісаны тэкст, які пасылаецца для паведамлення чаго-небудзь каму-небудзь.

Табліца 19 – **Формы маўлення**

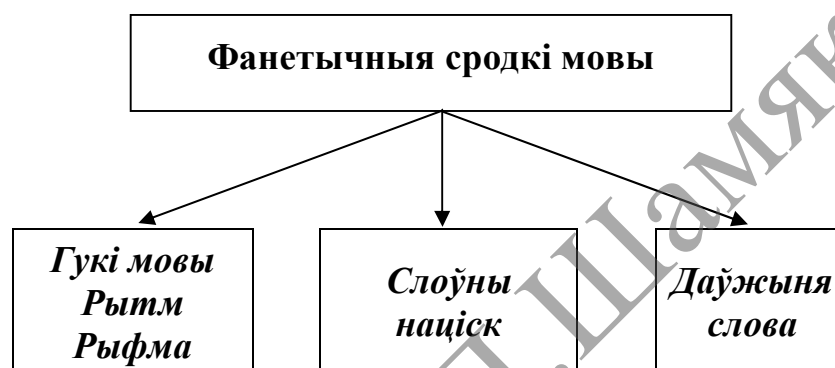
Форма маўлення	Асаблівасці маўлення	Прыклады
Вуснае	Маўленне ва ўмовах непасрэднага кантакту суб'яседнікаў, разлічанае на слыхавое і зрокавае ўспрыманне.	– <i>Інка, ты хоць мыла ручкі?</i> – <i>Мыла іх добра з мылам!</i> – <i>А чаму ж вунь бруд, унучка?</i> – <i>Дык я ручкі ўчора мыла</i> (В. Гардзеі).
Пісьмовае	Маўленне, разлічанае на зрокавае ўспрыманне шырокага кола чытачоў.	<i>Выразнасць беларускай літаратурнай мовы дасягаецца шляхам мэтанакіраванага адбору слоў і ўстойлівых выразаў з агульнанароднай мовы, шляхам стварэння аўтарскіх сродкаў, сярод якіх прыкметна вылучаюцца апісальныя назвы асобных прадметаў, прымет, дзеянняў – перыфразы</i> (Г. Малажай).

ПРАКТЫЧНАЯ СТЫЛІСТЫКА

Фонастылістыка

Фонастылістыка – раздзел стылістыкі, які вывучае асаблівасці гукавой арганізацыі маўлення, шляхі і прыёмы стварэння яго мілагучнасці (эўфанічнасці), спосабы выкарыстання прыродных і функцыянальных уласцівасцей гукаў, якія выкарыстоўваюцца для надання пэўнай стылістычнай афарбоўкі.

Схема 9 – Фанетычныя сродкі мовы, якія маюць стылістычнае значэнне

Табліца 20 – Залежнасць даўжыні слова ад стылю маўлення

Стыль	Даўжыня слова
<i>Навуковы</i>	Шматасноўныя словы
<i>Афіцыйна-справавы</i>	Доўгія словы
<i>Гутарковы</i>	Кароткія словы
<i>Мастацкі</i>	Кароткія словы

Табліца 21 – Функцыі інтанацыі

Від функцыі	Азначэнне	Прыклады
1	2	3
<i>Фанетычная</i>	Дзяленне моўнага патоку на фразы пры дапамозе рухаў тону, фіксаванага цэнтра і межаў інтанацыйнага члянэння.	<i>Сярод балот, лясоў і выспаў ёсць занядбаны Богам кут. Мне лёс такі на долю выпал – на белы свет радзіца тут (Я. Купала).</i>

Працяг табліцы 21

1	2	3
Эмацыянальна-экспрэсійная	Перадача адценняў выказвання, якія выяўляюць адносіны да выказвання або стан таго, хто гаворыць, яго волевыяўленне.	50 спосабаў вымаўлення слова так і 500 спосабаў для не (Б. Шоу).
Сінтаксічная	Дзяленне моўнага патоку на пэўныя сінтаксічныя адзінкі для выражэння сінтаксічных значэнняў пры маўленні.	Льяная і жытнёвая. Сялянская. Баравая ў казачнай красе. Старажытная. Ты самая славянская. Светлая, як травы ў расе (П. Панчанка).
Сэнсаадрозная	Устанаўленне сэнсава-граматычных відаў сувязей паміж асобнымі часткамі выказвання.	– Прачытаў? – Прачытаў. – Цікава было? – Цікава.

Табліца 22 – Фанетыка-стылістычныя варыянты слоў

Нарматыўны	Размоўны
Агарод	Гарод
Агароджа	Агарожа
Аканіцы	Акяніцы
Дзесьці	Дзесь
Маладжавы	Малажавы
Можга	Мо
Сюды-туды	Сюд-туд
Трэба	Трэ

Табліца 23 – Функцыянальная разнастайнасць эўфаніі

Від функцыі	Азначэнне	Прыклады
1	2	3
Сэнсавая	Выдзяленне лагічна важных слоў, вобразаў, матываў.	І ўзбуялі нашы людзі, пачалі ўвысь голаў высіць... Зручна жыць на свеце будзе, калі ёсць свой лётанісец (Я. Купала).

Працяг табліцы 23

1	2	3
Гукапераймальняя	Выкарыстанне слоў, якія сваім гучаннем ствараюць слыхавыя ўяўленні ад апісаных з’яў.	<i>Па вясне, калі адгрыміць крыгаход, аб наступленні цяпла папярэдзіць гром...</i> (Р. Барадулін).
Выяўленчая	Нагляднае апісанне розных рэалій, з’яў, дзеянняў.	<i>Замоўкне ён, замілавання дрозд, і папярхнеца даўкаю журбою</i> (Р. Барадулін).
Эмацыянальна-экспрэсіўная	Выражэнне пачуццяў, настрою героя.	<i>Мама ма[ja] хрысціянкай жыла, з богаба[ja]знай душо[jy], іконніцай. Ды, вернападдадзена[ja] святла, болей была [ja]на вогнепаклонніцай</i> (Р. Барадулін).
Кампазіцыйная	Перадача блізкага гучання сэнсавым часткам фразы і ўласцівасць змяняць будову частак выказвання, ствараючы фанетычнае адрозненне кожнага новага вобраза.	<i>Прыбіўшы да берага чарот патрушчаны, засынае возера, ад сіверу сіняе. Стамлёна дыхаюць хвалі, як грузчыкі. – На плячах гарачае сонца насілі</i> (Р. Барадулін).

Табліца 24 – Асаблівасці эўфаніі ў розных стылях маўлення

Стыль маўлення	Фанетычныя асаблівасці
1	2
Мастацкі	Гукапіс ствараецца анафарай, эпіфарай, асанансам, алітэрацыяй. Рытм падтрымліваецца пэўным парадкам слоў, зменай паўз, а ў паэзіі – рыфмамі. Для выразнасці выкарыстоўваюцца фігурны верш, форма лесвіцы, раздзяляльныя знакі прыпынку (двукроп’е, шматкроп’е), вялікая літара, выдзяленне шрыфтамі.
Публіцыстычны	Павольны тэмп, правільная фанетычная арганізацыя слоў. Гукавое афармленне маўлення мае сэнсавае і эстэтычнае значэнне. Выкарыстанне прыёмаў узмацнення гукавой выразнасці слова. Адзінства гукавой і вобразнай характарыстык слова.

Працяг табліцы 24

1	2
Гутарковы	Экспрэсіўнасць, разнастайная інфармацыя з пэўнымі сэнсавымі і танальнымі адценнямі. Рытм ствараецца дзвюма або некалькімі асобамі. Істотнае значэнне аказваюць сіла гука, тэмп.
Навуковы	Выражэнне думкі дасягаецца вышэйшай ступенню фармалізацыі, што выяўляецца ў графічных прыёмах афармлення азначэнняў, формул, разлічаных не на вымаўленне, а на зручнасць зрокавага ўспрымання.
Афіцыйна-справы	Мінімальнае значэнне фонікі. Шырокае выкарыстанне абрэвіатур, шматскладаных слоў, якія парушаюць мілагучнасць.

Лексічная стылістыка

Лексічная стылістыка вывучае функцыянальна-стылявую дыферэнцыяцыю слоўнікавага складу мовы, спосабы і прыёмы выкарыстання прыродных і функцыянальных асаблівасцей лексічных адзінак для стварэння пэўнай стылістычнай афарбоўкі.

Табліца 25 – Тыпы лексічных сінонімаў

Тып сіноніма	Адрозненне	Прыклады
Семантычны	Адценнямі значэння.	<i>Злосць – гнеў, абурэнне.</i>
Стылістычны – стылістычна нейтральны; – стылістычна афарбаваны	Стылістычнай афарбоўкай.	<i>Дабрадзей – філантроп (кніжн.).</i>
Семантыка-стылістычны	Аб'ёмам семантыкі і стылістычнай афарбоўкай.	<i>Кідаць – штурляць ('кідаць з сілай + разм.').</i>
Кантэкстуальны	Сінанімічны толькі ў пэўным кантэксце ці моўнай сітуацыі.	<i>На вуліцы ўжо трохі пасвятлела, хоць хмары яшчэ пагрозліва клубіліся навокал і нехаця, незадаволена, буркліва распаўзаліся ў розныя бакі (Я. Сіпакоў).</i>

Табліца 26 – Стылістычныя функцыі сінонімаў

Від функцыі	Азначэнне	Прыклады
<i>Удакладненне</i>	Сінонімы дапаўняюць адзін аднаго, больш дакладна дазваляюць выказаць думку.	<i>На вуліцы дождж шархаціць. На вуліцы ціха, ні кроку</i> (С. Законнікаў).
<i>Тлумачэнне</i>	Незразумелыя словы, тэрміны тлумачацца сінонімамі.	<i>Ваўкалак, чалавекавоўк прытуліўся да чорнай шыбы</i> (М. Скобла).
<i>Замышчэнне</i>	Замена слоў, каб пазбегнуць таўталогіі.	<i>За гавядай аж да ночы зранку прышчыцца Цімох. Эх, нялёгка за скацінкай! Годам сцягнецца дзянёк</i> (Я. Колас).
<i>Супраць-пастаўленне</i>	Параўнанне процілегласці прымет.	<i>Гэта міратворная раскоша прыроды мяне, аднак, ніколі не супакойвала, а толькі гняла і раздражняла</i> (В. Быкаў).
<i>Узмацняльная</i>	Наізваанне сінонімаў, якія ўваходзяць у сінанімічны рад, для ўзмацнення.	<i>Не знойдзеца тое, што прайшло, мінулася і загінула</i> (К. Чорны).
<i>Ацэначная</i>	Выражэнне адносін асобы да абазначанага факта.	<i>Выдумляць, ілгачь, хлусіць</i> (нейтр.). <i>Плесці, гарадзіць, верці</i> (разм.).

Табліца 27 – Стылістычныя функцыі амонімаў і паронімаў

Від функцыі	Прыклады
<i>Гумару і сатыры</i>	<i>Вядучы. ...Праз хвіліну слухайце інфармацыйную праграму «Брэха дня»</i> (П. Кашаплётаў).
<i>Загалоначная</i>	<i>«Коця і Каця», «Казкі і краскі»</i> (В. Вітка).
<i>Экспрэсіўная</i>	<i>Сітуацыя не столькі драматычная, колькі драматургічная.</i>

Табліца 28 – Стылістычныя функцыі антонімаў

Від функцыі	Прыклады
<i>Супрацьпастаўлення</i>	<i>Чорны мак, ды смачны, белая рэдзька, ды горкая (прыказка).</i>
<i>Вобразная</i>	<i>На некаторы час вёсачка хаваетца за гарбом зямлі, а потым адразу вынікае ўся (Я. Колас).</i>
<i>Эмацыянальная</i>	<i>– І не трэба крычаць на чалавека, калі ён хоча даказаць, што ён не вінаваты!.. – Губы яго падзіцячаму смыкнуліся. – Абараняць от цяжка, а абвінавачваць – лёгка! (І. Мележ).</i>
<i>Экспрэсіўная</i>	<i>Што лепей – плакаць з мудрацом, чым з дурнем весяліцца? (А. Грачанікаў).</i>
<i>Загалоўная</i>	<i>“Апошнія і першыя” (Б. Сачанка), “Прылівы і адлівы” (Р. Барадулін).</i>
<i>Камізму</i>	<i>– Нешта ж ты... кіслы надта. – А ты салодкага захацела? – Я хацела весялейшым цябе сустрэць (К. Крапіва).</i>

Табліца 29 – Стылістычныя асаблівасці дыялектызмаў

Від функцыі	Прыклады
<i>Намінатывуная</i>	<i>Да буслоў у нас адносіліся з нейкай пяшчотнай павагай. Называлі не інакш як буськамі (Я. Пархута).</i>
<i>Маўленчай характарыстыкі</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Жыто – немалочанае? – Дамалочуваем. Дзед і я... – Стары – дужы, кеўляе, значыцца?.. – Кеўляе. Дужы (І. Мележ).
<i>Гумару і сатыры</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Што, родны, зноў у цэнтру едзеш? – У цэнтру, толькі ў другую (Е. Міровіч).

Табліца 30 – Канцылярызмы

Прыкметы канцылярызмаў	Прыклады
Словы і выразы афіцыйна-справавога стылю	<i>Рэзалюцыя, акт, ісцец</i>
Аддзяяслоўныя назоўнікі са значэннем дзеяння, стану	<i>Недавыкананне, выяўленне, знаходжанне</i>
Замена простага дзеяслоўнага выказніка спалучэннем аддзяяслоўнага назоўніка з дзеясловам паслабленага значэння	<i>Весці кантроль – кантраляваць, аказаць дапамогу – дапамагчы, зрабіць заказ – заказаць</i>
Вытворныя прыназоўнікі	<i>Згодна, адпаведна, за кошт</i>
Скарачэнні	<i>Мінабароны, дзяржзаказ</i>
Наізваанне назоўнікаў	<i>Выкананне задання з мэтай паляпшэння ўзроўню ведаў</i>

Табліца 31 – Штампы

Прыкметы штампаў	Прыклады
Універсальныя словы, якія выкарыстоўваюцца ў розных значэннях	<i>Рад, праводзіць, знаходзіцца</i>
Парныя словы	<i>Актыўная дапамога, высокая адзнака, вострая крытыка</i>
Словы са сцёртай вобразнасцю	<i>Людзі ў белых халатах, белае золата</i>

Табліца 32 – Стылістычныя функцыі прастамоўных слоў і жарганізмаў

Від функцыі	Прыклады
<i>1</i>	<i>2</i>
Эмацыянальна-экспрэсіўная	<i>...Бо я не для таго нарадзіўся тваім братам, каб цяпець твае выбрыкі. – Не здзіўляйся, бо яна задаволена тым, што да яе вярнулася мова, а таму і лапача, што на думку прыйдзе (М. Цяцерскі).</i>
Вобразная	<i>А-а! Дзядочак к нам у госці прыплёўся (Я. Купала).</i>
Маўленчай характарыстыкі	<i>– Ото ж зараза! От халера! От дачкалі сабе звера! Прыпільнаваць бы дзе брыду, – за «гітал», падлу, ды ў ваду! (Я. Колас).</i>

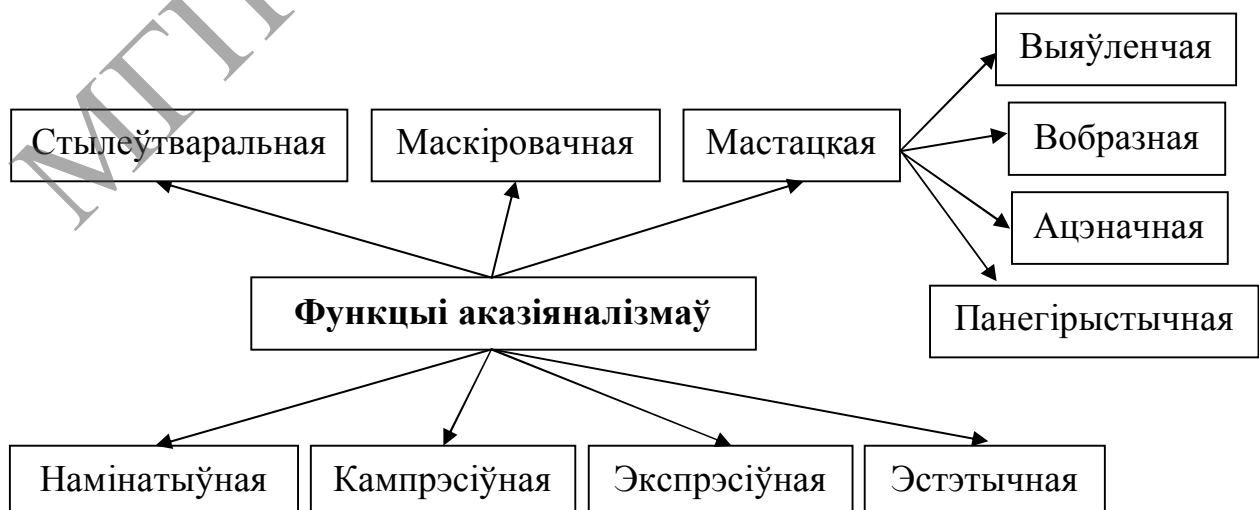
Працяг табліцы 32

1	2
Сатыры і гумару	<i>Жлукта – гэта страшны тып. Гэта зяпа, міла ўсміхаючыся, злопае вас так, што вы і не агледзіцеся. Для яго няма нічога святога, апрача яго трыбуха (К. Крапіва).</i>

Табліца 33 – Функцыі ўстарэлых слоў

Від функцыі	Прыклады
Намінатыўная	<i>Я ад прадзедаў літвінка, ружашчокая дзяўчынка, хоць да поту я працую, я ніколі не смуткую (В. Дунін-Марцінкевіч).</i>
Мастацка-выяўленчая	<i>З-за столу устаў Янка, жупан надзеў і шапку віславуху (М. Гарэцкі).</i>
Стылізацыі	<i>Сонца ўзыходзе прыгожае, цемра адхлыне варожая. Церні завянуць калючыя, раны загоім балючыя (Я. Пушча).</i>
Гумару і сатыры	<i>– Усялякая жаба нос дзярэ. Вельмі асэсар ён тут вялікі – не дамо. Ды хто ў цябе пытацца вельмі будзе? (К. Крапіва).</i>

Схема 10 – Аказіяналізмы ў функцыянальным аспекце

Табліца 34 – Стылістычная класіфікацыя запазычаных слоў

Разрад паводле ўжывання	Разнавіднасці запазычанай лексікі	Стылістычныя асаблівасці	Прыклады
<i>Неабмежаванага выкарыстання</i>	Словы, якія страцілі прыкметы запазычання	Стылістычна нейтральныя	<i>Школа, вішня</i>
	Словы, якія захавалі прыкметы запазычання		<i>Блюз, астэапароз</i>
	Інтэрнацыяналізмы		<i>Філалогія, прэса</i>
<i>Абмежаванага выкарыстання</i>	Кніжныя словы	Навуковыя	<i>Імператыў, лінкас</i>
	Экзатызмы	Выконваюць намінацыйныя і стылістычныя функцыі.	<i>Чайхана, кішміш</i>
	Варварызмы	Выкарыстоўваюцца для перадачы мясцовага каларыту, звычajaў, замежнага этыкету. З'яўляюцца сродкам сатыры. Носяць аказіянальны характар. Пазбаўлены афарбоўкі кніжнасці, навуковасці.	<i>Гуд бай, бамонд</i>
	Іншамоўныя ўкрапванні	Надаюць выказванню афіцыйнасць, з'яўляюцца сродкам характарыстыкі моўнай сітуацыі, індывідуалізацыі персанажаў, выразнасці і экспрэсіўнасці.	<i>De facto</i> (фактычна), <i>post scriptum</i> (пасля напісанага)

Табліца 35 – Функцыянальна-стылістычныя тыпы лексікі

Разрад паводле ўжывання	Тыпы лексікі	Азначэнне	Прыклады	
Функцыянальна-стылістычна незамцаваная	<i>Агульнаўжывальная (міжстылявая)</i>	Назвы найбольш звыклых і распаўсюджаных прадметаў, з’яў, якасцей, дзеянняў, уласцівых ўсім стылям беларускай мовы.	<i>Рака, будынак, снег, шчаслівы, зялёны, чытаць</i>	
Функцыянальна-стылістычна замцаваная	<i>Дыялектная</i>	Словы, ужыванне якіх абмежавана пэўнай тэрыторыяй.	<i>Гозера (возера), сілос (вінегрэт), зюзя (холад, мароз)</i>	
	<i>Прастамоўная</i>	Лексіка, якая характарызуецца зніжанасцю, спрошчанасцю, грубаватасцю і знаходзіцца за межамі літаратурнай мовы.	<i>Кумпал (галава), аблапошыць (падмануць з карыслівай мэтай), аболтус (дурны чалавек)</i>	
	<i>Жаргонная</i>	Спецыфічныя словы якой-небудзь сацыяльнай групы або людзей пэўнай прафесіі.	<i>Стыпуха (стыпендыя), зубрыць (вучыць на памяць)</i>	
	<i>Навуковая</i>	<i>Тэрміналагічная</i>	Словы, якія дакладна абазначаюць паняцці з галін навукі, мастацтва, вытворчасці.	<i>Фаналогія, персанаж, рэнтген</i>
		<i>Прафесійная</i>	Словы, якія ўжываюцца ў мове прадстаўнікоў розных прафесій, спецыяльнасцей.	<i>Кок (повар на судне (мараходства), шапка (агульны заглавак (журналістыка)</i>
	<i>Публіцыстычная</i>	<i>Грамадска-палітычная</i>	Словы, якія абазначаюць з’явы грамадска-палітычнага жыцця; тэрміны грамадскіх навук.	<i>Свабода, ідэалогія, суб’ектывізм</i>
	<i>Афіцыйна-справавая</i>		Словы, якія ўласцівы мове законаў, справаводства.	<i>Пазбаўленне (волі), маёмасная страта, месца пражывання</i>

Табліца 36 – Тыпы лексікі паводле выражэння эмоцый, ацэнак

Тып лексікі	Азначэнне	Прыклады
<i>Інтэлектуальная</i>	Словы, якія не выражаюць эмоцый, ацэнак, адносін да чаго-небудзь.	<i>Мой, тры, фраза</i>
<i>Экспрэсіўная</i>	Словы, якія не толькі называюць прадмет або з’яву, але і выклікаюць іх наглядна-пачуццёвае ўспрыманне, падкрэсліваюць інтэнсіўнасць прыметы або дзеяння. Асноўнымі сродкамі выражэння экспрэсіі з’яўляюцца дымінутыўныя (памяншальныя, ласкальныя) і аўгментатыўныя (павелічальныя, зневажальныя) суфіксы. Эфект экспрэсіі ствараюць і бязафіксныя ўтварэнні.	<i>Шалёны</i> (які страціў разважлівасць, цвярозы розум), <i>мядзведзь</i> (непаваротны чалавек), <i>галота</i> (бедната)
<i>Эмацыянальная</i>	Словы, якія выражаюць эмоцыі, пачуцці да аб’екта размовы. Эмацыянальнымі з’яўляюцца эмацыянальна-афарбаваныя і лаянкавыя словы, выклічнікі.	<i>Зорачка, татулечка, нягоднік, брава</i>

Фразеалагічная стылістыка

Фразеалагічная стылістыка вивучае выкарыстанне ў маўленні моўных адзінак, якія маюць устойлівы характар, вызначае іх стылістычныя ўласцівасці, выяўляе прыёмы фразеалагічнага наватарства пісьменнікаў.

Табліца 37 – Сінанімія і антанімія фразеалагізмаў

Фразеалагізм	Сінонім	Антонім
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Абсевак у полі	Адстаўной казы барабаншчык, апошняя спіца ў калясе, дзясятая спіца ў коле, малая сошка, птушка невысокага палёту.	<i>Важная птушка, птушка высокага палёту.</i>

Працяг табліцы 37

1	2	3
Абы дзень адбыць	Абы дзень да вечара, абы з рук, з плеч ды ў печ, з пятага на дзясятае, праз пятае ў дзесятае, спусціўшы рукавы, сяк-так, цераз пень калоду.	<i>Душы паслухаючы, закасаўшы рукавы, не накладаючы рук.</i>
У цемя не біты	З галавой, з царом у галаве, светлая галава.	<i>Без галавы, без клёпкі ў галаве, без цара ў галаве, галава і два вухі, галава садовая, галава яловая, дубовая галава, конь божы, курыная галава, куст альховы, медны лоб.</i>

Схема 11 – Стылістычныя функцыі фразеалагізмаў

Табліца 38 – Функцыянальна-стылявыя разрады фразеалагізмаў

Разрад паводле ўжывання	Разнавіднасці функцыянальна-стылявога разраду	Асаблівасці ўжывання фразеалагізмаў	Прыклады
Функцыянальна замацаваны за пэўнымі стылямі	Кніжны	Выкарыстоўваюцца ў навуковым публіцыстычным, мастацкім стылях; маюць афарбоўку кніжнасці, узвышаную эмацыянальна-экспрэсіўную афарбоўку.	<i>Воляй лёсаў (лёсу), аддаваць (аддаць) апошні доўг, кануць у лету.</i>
	Размоўны	Ужываюцца ў бытавых зносінах, літаратурна-гутарковым маўленні, мастацкіх тэкстах са зніжанай эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкай.	<i>Як на далоні, зарыць (зарыцца) носам, кляваць носам.</i>
	Прастамоўны	Выкарыстоўваюцца ў вусным маўленні, у мастацкіх тэкстах, маюць грубавата-зніжаную ацэнку.	<i>З капытоў далоў, на якое ліха, да лямпачкі.</i>
Функцыянальна замацаваны за пэўным стылем	Міжстылявы	Ужываюцца ва ўсіх стылях мовы.	<i>Здаваць (здаць) у архіў, зводзіць (звесці) на нішто, ва ўласных вачах.</i>

Марфемна-словаўтваральная стылістыка

Марфемна-словаўтваральная стылістыка вивучае функцыянальныя ўласцівасці марфем і словаўтваральных сродкаў, якія выкарыстоўваюцца для стварэння пэўнай стылістычнай афарбоўкі.

Табліца 39 – Стылістычныя сродкі словаўтварэння назоўнікаў

Словаўтваральны сродак	Прыклады	Сфера прадуктыўнага выкарыстання
1	2	3
Суфіксальныя		
-аж-	<i>трэнаж, фіксаж</i>	навуковы
-еж-	<i>лупеж, валеж</i>	гутарковы
-ізм- (-ызм-)	<i>дарвінізм, артыстызм, абстракцыянізм</i>	навуковы, публіцыстычны
-ік- (-ык-)	<i>каласавік, пішчык, газавік, перчык</i>	гутарковы, мастацкі
-нік-	<i>кіраўнік, выгнаннік</i>	навуковы
-атнік- (-ятнік-)	<i>куратнік, галубятнік, казятнік</i>	гутарковы
-чык- (-шчык-)	<i>зенітчык, табунічык</i>	навуковы
-льшчык-	<i>шліфавальшчык, насільшчык</i>	навуковы
-ень- (-ань-)	<i>баламуцень, галавень, лежань</i>	гутарковы, навуковы
-ан- (-ян-)	<i>гарлан, пузан, грубіян</i>	гутарковы
-ант- / -ент- (-янт / -энт)	<i>экскурсант, рэцэнзент, дуэлянт, прэтэндэнт</i>	навуковы
-ін-	<i>сульфідзін, асецін</i>	кніжны, гутарковы
-ун-	<i>хітрун, лясун, піскун, Сашуня</i>	гутарковы
-ор- (-ар-) -ёр- (-ер-)	<i>танкер, трэнажор, агрэсар, гравёр</i>	навуковы
-ат- (-ят-)	<i>фасфат, эмірат, тупат, уніят</i>	навуковы, публіцыстычны, гутарковы
-атар- (-ятар-) -тар-	<i>інгалятар, рататар, рэзанатар</i>	навуковы
-іт- (-ыт-)	<i>храміт, пляўрыт</i>	навуковы
-іст- (-ыст-)	<i>архаіст, балгарыст</i>	навуковы
-ец-	<i>акружэнец, паражэнец, абадранец</i>	гутарковы
-ач-	<i>насач, таўкач</i>	гутарковы
-б-	<i>дзяльба</i>	гутарковы
-к-	<i>сунічка, шакаладка</i>	гутарковы
-лк- (-олк-)	<i>веялка, чарпалка, чыталка, круцёлка</i>	гутарковы, навуковы

Працяг табліцы 39

1	2	3
-оўк- (-аўк-)	<i>калатоўка, метроўка, нюхаўка, грушоўка</i>	гутарковы, навуковы
-ушк- (-юшк-)	<i>весялушка, нясушка, габлюшка</i>	гутарковы
-ачк- (-ячк-)	<i>выбівачка, балячка</i>	гутарковы
-лл- (-л-)	<i>піскля, праля, пралля</i>	гутарковы
-ул-	<i>чарнуля, капрызуля</i>	гутарковы
-н-	<i>мазня, калатня</i>	гутарковы
-анін- (-янін-)	<i>цяганіна, пісаніна, страляніна</i>	гутарковы
-ацін- (-яцін-)	<i>бычаціна, кісляціна, мярзляціна</i>	гутарковы, мастацкі
-ур-	<i>аспірантура, абрэвіатура</i>	кніжны
-эс-	<i>паэтэса, баранэса</i>	кніжны
-х-	<i>апранаха</i>	гутарковы
-іх- (-ых-)	<i>зубрыха, трусіха</i>	гутарковы
-ух- (-юх-)	<i>фарсуха, паказуха, сінюха</i>	гутарковы, навуковы
-асць-	<i>знакамітасць, міралюбінасць</i>	кніжны
-ацыј-	<i>рубрыкацыя, фільтрацыя</i>	навуковы
-ш-	<i>манікюрыш, міністэрыш</i>	гутарковы, мастацкі
-л-	<i>зубіла, трапю, сяло</i>	гутарковы, навуковы
-ішч- (-ышч-)	<i>аўсянішча, ігрышча, нажышча</i>	гутарковы, навуковы, мастацкі
-уг- (-юг-)	<i>хітруга, спрытнюга</i>	гутарковы, мастацкі
-ак- (-як-)	<i>задавака, гуляка</i>	гутарковы
-ухн- (-юхн-)	<i>цётухна, волюхна</i>	гутарковы, мастацкі
Нульсуфіксальныя		
	<i>эластык, пластык, інтым, нахаба</i>	гутарковы
Адпрыметнікавыя		
	<i>сувязны, ротны, сумчатае, накладная, суправаджальнае</i>	навуковы, афіцыйна-справавы
Прэфіксальныя		
анты-	<i>антыгерой, антытэзіс</i>	навуковы, публіцыстычны
архі-	<i>архідыякан, архімахляр</i>	публіцыстычны
дыс-	<i>дысбаланс, дыспрапорцыя</i>	навуковы
дэ- (дэз-)	<i>дэмантаж, дэзінфекцыя</i>	навуковы, публіцыстычны
звыш-	<i>звышправоднасць, звышкамплект</i>	навуковы, публіцыстычны
контр-	<i>контрмера, контрудар</i>	навуковы
над-	<i>надзагалавак, надкіслата</i>	гутарковы, навуковы
пад-	<i>падгрузд, падзялёнкі</i>	гутарковы

Працяг табліцы 39

1	2	3
<i>пера-</i>	<i>перарасход, перасуд</i>	навуковы
<i>перад- (прад-)</i>	<i>перадумова, перадгісторыя</i>	навуковы
<i>пра-</i>	<i>праамерыканец, прасацыяліст</i>	публіцыстычны
<i>прота- (прама-)</i>	<i>протанеаліт, прататып</i>	навуковы
<i>проці-</i>	<i>проціракета, проціслізгаценне</i>	навуковы
<i>рэ-</i>	<i>рэампутацыя, рэарганізацыя</i>	навуковы
<i>са- (су-)</i>	<i>садакладчык, сунаследнік, сурэжысёр</i>	кніжны
<i>суб-</i>	<i>субтратасфера, субарктыка</i>	навуковы
<i>супер-</i>	<i>суперфасфат, супервокладка</i>	навуковы, публіцыстычны
<i>супраць-</i>	<i>супрацьпаказанне, супрацьцячэнне</i>	навуковы
<i>ультра-</i>	<i>ультрагук, ультрафільтр</i>	навуковы
<i>экс-</i>	<i>экс-міністр, экс-чэмпіён</i>	кніжны

Марфалагічная стылістыка

Марфалагічная стылістыка вывучае функцыі часцін мовы і іх выкарыстанне ў стылях і функцыянальна-сэнсавых тыпах маўлення, вызначае стылістычную актыўнасць лексіка-граматычных разрадаў, граматычных катэгорый часцін мовы.

Стылістыка назоўніка

Табліца 40 – Выкарыстанне назоўнікаў у розных стылях маўлення

Стыль маўлення	Асаблівасці выкарыстання назоўнікаў	Прыклады
1	2	3
Навуковы	Па ступені выкарыстання слоў у навуковых тэкстах назоўнікі займаюць першае месца. Выступаюць яны з інфармацыйнай функцыяй. Ужываюцца толькі з прамым значэннем, часцей за ўсё тэрміны. Самая распаўсюджаная склонавая форма – родны, затым назоўны і вінавальны.	<i>Аднадрэўка – лодка, выдзеўбаная са ствала дрэва; самы старажытны тып лодкі, які бытаваў на Беларусі да з'яўлення дашчаных лодак. Сустрэкаецца і ў наш час (Этнаграфія Беларусі).</i>

Працяг табліцы 40

1	2	3
Афіцыйна-справы	Ужываюцца пераважна аддзяслоўныя назоўнікі, назоўнікі са зборным значэннем для канстатацыі фактаў.	<i>На новым этапе развіцця агульнаадукацыйнай школы беларуская мова павінна стаць не толькі прадметам вывучэння, але і дзейным сродкам фарміравання асобы, здольнай успрымаць на роднай мове змест прачытанага і пачутага, ствараць вусныя і пісьмовыя выказванні ў залежнасці ад мэты і задач камунікацыі (Канцэпцыя вучэбнага прадмета «Беларуская мова»).</i>
Публіцыстычны	Высокая частотнасць форм роднага склону назоўнікаў. Формы назоўнікаў адзіночнага ліку ўжываюцца ў значэнні множнага, часта выкарыстоўваюцца формы множнага ліку. Дапускаецца выкарыстанне ў пераносным значэнні.	<i>Усё сваё свядомае жыццё Генадзь Іванавіч Цітовіч прысвяціў народнай песні. Колькі сцезжак і дарог прайшоў ён па прасторах роднай Беларусі, колькі сустрэў людзей-самародкаў, якія раскрылі перад ім цудоўныя таямніцы народнай мудрасці! (ЛіМ).</i>
Гутарковы	Пераважаюць экспрэсіўна-ацэначныя назоўнікі. Аддзяслоўныя назоўнікі не ўласцівы.	<i>Аўдоцыя. А мой жа ты дзядок! А што ж гэта з табой? Дзед Архіп. Ай, галубка, зуб замучыў, зуб акаянны. Аўдоцыя. Пакажы, пакажы. (Разгядае.) Ай-яй-яй-яй, адзін сіротка, на ўвесь рот (А. Макаёнак).</i>
Мастацкі	Шырокае выкарыстанне ацэначных назоўнікаў. Маюць пераноснае значэнне. Выступаюць з эстэтычнай функцыяй.	<i>Жанчын прыгожых трэба берагчы ад пошласці, каварства і знявагі, і ад мяшчанскай зайздрасці і звягі, і ад залішняй ветлівасці і ўвагі, і ад рукі нахабнай на плячы (Г. Бураўкін).</i>

Табліца 41 – Асаблівасці выкарыстання назоўнікаў са значэннем асобы

Граматычныя формы назоўнікаў	Віды функцыянальна-стылявой афарбоўкі		
	Кніжная	Нейтральная	Гутарковая
Назоўнікі мужчынскага роду, якія не маюць паралельных адпаведнікаў жаночага роду	<i>Рэжысёр, флібусцёр, філолаг</i>		
Суадносныя суфіксальныя ўтварэнні мужчынскага і жаночага роду	<i>Паручыцель, вартаўнік, рэзчык</i>	<i>Паручыцелька, вартаўніца, рэзчыца</i>	
Назоўнікі жаночага роду з суфіксамі -к-, -ых-			<i>Бухгалтарка, прэм'ерка, камандзірыха</i>

Табліца 42 – Стылістычныя функцыі абстрактных назоўнікаў

Від функцыі	Прыклады
<i>Экспрэсіўная</i>	<i>Паказвае аўтар і супраціў нацыянальна самасвядомай часткі беларускага народа палітыцы русіфікацыі (ЛіМ).</i>
<i>Эстэтычная</i>	<i>Сумленне, як ласку матчыну, не купіш і ў складчыну (Р. Барадулін).</i>
<i>Эмацыянальная</i>	<i>Я дыханнем цябе абаюю, зберажы гэты промень, і лета, і жаночкую рэўнасць маю, за якой – чысціня на паўсвету (Я. Янішчыц).</i>

Табліца 43 – Выкарыстанне абстрактных, рэчыўных і ўласных назоўнікаў у множным ліку

Разрад назоўнікаў	Значэнне	Сфера выкарыстання	Прыклады
<i>Абстрактныя</i>	Тэрміналагічнае	Навуковы, афіцыйна-справавы стылі	<i>Касмічныя хуткасці, высокія частоты, колькасць тавара-абменаў</i>
	Канкрэтызацыя	Мастацкі, гутарковы стылі	<i>Расказваць пра радасці сустрэч</i>
	Інтэнсіўнасць, паўтаральнасць з'яў	Мастацкі, гутарковы стылі	<i>Рана пачаліся халады, трашчаць маразы</i>
<i>Рэчыўныя</i>	Гатунак і від рэчыва	Навуковы стыль	<i>Лячэбныя гразі, калійныя солі, высакая якасныя сталі</i>
	Выраб з матэрыялу	Мастацкі, гутарковы стылі	<i>Фаянсы, чыгуны</i>
	Значная колькасць рэчыва	Мастацкі, гутарковы стылі	<i>Зыбікія пяскі</i>
<i>Уласныя</i>	Абазначэнне тыпу людзей	Публіцыстычны, мастацкі, гутарковы стылі	<i>Непадалёку ад калодзежа на сцяне аднаго з трох дамоў пана Тарбецкага было напісана мелам уласнай яго рукой: «Не заплаціўшы грошы, браць ваду забараняецца» (Я. Колас).</i>
	Абазначэнне тыпу людзей з пераходам у агульныя назоўнікі	Публіцыстычны, мастацкі, гутарковы стылі	<i>Гітлеры, герынгі, пятлюры</i>
	Абазначэнне членаў адной сям'і	Усе стылі	<i>Сям'я Івановых</i>

Табліца 44 – Функцыі ўласных назоўнікаў

Від функцыі	Прыклады
<i>Экспрэсіўная</i>	<i>Але такая думка жыве не ў адной толькі галаве Лабановіча; яна займае тысячы настаўніцкіх галоў – не ўсе ж яны Анцыпікі і Саханюкі, якія ўхіляюцца ад рэвалюцыйнай барацьбы і лічаць лепшым жыць спакойна і сыта (Я. Колас).</i>
<i>Вобразная</i>	<i>Вядучы. ...Гэта просіцца на сувязь па сваім пайджары наш спецыяльны карэспандэнт Антаніён Губашилёнаў, які толькі што вылецеў на верталёце нашай радыёкампаніі на месца невялікай аўтакатастрофы (П. Кашаплётаў).</i>
<i>Характалагічная</i>	<i>Самы ціхі і малапрыкметны жыхар у двары пана Тарбецкага – гэта поп Лагода (Я. Колас).</i>
<i>Абагульнення</i>	<i>Яшчэ ўстане Лявон – гэі, Лявоны ў нас не пазводзяцца! (Я. Купала).</i>
<i>Лаканізацыі маўлення</i>	<i>І ўцякалі, дзе папала, са страхам вялікім, Скарападскі і Пятлюра, Калчак і Дзянікін (Я. Купала).</i>
<i>Індывідуалізацыі</i>	<i>Зіна шэпча штось Мальвіне, а Мальвіна шэпча Зіне, захапіўшы ў першай пары Янка Маньку, Юрка Раю (Я. Купала).</i>
<i>Падтэкстная</i>	<i>Асцярожна, пан Канеўскі! Будзе ліха, будзе, не забудзься, што сумленне ёсць і ў простым людзе! (Я. Купала).</i>
<i>Загаловачная</i>	<i>«Цішку Гартнаму» (Я. Купала), «Палессе» (Я. Колас).</i>
<i>Гумару і сатыры</i>	<i>За вайну цяпер стаяць толькі паны, генералы ды розная сволач, што акапалася ў тылу. Як, напрыклад, духоўны сышчык поп Кандрашка ды гэты дурань, тупы кабан Шышла (Я. Колас).</i>

Табліца 45 – Стылістычныя родавыя варыянты назоўнікаў

Нейтральны	Гутарковы
<i>Жырафа</i>	<i>Жыраф</i>
<i>Камода</i>	<i>Камод</i>
<i>Лёх</i>	<i>Лёха</i>
<i>Папера</i>	<i>Папер</i>
<i>Пасма</i>	<i>Пасм</i>
<i>Разлог</i>	<i>Разлога</i>
<i>Шпона</i>	<i>Шпон</i>

Табліца 46 – Стылістычная характарыстыка катэгорыі роду назоўнікаў

Від функцыянальна- стылявой афарбоўкі	Род			
	Мужчынскі	Жаночы	Ніякі	Агульны
<i>Кніжная</i>	<i>менталітэт арэал</i>	<i>апеляцыя інтэграцыя</i>	<i>эпікурэйства рандэву</i>	<i>эпі</i>
<i>Нейтральная</i>	<i>чэмпіён рэдактар</i>	<i>студэнтка артыстка</i>	<i>акно неба</i>	<i>сірата матавіла</i>
<i>Гутарковая</i>	<i>халтуршчык салдафон</i>	<i>чэмпіёнка рэдактар- ка</i>	<i>рыззё страшылішча</i>	<i>абжора бадзяга</i>

Табліца 47 – Стылістычная характарыстыка варыянтных канчаткаў множналікавых назоўнікаў

Тып варыянта	Склон	Від функцыянальна-стылявой афарбоўкі	
		Нейтральная, кніжная	Гутарковая
Грашамі / грашыма, графімі	Творны	-амі, -ыма	-мі
Дзвярамі / дзвярыма, дзвярмі Людзьмі / людзямі		-мі	-ямі

Табліца 48 – Стылістычная характарыстыка варыянтных канчаткаў назоўнікаў *вочы, вушы, плечы*

Тып варыянта	Склон	Від функцыянальна-стылявой афарбоўкі	
		Нейтральная, кніжная	Гутарковая
Вачах / ваччу Вушах / вушшу	Месны	-ах	-у
Вачамі / вачыма Вушамі / вушыма Плячамі / плячыма	Творны	-амі	-ыма

Табліца 49 – Стылістычныя асаблівасці варыянтных канчаткаў назоўнікаў 1-га скланення

Тып варыянта	Склон	Від функцыянальна-стылявой афарбоўкі	
		Нейтральная, кніжная	Гутарковая
Сцяной / сцяною Асінай / асінаю Зямлёй / зямлёю Хваляй / хваляю	Творны	-ой, -ай, -ёй, -яй	-ою -аю -ёю -яю

Табліца 50 – Стылістычныя асаблівасці варыянтаў канчаткаў назоўнікаў 3-га скланення

Тып варыянта	Склон	Від функцыянальна-стылявой афарбоўкі	
		Нейтральная, кніжная	Гутарковая
Далонню / далоняй, далоняю Кроўю / крывёю, крывёй Гразю / гразёю, гразёй	Творны	-ю	-яй, -яю -ёю, -ёй -ёю, -ёй

Стылістыка прыметніка

Табліца 51 – Выкарыстанне прыметнікаў у розных стылях маўлення

Стыль маўлення	Асаблівасці прыметнікаў	Прыклады
1	2	3
Навуковы	Якасныя прыметнікі ў якасці тэрмінаў. Адносныя прыметнікі. Аналітычныя формы вышэйшай і найвышэйшай ступеней параўнання.	<i>Рэпрэзентацыя – паказ, падача лінгвістычных фактаў ва ўмовах найбольшай персанальнасці (Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў).</i>

Працяг табліцы 51

1	2	3
Афіцыйна-справавы	Адносныя прыметнікі. Кароткая форма прыметніка са значэннем мадальнасці.	Для ліквідавання студэнтамі дзённай і вячэрняй форм навучання акадэмічнай запазычанасці па выніках зімовай сесіі дэкан факультэта ўстанаўлівае індыўідуальныя тэрміны, але не пазней першага месяца наступнага за сесіяў семестра (Палажэнне аб курсавых экзаменах і заліках у ВНУ).
Публіцыстычны	Экспрэсіўнасць, ацэначнасць прыметнікаў.	Мова – гэта душа чалавека, краса і аздоба. Мова, як чалавек, павінна шанавацца, паважацца і прыбірацца з кожным разам у лепшыя, багацейшыя і зграбныя ўбранні. Кожнае адметнае слова, кожны асобісты выраз нашых беларускіх гаворак мы павінны з пашанай страчаць і з вялікай любасцю, як надзвычайную вартасць... (Я. Лёсік).
Гутарковы	Экспрэсіўнасць, ацэначнасць прыметнікаў.	– У той самы нядзельны дзень. – Што ты мне вярзу вярзееш? Які табе нядзельны дзень? – То я ж вычытала, паглядзіце самі: «У той самы нядзельны дзень назбірала ягад». – А мо за кожненькае слова грошы плацяць? Як больш слоў, то больш грошай? Скажаш «у нядзельку – то ведаеш, што гэта. А як у « нядзельны дзень?» Які – ліханька – нядзельны дзень? (Ф. Янкоўскі).
Мастацкі	Якасныя прыметнікі выступаюць у ролі вобразна-выяўленчых сродкаў.	Сказаў мне мудрэц местачковы, што сціпласць, як гора віна, – з дарункаў жыцця выпадковых святая найболей яна... (Л. Дранько-Майсюк).

Табліца 52 – Функцыянальна-стылістычныя асаблівасці разрадаў прыметнікаў

Разрад	Функцыянальна-стылістычныя асаблівасці	Прыклады
Якасныя	Ацэначнасць	<i>Ратуйце ад бяздушных робатаў юнае ўражлівае сэрца</i> (А. Гардзіцкі).
	Эмацыянальнасць	<i>Родная, мілая, любая! Свет заімгліўся журбой. Непагадзь страшная, лютая нас не мінула з табой</i> (Н. Гілевіч).
	Экспрэсіўнасць	<i>Трава скошана. Без яе луг зрабіўся безвыйсцевай сцежкай</i> (Н. Мацяш).
	Стылізацыя	<i>А гэты брыдэзны Максім. Нейкі дзіўны</i> (Г. Юрчанка).
Адносныя	Вобразнасць	<i>Машыны беглі безупынку ў святле неонавых вітрын</i> (А. Пісьмянкоў).
	Экспрэсіўнасць	<i>Маленства бераг васільковы, сюды б вяртацца, прыплываць, ад суму, стрэсаў выпадковых тут сама раз адпачываць</i> (М. Шабовіч).
Прыналежныя	Экспрэсіўнасць	<i>Дык дзякуй, мой любімы край, што і ў мяне ёсць спадчына, – зялёны стогалосы май і гэта мова матчына</i> (М. Мятліцкі).

Табліца 53 – Стылістычнае адрозненне кароткай і поўнай форм прыметнікаў

Форма	Стылістычныя прыкметы	Прыклады
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Кароткая	Катэгарычнасць, кніжны характар, моцная экспрэсіўнасць.	<i>Я – багач, я – магнат! – Усім рад, усім сым! Што мне пан, што мне кат!? – Цэлы свет мне адкрыт!</i> (Я. Купала).

Працяг табліцы 53

1	2	3
Поўная	Змякчальная катэгарычнасць, міжстылявы характар.	<i>Рэкі дзяцінства – самыя глыбокія, дрэвы дзяцінства – самыя высокія, нівы дзяцінства – самыя шырокія, сцежкі дзяцінства – самыя далёкія</i> (В. Зуёнак).

Табліца 54 – Стылістычнае выкарыстанне форм ступеней параўнання прыметнікаў

Форма ступені параўнання	Стыль маўлення		
	Усе стылі	Кніжны	Гутарковы
Вышэйшая	Простая форма на <i>-ейш (-эйш)</i> (<i>весьляейшы, ніжэйшы</i>)	Складаная форма (<i>больш моцны, менш трывалы</i>)	Простая форма на <i>-ей (-эй, -ай)</i> (<i>ніжэй за, мацней</i>)
Найвышэйшая	Складаная форма з займеннікам <i>самы</i> (<i>самы прыгожы, самы цудоўны</i>)	Простая форма (<i>найцудоўнейшы</i>) Складаная форма з прыслоўямі <i>найбольш, найменш</i> (<i>найбольш яркі, найменш салодкі</i>)	

Табліца 55 – Стылістычныя асаблівасці прыметнікаў са значэннем ацэнкі меры якасці

Словаўтваральны сродак прыметнікаў	Віды функцыянальна-стылявой афарбоўкі	
	Кніжная	Гутарковая
архі- супер- ультра- небес- звыш- за- -эзн- -юсенечк- -ават- -енн- -энн-	<i>архірэакцыйны суперэластычны ультракароткі небескарысны звышурочны</i>	<i>зашырокі даўжэзны малюсенечкі шэраваты здаравенны высачэнны</i>

Стылістыка лічэбніка

Табліца 56 – Стылістычныя асаблівасці разрадаў лічэбнікаў

Разрад	Стыль маўлення	Прыклады
Уласнаколькасныя, дробавыя	Навуковы, афіцыйна-справавы	«Анцуеля», традыцыйны танец. Музыканы памер дзе чацвёртых . Тэмп хуткі. Выконваўся ў дзе ці чатыры пары, кожная пара танцавала па чарзе, потым усе выстройваліся ў круг. Асноўны элемент руху – галоп (Этнаграфія Беларусі). Агульны тэрмін навучання спецыяліста з паглыбленай падрыхтоўкай і магістра павінен быць не больш за шэсць гадоў (Палажэнне аб шматузроўневай сістэме вышэйшай адукацыі ў РБ). Пасяджэнні савета праводзяцца адзін раз у месяц. Яны лічацца паўнамоцнымі, калі на іх прысутнічае не менш за дзе тры членаў савета (Палажэнне аб савеце ВУ).
Няэўнаколькасныя, зборныя	Мастацкі, публіцыстычны, гутарковы	Меў дзяцей з сямёра , меў кароўку, меў кабылку і тачок з падпорай (Я. Купала). Праз гультайства, праз нядбальства шмат чаго гублялі мы (Я. Купала). Заканапраект аб воінскім абавязку і воінскай службе на рабіў шмат шуму ў парламенце (Звязда).
Парадкавыя	Мастацкі, публіцыстычны, гутарковы	Малайчына вугор, навучыцця ў яго: і плывец, і пешаход, хоць яму – чацвёрты год, з рэчкі ў рэчку, пад дажджом, поўзае вугор вужом (В. Зуёнак). Вучань сёмага класа з Лельчыц быў дастаўлены ў бальніцу з траўматычнай ампутацыяй пальцаў левай рукі. НЗ адбылося падчас урока (Звязда).

Табліца 57 – Стылістычныя асаблівасці варыянтных канчаткаў лічэбнікаў *абое, два, дзве*

Склон	Від функцыянальна-стылявой афарбоўкі	
	Нейтральная	Гутарковая
Родны	<i>абаіх, двух, дзвюх</i>	<i>абоіх, двоіх, дзвёх</i>
Давальны	<i>абаім, двум, дзвюм</i>	<i>абоім, двом, дзвём</i>
Творны	<i>абаімі, двума, дзвюма</i>	<i>абоімі, двома, дзвюмя</i>
Месны	<i>абаіх, двух, дзвюх</i>	<i>абоіх, двох, дзвёх</i>

Стылістыка займенніка

Табліца 58 – Стылістычная характарыстыка займеннікаў

Разрад	Стыль маўлення	
	Усе стылі маўлення	Гутарковы, мастацкі
<i>Прыналежныя</i>	<i>Мой, мая Яго, яе, іх Наш</i>	<i>Мой (муж), мая (жонка) Ягоны, ейны, іхні Наскі</i>
<i>Указальныя</i>	<i>Гэты</i>	<i>Гэны</i>
<i>Адмоўныя</i>	<i>Ніхто, нікому Няма каго, няма чаго</i>	<i>Аніхто, анікому Некага, нечага</i>
<i>Няпэўныя</i>		<i>Што-кольвечы, што- колечы, чыйся, чымсі</i>

Табліца 59 – Асаблівасці выкарыстання займенніка *мы*

Стыль маўлення	Значэнне займенніка	Прыклады
1	2	3
<i>Усе стылі</i>	Абагульнена-асабовае	<i>Мы ўлюбленыя сэрцамі ў мір і спакой, мы шчаслівыя сённяшнім днём. Адхінаючы пахкія кветкі рукой, мы з табою па садзе ідзём (К. Кірэнка).</i>

Працяг табліцы 59

Публіцыстычны, навуковы	У значэнні аўтарскага я.	<i>Мы не ставім задачу прааналізаваць усе старажытныя назвы Палесся. Галоўнае для нас тое, каб чытач пасля знаёмства з кнігай звярнуў увагу на геаграфічныя імёны, зацікавіўся краязнаўчай тэматыкай (А. Рогалеў).</i>
Гутарковы	Сінанімічны ты пры звароце з ласкай, пагадай.	<i>Маеўскі пяшчотна паглядзіў яе руку. «Ну, вось і слёзы... Куды ж нам да партызан са слязьмі?» (І. Шамякін).</i>

Табліца 60 – Выкарыстанне або пропуск асабовых займеннікаў у маўленні

Наяўнасць або пропуск займеннікаў	Функцыі	Прыклады
Пропуск займеннікаў 1-й і 2-й асобы	Наданне маўленню дынамічнасці, паскарэнне тэмпу, падкрэсліванне катэгарычнасці, унясенне адцення размоўнасці.	<i>Чытаю тапаніміку – свой край чытаю родны. Зноў бачу кроў на быльніку і чую плач гаротны (А. Пісьмянкоў).</i>
Наяўнасць займеннікаў пры формах загаднага, абвяснага ладу дзеясловаў	Лагічнае выдзяленне асобы, з’явы, прадмета.	<i>Ты пакліч мяне. Пазаві (Я. Янішчыц).</i>
	Супрацьпастаўленне з’яў.	<i>І ты, злучона пара, пей, а я вот павінішую: Мець спор вам з любасці сваёй, мець долю не благую! (Я. Купала).</i>
Ужыванне займеннікаў 3-й асобы	Наданне змякчальнага адцення выказванню.	<i>Жалобных не слухай ты шумаў, у сілы свае цвёрда вер і лепшую долю прыдумай, як гэта, што маеш цяпер (Я. Купала).</i>
	Узмацненне, вылучэнне назоўніка.	<i>Былі ў бацькі тры сыны, ды ўсе ж яны Васілі (Я. Купала).</i>

Табліца 61 – Стылістычныя асаблівасці варыянтных форм займеннікаў

Склон	Стыль маўлення	
	Усе стылі маўлення	Гутарковы, мастацкі
Назоўны	<i>Наша, ваша, нашы, вашы, гэта</i>	<i>Нашая, ваша, нашыя, вашыя, гэтая</i>
Родны	<i>Маёй, тваёй, сваёй Той, гэтай, такой</i>	<i>Мае, твае, свае Тае, гэтае, такое</i>
Вінавальны	<i>Гэту</i>	<i>Гэтую</i>
Творны	<i>Гэтай, такой</i>	<i>Гэтаю, такою</i>

Табліца 62 – Сінанімія азначальных займеннікаў *усякі, кожны, любы*

Займеннік	Агульнае значэнне	Сэнсавыя адценні	Прыклады
Усякі	Выдзяляюць аднародныя прадметы з ліку многіх.	Любы з многіх; розны, разнастайны	<i>Усякаму чалавеку сонейка свеціць</i> (прыказка).
Кожны	<i>Кожная птушка гняздо сваё ведае</i> (прыказка).	Любы з многіх паасобку	<i>Кожны цвіркунок ведай свой куток</i> (прыказка). <i>Кожны пачатак цяжкі</i> (прыказка).
Любы	<i>Усякая птушка сваё гняздо бароніць</i> (прыказка).	Кожны, усякі, які хочаш (на выбар)	<i>А хлопцы, дык хлопцы – гвардзеіцы любы!</i> (Я. Колас). <i>Гітлераўцы любымі сіламі намагаліся сарваць пераправу</i> (І. Шамякін).

Табліца 63 – Сінанімія няпэўных займеннікаў

Структурныя асаблівасці сінанімічных займеннікаў	Агульнае значэнне	Сэнсавыя адценні	Прыклады
1	2	3	4
Займеннікі з прыстаўкай <i>не-</i> <i>нехта, нешта, нейкі, нечы, некаторы, некалькі</i>	Указваюць на невядомага асобы, прадметы, няпэўныя прыметы.	Указанне на невядомае для таго, хто слухае і гаворыць.	<i>Нехта</i> зноў свіснуў, ужо трохі смялей (К. Крапіва). <i>Пра што яны гаварылі? Нешта і пра мяне</i> (А. Разанаў). <i>Веснавое паветра, здавалася, кіпела ад нейкіх нябачных імклівых токаў</i> (А. Васілевіч). <i>Я так хацела б, каб і мне здагадліва агенчык нечае душы спагадлівай выратавальна ў вочы зазірнуў</i> (Н. Мацяш). <i>За дзедам на некаторай адлегласці пайшлі і яго сыны</i> (Я. Колас). <i>Некалькі хвілін на вуліцы было ціха</i> (З. Бядуля).
Займеннікі з постфіксам <i>-сьці (-сь)</i> <i>хтосьці (хтось), штосьці (штось), чыйсьці, якісьці (якісь)</i>		Указанне на вядомае гаворачаму, але невядомае слухачаму	<i>Штосьці</i> свойскае і <i>штось</i> людскае ў гэтых дрэў, камення і жывёл (А. Пысін). <i>І калі здэкваецца нада мною хтосьці – над Бацькаўшчынай здэкваецца ён маёй</i> (Я. Купала). <i>Я ўжо хацеў паспрабаваць шчасця, як раптам пачуў за спінай чыйсьці незнаёмы голас: – Ты што робіш тут, хлопчык?</i> (Г. Шыловіч)

Працяг табліцы 63

1	2	3	4
<p>Займеннікі з постфіксам небудзь <i>хто-небудзь, што-небудзь, які-небудзь, чый-небудзь, колькі-небудзь</i></p>		<p>Усё роўна хто</p>	<p>– Хто-небудзь купляе? – <i>запытаўся Мікола, паказваючы на розныя танныя нацюрморты і пейзажы (А. Якімовіч). Уражаны, захоплены бачаным, я ні пра што не думаю, толькі глядзеў, баючыся чаго-небудзь не заўважыць...</i> (Б. Сачанка). Сонца само на сабе адна аздобнасць – і золата, і брыльянт. Таксама і мова якога-небудзь народа ёсць для яго і скіпетрам, і каронай, яго нічым не апаганенай аздобнасцяй (Я. Купала). Тое, што Міканор збіраўся бурцыць не чыё-небудзь, а сваё гумно, не дала пакаення (І. Мележ).</p>
<p>Займеннікі з прыстаўкай абы- <i>абы-хто, абы-што, абы-які, абы-чый</i></p>		<p>Больш агульнае значэнне, чым у займенніка з постфіксам <i>-небудзь</i>, указанне на няпэўнасць з асноўнай характарыстыкай асобы ці прадмета.</p>	<p><i>Бьць блазнам, весяліць абы-каго, якая невясёлая задача!</i> (А. Лойка). <i>Яна гаварыла неяк разгублена, абы-што</i> (Я. Брыль). <i>Туравец усім сваім выглядам паказваў, што задача гэтая не абы-якая</i> (І. Мележ).</p>

Стылістыка дзеяслова

Табліца 64 – Выкарыстанне дзеясловаў у розных стылях маўлення

Стыль маўлення	Асаблівасці дзеясловаў	Прыклады
Навуковы	Сярэдняя частотнасць ужывання дзеясловаў у параўнанні з іншымі стылямі. Ужыванне дзеясловаў абстрактнай семантыкі. Пераважна выкарыстоўваюцца формы цяперашняга часу 3-й асобы адзіночнага ліку, 1-й асобы множнага ліку.	<i>Марфаналогія – галіна мовазнаўства, якая вывучае гукавыя чаргаванні, што выконваюць марфалагічную функцыю, фанемную структуру марфем, правілы спалучэння марфем у слове</i> (П. Шуба).
Афіцыйна-справавы	Мінімальнае выкарыстанне дзеясловаў. Шырока ўжываецца інфінітыў. Семантычныя групы дзеясловаў са значэннем неабходнасці, наяўнасці, быццёнасці.	<i>Органы аховы дзяцінства маюць права і абавязаны абараняць правы і законныя інтарэсы дзяцей ва ўсіх органах, дзе раглядаюцца справы дзяцей або справы іх бацькоў, якія маюць дачыненне да правоў і інтарэсаў дзяцей</i> (Палажэнне аб органах аховы дзяцінства ў РБ).
Публіцыстычны	Высокая частотнасць выкарыстання дзеясловаў у рэпартажах. Выкарыстанне форм цяперашняга, прошлага часу, загаднага ладу дзеясловаў. Пераважна 1-й асобы множнага ліку, 2-й асобы множнага ліку ў абагуленым значэнні. Асноўная функцыя дзеясловаў – экспрэсіўная.	<i>Усё, што б мы не вывучалі ў беларускай граматыцы, усё павінна быць асвечана гістарычным паглядам. Трэба пастаянна рупіцца аб тым, каб вучні, або, як заве іх беларускі народ, студэнты, заўжды пыталіся, чаму гэта так у жыцці мовы, а чаму не іначай</i> (Я. Лёсік).

Працяг табліцы 64

<i>Гутарковы</i>	Ужыванне усіх асабовых форм дзеясловаў. Выкарыстанне форм прошлага часу замест цяперашняга, 3-й асобы множнага ліку замест 1-й асобы адзіночнага ліку. Ужыванне форм аднаго ладу ў значэнні другога.	<p>– Здароў, Кузьміч! – Здарова, брат! – Скажы, ты слухаў мой даклад? І як жа слухаў, з захапленнем? – Прыйшоў я крыху са спазненнем, аднак даслухаў. Толькі ноччу ніяк не мог заплюшчыць вочы. – Даклад усхваляваў цябе? Я рады. – Не, выспаўся падчас даклада (У. Правасуд).</p>
<i>Мастацкі</i>	Высокая частотнасць выкарыстання дзеясловаў. Пераважна з пераносным значэннем. Асноўная функцыя эстэтычная.	<p><i>Нядоўгі век. І той пра-жыць не ўмеем: то крыўда раз'яднае, то мана, ад нечаканай злосці камянеем, і намі ўжо валодае яна, на зайздрасці замешваецца крута бясконца бяссонніца начэй, і сочыцца, і сочыцца атрута з дрыготкіх вуснаў і сухіх вачэй</i> (С. Грахоўскі).</p>

Табліца 65 – Стылістычнае выкарыстанне інфінітыва

Стыль маўлення	Асаблівасці інфінітыва	Прыклады
1	2	3
<i>Навуковы</i>	Інфінітыў адлюстроўвае абстрактнасць.	<p><i>Мэта ўрока: пашырыць уяўленне аб мадэліраванні фігурак людзей, навучыць выконваць іх на аснове кутасіка, садзейнічаць фарміраванню навыкаў эканомнага расходвання матэрыялаў.</i> <i>Настаўнік напамінае вучням, што ў 1 класе яны навучыліся рабіць з нітак кутасікі, якімі афармлялі канцы паяскоў, вырабы з трубачак. Прапануе ўспомніць і расказаць паслядоўнасць выканання кутасіка (А. Журба).</i></p>

Працяг табліцы 65

1	2	3
Афіцыйна-справавы	Шырокае выкарыстанне інфінітыва для назваў працэсаў.	У артыкуле 27: частку трэцюю выключыць ; частку чацвёртую і пятую лічыць аднаведна часткамі трэцяй і чацвёртай (Закон РБ аб унясенні дапаўненняў і змяненняў у некаторыя Законы РБ па пытаннях адукацыі).
Публіцыстычны	Ужыванне інфінітыва для ўзмацнення экспрэсіўнасці выказвання.	<i>Брэсан – вельмі добры футбаліст, мне падабаецца, як ён гуляе. Але прымаць ці не прымаць беларускае грамадзянства – гэта прыватная справа Брэсана. Я ўплываць на яго рашэнні не маю права і не жадаю гэтага рабіць. Цяпер ён не можа гуляць за зборную Беларусі, бо з’яўляецца грамадзянінам Бразіліі (Звязда).</i>
Гутарковы	Выкарыстанне інфінітыва для назвы дзеяння.	Сказаў слуга муз, каб як горай даняць : – <i>Прымайце ў Саюз, а то кіну пісаць</i> (Н. Гілевіч).
Мастацкі	Найчасцей інфінітыў выступае як сродак маўленчай канкрэтызацыі.	Змагацца – дык шчыра, на поўны ўздых. Памерці – дык горда, за волю і славу. <i>Калі пакахаць, то пачуццём такім, каб шэрую землю расплавіць на лаву!</i> (Л. Геніюш).

Табліца 66 – Стылістычная характарыстыка катэгорыі ладу дзеясловаў

Катэгорыя ладу	Агульная стылістычная характарыстыка	Асаблівасці выкарыстання	Прыклады
1	2	3	4
<i>Абвесны</i>	Ва ўсіх стылях	Выкарыстоўваецца ва ўсіх стылях, найбольш – у мастацкім і гутарковым, менш – у навуковым, найменш – у афіцыйна-справавым. Часцей сустракаецца ў тэкстах тыпу апісання і апавядання.	<i>Апошні прабліск. Неба гасне, вось ужо зорачка ўзнялася, туман паўзе ад рэчкі шпарка, трава расою ўжо ўзнялася</i> (Г. Дубовік).
<i>Умоўны</i>	Ва ўсіх стылях	У значэнні магчымасці, пажадання, пабуджэння ўжываецца ў гутарковым і мастацкім стылях.	<i>Хапіла б на некалькі жыццяў мне матчыных песень і слоў, святла васільковага ў жыце і клёкату белых буслоў</i> (У. Пецюкевіч). – <i>Хацелася б мне сказаць колькі слоў і аб нашых таварышах, аб Тургаю і Лявоніку</i> (Я. Колас). – <i>Людзі, як хвалі ў рэчы: ідуць ды ідуць адна за другою, покі не закальша іх цішыня, – сказаў ён.</i> – <i>Калі людзі – хвалі рачныя, дык няхай не закальшае іх людская цішыня, – мнагазначна заўважыў Галубовіч</i> (Я. Колас).

Працяг табліцы 66

1	2	3	4
Загадны	Гутарковы	У прамым значэнні выкарыстоўваецца ў гутарковым і мастацкім стылях для стварэння дыялогаў. Для зваротаў да чытачоў з мэтай уздзеяння на яго, выклікаць цікавасць ужываецца ў навуковым і публіцыстычным стылях. Для ўвасаблення сустрэчаецца ў мастацкім, публіцыстычным стылях.	– Кінь ты, Лазар, цягнуць лазара! Слухаць моташина! – Дык ты не слухай, – адказваў спакойна Лазар... (Я. Колас). <i>Прем'ера рубрыкі «Купляй, але працярай!»</i> (Звязда). Прыгледзьцеся да самых звычайных слоў крышку больш уважліва, чым заўсёды, і вы ўбачыце, што кожнае з іх гаворыць нам не толькі аб розных прадметах і з'явах, якія імі абазначаюцца (А. Крывіцкі). Палюбі мяне, дарога, моцна-моцна, як зямля, будзь са мной крутой і строгай – я цябе не разлюблю (У. Пецюкевіч).

Табліца 67 – Стылістычныя адценні значэнняў форм дзеясловаў загаднага ладу

Сродак выражэння форм загаднага ладу	Сэнсавыя адценні	Прыклады
1	2	3
Постфікс -це	Ветлівае запрашэнне да сумеснага дзеяння	Выбачайце , калі ласка (А. Макаёнак). Бывайце здаровы, жывіце багата (А. Русак).

Працяг табліцы 67

1	2	3
Часціцы давай (давайце), дай (дайце) і форма дзеяслова 1-й асобы мн. ліку Часціцы давай (давайце), дай (дайце) і інфінітыў спрагальнага дзеяслова незакончанага трывання	Пабуджэнне да сумеснага дзеяння	Давайце паслухаем , якія песні ў гаі звiняць (М. Чарот). <i>Набярыся трывання, сіл, памудрэй, маё сэрца, нарэшце, дай давесці</i> жаль без распачы за небасхіл (Н. Мацяш).
Постфікс -ка (-тка)	Змякчэнне катэгорычнасці загаду	Давай-ка я табе дапамагу. – Гэй, Кандрат! Падыдзі-тка сюды! (Я. Колас).
Часціца няхай (хай) і форма дзеяслова 3-й асобы адз. і мн. ліку	Змякчэнне просьбы, патрабавання	Хай не журыцца, хай не плачацца : далягляд з жальбы не зыначыцца (Н. Мацяш). Няхай думкі мае пабягуць чарадой (Я. Колас).
Форма дзеяслова 2-й асобы адз. ліку (пры адсутнасці дзейніка)	Загад, абагулена-асабовае значэнне	Дарогу! Дарогу! Разыдзіся! (З. Бядуля). Сон на заўтра адлажы, а справу сёння зрабі (прыказка).
Форма дзеяслова 2-й асобы адз. ліку (пры наяўнасці дзейніка)	Не выражаюць загад, а набываюць адценні мадальнасці – магчымасці, неабходнасці або вымушанасці дзеяння	Ты не бядуй , што нянавісці нейкая жоўтая тля, вершы твае абмінаючы, пырскае злосцю здаля (Н. Гілевіч). А паспрабуй ты сказаць ёй аб гэтым .

Табліца 68 – Стылістычная характарыстыка катэгорыі трывання дзеясловаў

Стыль маўлення	Асаблівасці катэгорыі трывання	Прыклады
1	2	3
Навуковы	Ужываюцца дзеясловы незакончанага трывання, двухтрывальныя (даследаваць, канстатаваць,	Пры стылістычна нейтральным маўленні дробнае чляненне ўспрымаецца як з’ява, якая перашкаджае зразумець

Працяг табліцы 68

1	2	3
	<p>утвараць), аднатривальныя (адпавядаць, быць, значыць, з'яўляцца)</p>	<p>выказванне і памяннае яго выразнасць (Л. Выгонная). Семантычная арганізацыя канструкцый з эліпсам дзеяслова даследавалася пераважна прадстаўнікамі семантычнай сінтаксічнай школы (Н. Чайка). Гістарычныя чаргаванні на стыку кораня і суфікса, суфікса і суфікса ў эпоху ўсходнеславянскага (ці агульнаславянскага) моўнага адзінства былі пазіцыйна абумоўленымі (П. Шуба).</p>
<p>Афіцыйна-справы</p>	<p>У прававых актах, заявах, уставах выкарыстоўваюцца дзеясловы незакончанага трывання, двухтывальныя дзеясловы ў значэнні незакончанага трывання (рэкамендаваць, кантраляваць).</p> <p>У загадах, пратаколах, пастановах, актах – дзеясловы закончанага трывання (разгледзець, праверыць, перадаць, забяспечыць)</p>	<p>Раённы, гарадскі выканаўчы і распарадчы орган выконвае наступныя функцыі аховы дзяцінства: каардынуе і кантралюе дзейнасць раённага, гарадскога ўпраўлення, аддзела адукацыі па ахове правоў дзяцей, сацыяльнай абароне дзяцінства (Палажэнне аб органах аховы дзяцінства ў РБ). Атрыманне вышэйшай адукацыі на першай ступені вышэйшай адукацыі і на другой ступені вышэйшай адукацыі (магістратура) суправаджаецца бягучай атэстацыяй і завяршаецца падагульняючай атэстацыяй студэнтаў. (Закон РБ аб унясенні дапаўненняў і зменаў у некаторыя законы РБ па пытаннях адукацыі).</p>

Працяг табліцы 68

1	2	3
Публіцыстычны	Ужываюцца дзеясловы закончанага трывання ў жанрах, блізкіх да гутарковага, мастацкага стыляў, дзеясловы незакончанага трывання – у жанрах, блізкіх да навуковага, афіцыйна-справавога стыляў	<i>Сяброўства – вялікая справа. Яно не цярпіць несумленых, баязлівых людзей. Не цярпіць сяброўства зазнаек, якія наважаюць толькі сябе. Не цярпіць таму, што сяброўства – вялікі абавязак, які ўскладзены на чалавека (Я. Маўр).</i>
Гутарковы	Раўнамернае выкарыстанне форм закончанага і незакончанага трывання	– <i>Слухай, дружа-браце: Задумаў я жаніцца. Дай ты мне параду, як не памыліцца.</i> – <i>Летш жаніся з брыдкай, не бяры прыгожай: прыгажуня, знаеш, і пакінуць можа (Н. Гілевіч).</i>
Мастацкі	Дзеясловы закончанага і незакончанага трывання размяркоўваюцца раўнамерна. Дзеясловы закончанага трывання перадаюць паслядоўнасць дзеяння	<i>Ад спасціжэння стане не лягчэй. Адчуеш, як адлучаны ад казкі: усёвідушчых бойцеся вачэй і бойцеся усёдаравальнай ласкі (У. Паўлаў).</i>

Табліца 69 – Стылістычная характарыстыка катэгорыі часу дзеясловаў

Стыль маўлення	Асаблівасці катэгорыі часу	Прыклады
1	2	3
Навуковы	У навуковых тэкстах дзеясловы цяперашняга часу паказваюць на пастаянныя ўласцівасці, якасці прадметаў, вядомыя ў навуцы як заканамернасці, працэсы. Не выкарыстоўваецца так званы цяперашні гістарычны час. Характэрны дзеясловы для тэкстаў апісання, разважання. Формы прошлага часу найбольш уласцівы для	<i>Праз возера Вілія цячэ рака Курынка, якая злучае яго з возерам Вір (БелЭн).</i> <i>Такім чынам, літоўскі лексічны ўплыў на старабеларускую літаратурна-пісьмовую мову аказваюся менш значным у параўнанні з польскім ці нават заходнееўрапейскім (А. Булыка).</i>

Працяг табліцы 69

1	2	3
	<p>апавядання. Рэдка ўжываюцца формы прошлага часу, акрамя тэкстаў па гісторыі, і формы будучага часу, акрамя тэарэм, абагульнення фармулёвак. Выкарыстоўваюцца формы прошлага і будучага часу найчасцей ў абстрактна-абагуленых значэннях, сінанімічных форме цяперашняга часу.</p>	
Афіцыйна-справавы	<p>Шырокае ўжыванне форм цяперашняга і будучага часу.</p>	<p><i>Маладыя спецыялісты, якія працуюць на размеркаванню, могуць быць (з іх згоды) звольнены ў парадку пераводу да другога наймальніка ці пераходу на выбарную пасаду (п. 4 арт. 35 Працоўнага кодэкса РБ). Гэта дазволіць рашыць...</i></p>
Публіцыстычны	<p>Формы цяперашняга часу дзеясловаў пераважаюць у хроніках, інфармацыях. Можа выкарыстоўвацца форма прошлага часу, радзей – будучага.</p>	<p><i>Родная мова чаруе душу, і душа рвецца да яе, бо яна калыска душы, гордасць і імя народа... Родная мова наша для нас – гэта музыка ўсіх пачуццяў, якія перажываў народ наш: яго болесцей і радасцей, голас яго сэрца і святло яго розуму (В. Ластоўскі).</i></p>
Гутарковы	<p>Выкарыстоўваюцца разнастайныя формы дзеясловаў, у тым ліку і складаныя формы прошлага часу. Формы прошлага часу ў значэнні будучага. Формы будучага часу ў значэнні цяперашняга.</p>	<p><i>Ото бяспмятны дурніца! Бадай ты спрогся быў, тупіца! (Я. Колас). Прыбяры кватэру, а я ў магазін найшоў. Да вёскі яшчэ кіламетраў тры будзе.</i></p>

Працяг табліцы 69

1	2	3
Мастацкі	Экспрэсіўнасць выяўляецца пры выкарыстанні форм цяперашняга часу ў пераносным значэнні. Выкарыстоўваюцца экспрэсіўныя формы прошлага часу: даўно мінулы час (іду бывала, прыехалі былі...), аддзяяслоўныя формы, якія абазначаюць імгненнае дзеянне ў мінулым (бах, блісь, пырх...).	<i>Павярхоўнасць прагне глыбіні. Глыбіня сыходзіцца з паверхняю, не знайсці прымусу ў тым ані кроплі... Толькі ёсць завершанасць (А. Глобус). Рост высокі, стан навабны, ўся, як цень, навеўна, як ідзе яна, бывала, – набок каралеўна! (Я. Купала). Скок ды скок, скок ды скок – скача па траве клубок. Вось ускочыў на сасну. Дай жа зблізку я зірну! (К. Жук).</i>

Табліца 70 – Стылістычная характарыстыка катэгорый асобы і ліку дзеясловаў

Стыль маўлення	Асаблівасці выкарыстання асобы і ліку	Прыклады
1	2	3
Навуковы	Адсутнасць дзеясловаў 2-й асобы адзіночнага ліку. Рэдкае выкарыстанне 2-й асобы множнага ліку. Шырокае ўжыванне дзеясловаў 1-й і 3-й асобы множнага ліку.	<i>Як бачым, ідзе натуральны працэс выраўноўвання і словаформаў роднага склону на ўзор усіх астатніх склонаў, якія не маюць адрозненняў, звязаных з тыпам скланення (П. Сцяцко).</i>
Афіцыйна-справавы	Форма 1-й асобы адзіночнага ліку выкарыстоўваецца ў дакументах, клішэ. Формы 2-й асобы адзіночнага і множнага ліку амаль не выкарыстоўваюцца. Шырокае ўжыванне дзеясловаў 3-й асобы.	<i>Прашу аказаць матэрыяльную дапамогу. Давяраю атрымаць грошы... Падлік тэрмінаў, устаноўленых валютным заканадаўствам РБ, робіцца ў парадку, вызначаным Грамадзянскім кодэксам Рэспублікі Беларусь (Аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Закон РБ «Аб валютным рэгуляванні і валютным кантролі»).</i>

Працяг табліцы 70

1	2	3
Публіцыстычны	Шырокае выкарыстанне асабовых дзеясловаў. Для выражэння адносін аўтара да выказвання, уздзеяння на чытача ўжываецца форма 1-й асобы.	<i>Інсульт:</i> Ці рызыкуеце вы? Мандарыны дапамогуць пахудзець. Як памру, то пахаваюць. Але дзе? Іду на абгон! (Звязда).
Гутарковы		Дастаўшы грошы ля прылаўка: – Мне бохан хлеба, буркнуў Саўка. – Прабачце, з сённяшняга дня хлеб даражэй стаў удвая. Бядак зрабіўся з твару страшны: – Тады давайце мне ўчараіні (Н. Гілевіч).
Мастацкі	Шырокае ўжыванне розных форм асобы і ліку дзеясловаў, якія выкарыстоўваюцца для эмацыянальнасці, выразнасці.	<i>Не перажывеш нікога злосцю. Перамога чыніцца мілосцю</i> (Р. Барадулін).

Табліца 71 – Асаблівасці выкарыстання падпарадкавальных злучнікаў

Злучнікі	Стыль маўлення
Каб (мэтавы), калі, як, пакуль (часавы), хоць (уступкі)	Ва ўсіх стылях
Для таго каб, на тое каб (мэтавы), таму што, з прычыны таго што, паколькі (прычынны), нягледзячы на тое што (уступкі)	Кніжны
Што, як (прычынны), чуць што, як што (часавы), дарма што (уступкі), раз (умовы), дык (выніковы), бы (параўнальны)	Гутарковы

Сінтаксічная стылістыка

Табліца 72 – Частотнасць выкарыстання дзеяслоўных канструкцый з прыназоўнікамі *пра*, *аб*

Стыль маўлення	Дзеяслоўныя канструкцыі з прыназоўнікам <i>пра</i>	Дзеяслоўныя канструкцыі з прыназоўнікам <i>аб</i>
<i>Навуковы</i>	+–	+
<i>Афіцыйна-справавы</i>	–	+
<i>Публіцыстычны</i>	+–	+
<i>Гутарковы</i>	+	+–
<i>Мастацкі</i>	+	+–

Заўвага: “+” – высокая, “–” – адсутнасць, “+–” – нізкая.

Табліца 73 – Асаблівасці выкарыстання дзеяслоўных канструкцый з прыназоўнікам *аб*

Група дзеясловаў	Від функцыянальна-стылявой афарбоўкі		
	Нейтральная	Кніжная	Гутарковая
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Дзеясловы мовы і маўлення	Апавядаць, гаварыць, расказваць, гаманіць, гутарыць, крычаць, маўчаць, нагадваць, напамінаць, паведамляць, папярэджваць	Аб’яўляць, апавяшчаць, выказвацца, дакладваць, заяўляць, інфармаваць, рапартаваць, сведчыць, сігналізаваць	
Дзеясловы мыслення і думкі	Ведаць, здагадвацца, думаць, забываць, задумвацца, запытаць, меркаваць, помніць, разважаць, успамінаць, чытаць	Заклучаць	Варажыць, выводваць, гадаць, дапытвацца, кумекаць, мазгаваць, начытацца, разведаць

Працяг табліцы 73

1	2	3	4
Дзеясловы ўспрымання	Глядзець, слухаць, чуць		Наслухацца, чуваць, сніцца
Дзеясловы волевыяўлення	Маліцца, маліць, прасіць, умаляць	Распараджацца, хадайнічаць	Клянчыць, прасіцца, упрошваць
Дзеясловы са значэннем 'дамаўляцца'	Дамаўляцца, раіцца, умовіцца		Перагаворвацца, перамаўляцца, таргавацца
Дзеясловы са значэннем 'праяўляць клопат'	Дбаць, клапаціцца		Апекавацца, не шманаць, пастарацца, патураць

Табліца 74 – **Стылістычнае выкарыстанне пабочных канструкцый**

Стыль маўлення	Асаблівасці выкарыстання	Прыклады
Кніжны	Пабочныя канструкцыі выражаюць ступень пераканаўчасці выказанай думкі, упэўненасць, меркаванне	<i>Цяжка, разумеецца, было беднаце падняцца на хутарах-пасёлках</i> (Я. Купала).
Гутарковы	Пабочныя канструкцыі выкарыстоўваюцца, каб звярнуць увагу суб'едніка ці чытача з мэтай актывізацыі яго, выклікаць пэўныя адносіны да фактаў, рэакцыю на паведамленне, даць эмацыянальную ацэнку фактам.	<i>Я, разумееш, сірата</i> (А. Асіпенка). <i>На жаль, у мяне так і не атрымалася запісацца ў бібліятэку</i> (І. Навуменка).

Табліца 75 – Стылістычныя функцыі ўстаўных канструкцый

Від функцыі	Прыклады
<i>Тлумачальная</i>	<i>Яны забрыдаюць на тэрыторыю гарадка – так называецца размешчаны па-над кручай глінянага кар’ера, засаджаны наўсяцяж таполямі пляц былой лясной школы (І. Навуменка).</i>
<i>Удакладняльная</i>	<i>Чалавеку й адной скібкі хопіць, толькі б з людзьмі. Толькі б не ўдодам стаў. Каб не такі, што нікога і нічога – ні чужога, ні свайго – не шануе (Ф. Янкоўскі).</i>
<i>Прычынна-вызначальная</i>	<i>У мяне ныла і гуло ў грудзях (ангіна рабіла сваю нядобрую справу) (Ф. Янкоўскі).</i>
<i>Эмацыянальна-экспрэсіўная</i>	<i>Бачыў людскую любоў – не якую гаварыльню! – да зямлі, да зямелькі, да зямліцы (Ф. Янкоўскі).</i>

Табліца 76 – Стылістычныя функцыі намінаўных сказаў

Від функцыі	Прыклады
<i>Эмацыянальна-экспрэсіўная</i>	<i>Палюбіў яго, як сына, ім хваліўся гаспадар: «Ну і хлопец! Вось хлапчына! Вось работнік! Вось штукар!» (Я. Колас).</i>
<i>Вобразнага выказвання</i>	<i>Маркотны дождж. Самотны вечар. Ваколіц хмуры краявід. Які выдатны рэквізіт: маркотны дождж. Самотны вечар (С. Кавалёў).</i>
<i>Апісальная</i>	<i>Сталічны панадворак. Малеча. Снег. Пагорак. Гульня без перадышкі. Пад «пальмай» тэлевышкі – сабор святога Роха, бы старац ля парога (Г. Іванова).</i>
<i>Указальная</i>	<i>Вось і лес. Старажытныя дрэвы гаманілі ціхутка ў прасторы... (П. Трус).</i>
<i>Узмацняльная</i>	<i>Пытанні, пытанні. І ні на аднаго няма адказу (Б. Сачанка).</i>
<i>Удакладняльная</i>	<i>За палянкай зноў пайшло чарналессе. Дубы, ясені, клёны... (Б. Сачанка).</i>
<i>Лаканізацыі маўлення</i>	<i>Каханне. Музыка. Вясна... (ЛіМ).</i>
<i>Падагульняльная</i>	<i>Пачаліся асабнячкі ў садках, у бярозах. Вузкія тратуары, крапіва ля платоў. Ускраіна (П. Пестрак).</i>
<i>Загалоўная</i>	<i>«Сосны, цмок і чорны рыцар» (Звязда).</i>
<i>Рэмарачная</i>	<i>Праўленне калгаса. Ганак. Паціху адчыняюцца дзверы, і паказваецца галава дзеда Цыбулькі (А. Макаёнак).</i>

Табліца 77 – Стылістычныя функцыі няпоўных сказаў

Від функцыі	Прыклады
<i>Эмацыянальна-экспрэсійная</i>	<i>Я – вінаваты!!! Я!!! Ты это – бацьку?! Ты это – цвёрдо, насаўсім?</i> (І. Мележ).
<i>Лаканізацыі маўлення</i>	– <i>Куды ідзеш?</i> – <i>У леснічоўку.</i> – <i>Чаго?</i> – <i>Мне казалі, тут ёсць людзі. А я... Шукаю людзей...</i> – <i>Якіх людзей?</i> (Б. Сачанка). –

Табліца 78 – Стылістычнае выкарыстанне розных тыпаў складаных сказаў

Стыль маўлення	Тып сказа	Асаблівасці выкарыстання	Прыклады
1	2	3	4
Навуковы	Складаназлучаныя сказы з супастаўляльнымі часткамі. Складаназалежныя сказы з даданымі параўнальнымі часткамі. Складаназалежныя сказы з даданымі часткамі прычыны, умовы, менш – з даданымі часткамі часу. Складаныя сказы з рознымі відамі сувязі.	Складаназалежныя сказы і складаныя сказы з рознымі відамі сувязі дазваляюць сфармуляваць дакладна думку, тэзіс, даць навуковае абгрунтаванне, устанавіць лагічныя сувязі. Складаназалежныя сказы з параўнальнымі часткамі выкарыстоўваюцца для вызначэння лагічных сувязей паміж супастаўляльнымі фактамі.	<i>Вобраз ствараецца ў выніку з'яўлення семантычнай сувязі паміж дзвюма моўнымі адзінкамі, калі форма адной асацыіруецца са зместам другой</i> (Л. Паплаўная). <i>Абагульнена-асабовыя канструкцыі найчасцей выкарыстоўваюцца ў прыказках; у форме гэтых сказаў падаюцца парады, выдаюцца загады, што адрасуюцца абагульненай групе асоб</i> (Бел. мова: Энцыклапедыя).

Працяг табліцы 78

1	2	3	4
Афіцыйна-справавы	Складаназалежныя сказы з даданымі азначальнымі часткамі, з даданымі часткамі ўмовы. Рэдка ўжываюцца складаныя сказы з рознымі відамі сувязі.	Складаназалежныя сказы і складаныя сказы з рознымі відамі сувязі дапамагаюць дакладна перадаць лагічную будову думак.	<i>Асноўная адукацыя ўключае дашкольную, агульную, сярэднюю, прафесійна-тэхнічную, сярэднюю спецыяльную, вышэйшую і пасляўніверсітэцкую, якая, у сваю чаргу, уключае аспірантуру і дактарантуру (Кодэкс аб адукацыі). У выпадку, калі вучэбным планам прадугледжана вывучэнне дысцыплін на працягу некалькіх семестраў са задачай экзаменаў і залікаў, экстэрн мае права здаваць залікі і экзамены на праграмах кожнага семестра або цалкам па дысцыпліне (Палажэнне аб курсавых экзаменах і заліках у ВНУ).</i>
Публіцыстычны	Складаназалежныя сказы з даданымі часткамі прычыны. Бяззлучнікавыя складаныя сказы з пералічальнымі часткамі. Складаныя сказы з рознымі відамі сувязі.	Складаныя сказы выкарыстоўваюцца для ўздзеяння, пераканання, ацэначнасці. Уздзеянне мае агітацыйны характар. Сказы дапамагаюць перадаць лагічную будову думкі.	<i>На думку прыхільнікаў наступлення канца свету ў 2012 годзе, патэнцыйны выбух Бетэльгейзе выдатна ўпісваецца ў іх асяродкі, наколькі адэпты акультных ведаў звязваюць гэтую зорку з д'яблам (Звязда). Канкурэнцыя павінна быць усюды, дзе гэта магчыма, а дзяржаўнае рэгуляванне толькі там, дзе гэта неабходна (Звязда).</i>

Працяг табліцы 78

1	2	3	4
Гутарковы	<p>Складаназлучаныя сказы з супастаўляльнымі часткамі.</p> <p>Складаназалежныя сказы з даданымі далучальнымі часткамі.</p> <p>Бяззлучнікавыя складаныя сказы з супастаўляльнымі часткамі, няпоўнай другой часткай, з умоўна-выніковымі адносінамі.</p> <p>Складаныя сказы з рознымі відамі сувязі.</p>	<p>Складаныя сказы дапамагаюць выразіць думку, апісаць дзеянне, з'яву.</p>	<p><i>Крынкін. ...Бяда прыйшла – узяўся за зброю. Перамог – вярнуўся да трактараў...</i></p> <p><i>Ваенком. Ну вось, а вы...</i></p> <p><i>Крынкін. ...Давядзецца – зраблю і я. Упэўнены, не горш за яго (бацьку) (А. Дудараў).</i></p> <p><i>Дзядзька Марцін ціха гаварыў Андрэю:</i> – <i>Калі пачуеш, як у сетку таўхане што, дык хватай угору: гэта напэўна будзе шчупак (Я. Колас).</i></p>
Мастацкі	<p>Складаназлучаныя сказы са спалучальнымі часткамі.</p> <p>Складаназалежныя сказы з даданымі часткамі часу, з даданымі параўнальнымі часткамі.</p> <p>Бяззлучнікавыя складаныя сказы з пералічальнымі, супастаўляльнымі часткамі.</p> <p>Складаныя сказы з рознымі відамі сувязі.</p>	<p>Складаныя сказы ўжываюцца ў філасофскіх разважаннях, апісаннях, лірычных адступленнях. Выкарыстоўваюцца для перадачы ўнутранага свету чалавека, яго пачуццяў, думак, перажыванняў, характарызуюць герояў, іх мову, знешні выгляд, стан.</p> <p>Служаць граматычным сродкам арганізацыі ўнутранага маўлення, з'яўляюцца адным са спосабаў аўтарскай ацэнкі псіха-</p>	<p><i>Гул ад пажару заціх, толькі вецер шалясціць абтлеўшым лісцем грушы (Я. Купала).</i></p> <p><i>Нас да саміх сябе бяда вяртае, як адыходзяць мамы ў нашы сны (Р. Баравікова).</i></p> <p><i>Як знічка трывожнае неба наўсцяж, сляза перасекла шчаку (С. Законнікаў).</i></p> <p><i>Ганна ўспомніла Валодзьку: вось хто мог бы памагчы (І. Мележ).</i></p> <p><i>Ёсць у жанчын таемны ўнутраны голас, які можа да часу спаць, закалыханы мужчынскаю пяшчотаю і ўвагай, быць бескла-</i></p>

Працяг табліцы 78

1	2	3	4
		лагічных праяў герояў. Дазваляюць дакладна выразіць думку. Са-дзейнічаюць усе-баковаму апісанню мастацкага вобраза.	<i>потным, як вясновы матылёк ці ручаёк, але варта мужчыну ў слове, у руху, у жэсце хоць на драбніцу стаць халадзейшым, сушэйшым, даць адчуць, што ён расчараваўся ў абранніцы або ста-міўся ад яе, як голас гэты пачынае біць ва ўсе званы жаночай душы – трывога! трывога! трывога!</i> (Л. Дайнека).

Вобразна-выяўленчыя сродкі мовы

Тропы

Троп – моўны зварот, у якім слова або словазлучэнне ўжыты ў пераносным значэнні і служаць сродкам дасягнення большай мастацкай выразнасці, эстэтычнасці.

Табліца 79 – Класіфікацыя тропаў

Назва тропа	Азначэнне	Прыклады
1	2	3
<i>Аксюмаран</i>	Троп, заснаваны на аналогіі, аб'яднанні двух супрацьлеглых, несумяшчальных паняццяў.	<i>Восеньскія жаўтавата-рудыя ці чырвоныя мазкі на лісцях, на траве, а таксама паніжэлае, засмяглае неба, астылае сонца, лёгкае белае павуцінне ў наветры, апусцелья палі – усё гэта выклікае ў душы харашую журботу</i> (Г. Далідовіч).

Працяг табліцы 79

1	2	3
<i>Алегорыя</i>	Троп метафарычнага зместу, перадача абстрактнага паняцця або ідэі праз канкрэтны прадмет, мастацкі вобраз, малюнак.	<i>Заяц</i> – пра палахлівага чалавека.
<i>Антанамазія</i>	Троп, які прадугледжвае выкарыстанне ўласнага, як правіла, вядомага імя замест агульнага.	<i>Калумб</i> – першаадкрывальнік, <i>Атэла</i> – раўнівец.
<i>Гіпербала</i>	Наўмыснае перабольшванне пэўных уласцівасцей асобы, прадмета, з’явы для ўзмацнення выразнасці выказвання.	<i>А мора слёз вечных, гэі, вечных цярпенняў, пажараў – сто сонцаў, каб высушыць трэба!</i> (Я. Купала).
<i>Іронія</i>	Слова або спалучэнне слоў са станоўчым значэннем выкарыстоўваецца для адмоўнай характарыстыкі асобы, грамадскай з’явы. Тонкая, скрытая насмешка.	<i>Багачы і панства, нашы «дабрадзеі»</i> (Я. Колас).
<i>Кенінг</i>	Спалучэнне элементаў метафары і перыфразы, замена ўласнай, агульнай назвы апісальным паэтычным зваротам.	<i>Дымнае малако</i> – туман, <i>чорныя дугі</i> – бровы, <i>залаты нож</i> – маланка, бліскавіца, <i>каменны лес</i> – горад.
<i>Літота</i>	Вобразны выраз з непамерным памяншэннем прадмета, з’явы, якасці або акалічнасці.	<i>На пачатку жэрабя было ростам з вераб’я</i> (М. Лужанін).
<i>Метанімія</i>	Троп, заснаваны на пераносе назвы з аднаго прадмета на другі на аснове прасторавай, лагічнай або часовай сумежнасці. Назва можа быць перанесена: 1) з посуду на яго змесціва; 2) з матэрыялу на выраб з гэтага матэрыялу; 3) з паселішча на яго жыхароў; 4) з прадмета на асобу;	<i>Выпіла шклянку малака. На паліцы поўна золата. Вёска працуе з рання да вечара. Шчэ з руін не выветрыўся дым, а на танцах, звыклых да поту, кірзачы і храмавыя боты рэжуць польку крокам страйвым. Ручнік з вышыўкай. Дзіцячая аўдыторыя</i>

Працяг табліцы 79

1	2	3
	5) з дзеяння на яго вынік; 6) з памяшкання на сукупнасць асоб; 7) з імені, прозвішча аўтара на яго творы; 8) з імені, прозвішча майстра, вынаходцы на яго вырабы, знаходкі.	<i>радавалася. Багдановіч нёс у сабе і Коласа, і Купалу, гарманічна і класічна спалучаючы іх (М. Стральцоў). Ваенныя насілі галіфэ.</i>
Метафара	Троп, звязаны з выкарыстаннем слоў і выразаў у пераносным значэнні на аснове падабенства або аналогіі называемых імі прадметаў і з'яў.	<i>Плача хмара без жалю, стогне вецер без болю, ды не плача дзяўчына без прычыны ніколі (М. Танк). А з-за краю нябёс вочы ўскінуў дзянёк (Я. Колас).</i>
Параўнанне	Супастаўленне дзвюх з'яў, якія маюць агульную прымету, з мэтай іх характарыстыкі адной праз другую.	<i>Самалёт, быццам голуб, ўзняўся і на сонечных крылах паплыў... (М. Танк).</i>
Перыфраза	Троп, у якім назва прадмета або з'явы раскрываецца праз апісанне яе адметных уласцівасцей.	<i>Самы сапраўдны інжынер чалавечых душ... (А. Дударэў).</i>
Сінедаха	Троп, які ствараецца ў выніку замены назвы цэлага назвай яго часткі і наадварот, ужывання адзіночнага ліку ў значэнні множнага і наадварот.	<i>Магутнае слова, ты, роднае слова! (Я. Купала).</i>
Тапіносіс	Памяншэнне значнасці якога-небудзь прадмета, з'явы, якасці або акалічнасці.	<i>А я, прыкаваны да тэлеэкрана, ужо не асілак, а цень яго, – прашу, усявышні, табой пакараны: даруй мне, што ўкраў блакітны агонь! (В. Вітка).</i>
Увасабленне (персаніфікацыя)	Троп, які заключаецца ў наданні прадметам і з'явам прыроды ўласцівасцей жывых істот.	<i>У чорных бярозках спіць буйны ўраджай (М. Танк).</i>

Працяг табліцы 79

1	2	3
<i>Эпітэт</i>	Мастацкае азначэнне, якое вобразна і эмацыянальна характарызуе асобу, прадметы, з’явы.	<i>І поўнай мазолістай жменняй жытцо на раллі раскідае, хавае ў зямельку надзею, што возьме ў сяўбы? – не згадае... (Я. Купала).</i>

Табліца 80 – Стылістычныя разнавіднасці звароткаў-тропаў

Назва зваротка-тропа	Азначэнне	Прыклады
1	2	3
<i>Зваротак-метафара</i>	Назва асобы, прадмета на аснове падабенства называемых імі прадметаў і з’яў.	<i>Пакінь у хаце свой начлег, устань са сну, саколе! (Я. Купала).</i>
<i>Зваротак-метанімія</i>	Назва асобы, прадмета або з’явы на аснове прасторавай, лагічнай, часовай сумежнасці.	<i>Дык помні, Вашынгтон, пра Хірасіму! (П. Панчанка).</i>
<i>Зваротак-параўнанне</i>	Назва асобы, прадмета або з’явы праз супастаўленне дзвюх з’яў з мэтай іх характарыстыкі адной праз другую.	<i>Я з Мінска паклон перадаць табе рад і народу твайму, горад-сад, горад-брат (П. Панчанка).</i>
<i>Зваротак-перыфраза</i>	Словазлучэнне, якое вобразна называе асобу або прадмет.	<i>Ні дожджык, ні град цябе не пясціць, надзейны хлеб маёй зямлі (Р. Барадулін).</i>
<i>Зваротак-увасабленне</i>	Слова або словазлучэнне, якое называе неадушаўлены прадмет, якому прыпісваюцца прыкметы і ўласцівасці жывой істоты.	<i>Эй ты, бор гутарлівы! Эй вы, убогія родныя вёскі! Вас да самай магілы любіць трэба што сілы. З вамі гэтак прыгож свет боскі (Я. Купала).</i>
<i>Зваротак-іронія</i>	Назва асобы або прадмета з выражэннем тонкай або скрытай насмешкі.	<i><u>Кастусь</u>. Сачыніцель папулярных баек, з камітэта адказны таварыш, паважаны Арсенька Станевіч, ... <u>Арсень</u>. Чаго табе? (У. Караткевіч).</i>

Працяг табліцы 80

1	2	3
Зваротак-паўтор	Паўтарэнне слоў, якія называюць асобу, прадмет, для ўзмацнення выказвання.	Беларусь, Беларусь! <i>Маці-матухна! Зноў, не апошні з тваіх апантаных сыноў, я з табою, з табою хачу гаварыць – перад гэтай зарою, што зырка гарыць</i> (Н. Гілевіч).

Стылістычныя фігуры і прыёмы

Стылістычная фігура (фігура маўлення) – выслоўе, сінтаксічная пабудова фраз, якая выкарыстоўваецца для ўзмацнення выразнасці выказвання.

Стылістычны прыём – спосаб стварэння вобразнасці, выразнасці, эмацыянальнасці выказвання.

Табліца 81 – Класіфікацыя стылістычных фігур і прыёмаў

Назва стылістычнай фігуры, прыёма	Азначэнне	Прыклады
1	2	3
Аверсія	Разнавіднасць увасаблення, зварот да неадусаўлёных прадметаў, памерлых асобаў.	<i>Любі ж сабе, маё сэрца, любі, каго знаеш, але з мяне ты не смейся, калі ўспамінаеш</i> (Я. Купала).
Акратэза	Разнавіднасць антытэзы, заснаваная на сцвярджэнні аднаго факта, з’явы шляхам адмаўлення супрацьлеглага.	<i><u>Вера</u>. Я не сінічка, а бібліятэкар!</i> (А. Макаёнак).
Алагізм	Фігура, стылістычны прыём, парушэнне ў маўленні лагічных сувязей, слоўная збыткоўнасць, нагнятанне паняццяў.	<i><u>Загуменная</u>. ...Сардэчны ты чалавек, хоць і міністр!</i> (М. Матукоўскі).

Працяг табліцы 81

1	2	3
<i>Ампліфікацыя</i>	Стылістычны прыём наізвиання аднародных элементаў мовы (сінонімаў, антонімаў, паронімаў, эпітэтаў) для ўзмацнення выразнасці маўлення, усебаковага апісання з'яў рэчаіснасці, поўнага выражэння пачуццяў.	<i>Ля гумна зажурылася вішня ў цішы і чакае кагосьці, свой твар захінуўшы пуховай хусцінай</i> (П. Панчанка).
<i>Амфітэза</i>	Разнавіднасць антытэзы, заснаваная на сцвярджэнні дзвюх супрацьлеглых прыкмет, з'яў, фактаў.	<i>Гром агромісты: ён «ахорвае» бязмоўнае і пашырае імгненнае, палохаючы старых і малых тым, чаго ўжо няма, што ўжо мінула</i> (А. Разанаў).
<i>Анадыплогіс, анадыплогіс (падхват, эпанапеліс, акранаграма)</i>	Стылістычная фігура, заснаваная на паўторы заключнай часткі вершаванага тэксту ў пачатку наступнага.	<i>Спакой толькі ў дамавіне, ў дамавіне доля! (Я. Купала). Не мяняй свой куток на прастору чужую – на прасторы чужой птушка гнёзды не ўе</i> (Р. Барадулін).
<i>Анамінацыя</i>	Фігура маўлення, заснаваная на паўторах роднасных слоў для інтанацыйнага выдзялення семантычна значнай маўленчай адзінкі.	<i>Жыццём жыццё пра- цягваючы ў свеце, ты паўтарыла парастак святла</i> (Р. Барадулін).
<i>Анаподатан</i>	Фігура маўлення, заснаваная на разрыве структуры сказа ўстаўной канструкцыяй большай працягласці.	<i>Тут быў Базыль, Ан- тось Тацянін, Карусь Дзівак (ён між парка- нін схаваў трайню, рагач, дзве восі, тайком узяўшы ад Антося), яшчэ Карусь, Паўлюк Куртаты, Сцяцок, Ка- зюк Скарабагаты ды брат Міхася і Анто- ся, – мужчын нямала набралося</i> (Я. Колас).

Працяг табліцы 81

1	2	3
Анафара	Фігура маўлення, стылістычны прыём, заснаваны на паўтарэнні аднолькавых слоў, выразаў, гукавых спалучэнняў у пачатку вершаваных радкоў, строф або складаных сказаў. З улікам таго, якія моўныя адзінкі паўтараюцца, вылучаюцца лексічныя і сінтаксічныя анафары.	– Вы атрымалі, што хацелі, вы дасягнулі, што маглі (А. Разанаў). Сярод усіх вятроў адзін спадарожны. Сярод усіх шляхоў адзін незваротны (А. Разанаў).
Антанамасія (антанамазія)	Стылістычная фігура, від метаніміі, заснаваны на выкарыстанні ўласнага імя замест агульнага і наадварот для ўзмацнення выразнасці выказвання, акцэнтавання ўвагі на пэўных якасцях вобраза.	Гарлахвацкі замест невука, кар’ерыст.
Антыметабола	Рытарычная фігура, заснаваная на сіметрычным паўтараючым левай часткі складанага сказа ў яго правай частцы такім чынам, што суб’ект і прэдыкат мяняюцца месцамі.	Глухія завулкі. Бяльля ліхтары. Хаваецца рэдкі прахожы ад цемрадзі ў светлыню, ад светлыні – у цемрадзь (А. Разанаў).
Антытэза	Супастаўленне супрацьлеглых або кантрастных паняццяў, вобразаў, прадметаў, з’яў.	Пэўныя думкі аб няпэўнай справе (К. Крапіва).
Асіндэтон	Стылістычны прыём, які прадугледжвае пропуск злучнікаў пры аднародных членах сказа і частак складанага сказа, каб надаць выказванню сцісласць і выразнасць.	Трэснула, грукнула, грымнула з покатам, хлыснула цёплае неба на дол (П. Панчанка).
Гемінацыя (суб’юнкцыя, эпізеўксіс)	Стылістычны прыём, заснаваны на кантактным шматлікім паўтараючым слоў, спалучэнняў у пэўнай паслядоўнасці для ўзмацнення іх сэнсавай значнасці.	Прытуліліся, як дзеці, як галубкі на рассвеце, як нішто ні знаць, ні ведаць, і ўсё едуць, едуць, едуць (Я. Купала).

Працяг табліцы 81

1	2	3
<i>Градацыя</i>	Стылістычны прыём, заснаваны на такім размяшчэнні сегментаў выказвання, калі ў кожнай наступнай частцы ўзмацняецца (радзей паслабляецца) сэнс папярэдняй, што ў цэлым павышае экспрэсіўнасць выразу.	<i>Хлапякі пены ля берага з цяжкасцю, з яўнай напругай пасоўваліся на плыні, падскокваючы на вадзяных гмахх</i> (У. Караткевіч).
<i>Дыяфара</i>	Стылістычны прыём, заснаваны на выкарыстанні ў невялікім кантэксце аднаго і таго ж слова ў розных яго значэннях для стварэння камічнага эфекту.	<i>Цябе з салаўём параўналі, і я хвалебную ноту не смею парушыць: напраўдзе, яеш ты не горш салаўя... Таго, што кабылу ў бярэзніку душыць</i> (Н. Гілевіч).
<i>Зеўзма</i>	Фігура маўлення, якая ўяўляе сабой некалькі злучаных сказаў або словазлучэнняў, аб'яднаных агульным для іх галоўным членам, прадстаўленым у адным з іх і прапушчаным у астатніх.	<i>Фёдар. За сумленнасць дзякую. А працаваць я вас прымушу! Вы ў мяне будзеце працаваць і галавой і зубамі!..</i> (А. Петрашкевіч).
<i>Інверсія</i>	Парушэнне звычайнага парадку слоў у сказе з мэтай выдзялення асобных слоў і павышэння экспрэсіі выказвання.	<i>Казку тварыў бы з табой залатую – такую, як думка гэта</i> (Я. Купала).
<i>Кальцо</i>	Стылістычны прыём, які ствараецца паўторам на пачатку і ў канцы асобных строф або ўсяго твора аднолькавых моўных адзінак.	<i>Дзякуй, маэстра, што воляй прызвання свайго, не дазваляючы сэрцу ні дня адпачыць, вечную, горнюю музыку свету ўсяго змог ты да музыкі роднай зямлі далучыць.</i> <i>Дзякуй, маэстра!</i> (Н. Гілевіч).
<i>Катаploка</i>	Клічны сказ, размешчаны ва ўстаўной канструкцыі.	<i>Так (няхай ён затане!) «Памагаты» нейкі ледзь надоеды й з мяне не зрабіў калекі</i> (К. Крапіва).

Працяг табліцы 81

1	2	3
Мімезіс	Стылістычны прыём, заснаваны на лексічным паўторы, ужытым у другасным (чужым) маўленні як аб’ект высмейвання.	<i>Перагуд.</i> Ну, і пераканаў . <i>Наталля.</i> Так пераканаў , што яна і клятву парушыла? (К. Крапіва).
Паліптон (<i>паліптон</i>)	Стылістычная фігура, якая ўтвараецца паўторам аднаго і таго ж слова ў розных формах.	<i>Загінуў лепшы з лепшых</i> – Чкалаў (Я. Колас).
Паралелізм	Фігура маўлення, сутнасць якой у выкарыстанні аднатыпных сінтаксічных канструкцый у сумежных або блізкіх частках паведамлення.	<i>Я – маленькі, і мая хлусня маленькая. А вы вялікія. І ваша хлусня – аграмадная!</i> (А. Макаёнак).
Паранамазія	Стылістычны прыём, заснаваны на супастаўленні ў адным сказе слоў блізкіх па гучанні, але розных па значэнні.	<i>Сонца праз лісце, сонца праз лісце – хораша лес мой зялёны шуміць. Ні пра карыслівасць, ні пра карынасць у маладосці не думалі мы</i> (П. Панчанка).
Парантэз (<i>парантэза, парэнтэза, эпергэзіс</i>)	Уключэнне ў сказ пабочных і ўстаўных канструкцый, каб паказаць парушэнне думкі аўтара, яго адступленне ад асноўнай тэмы, унесці ў паведамленне дадатковыя звесткі.	<i>Была ў мяне калісьці цётка – Ну й добрая ж (хай лёгка ёй ікнеўца)! (К. Крапіва).</i>
Парцэляцыя	Фігура маўлення, пры якой расчляняецца адзіная сінтаксічная канструкцыя (сказ) на некалькі камунікатывых адзінак.	<i>Зноў толькі поле за прысадамі. І сонца</i> (Я. Брыль).
Парысаса	Стылістычная фігура, заснаваная на кантактным выкарыстанні двух слоў, спалучэнняў або фраз прыкладна аднолькавай даўжыні.	<i>Самадумаўка, самадумаўка, сама сеяла, сама думала...</i> <i>Гора мерыла, але верыла сваім ратаям – сваім ратнікам</i> (А. Пісьмяноў).

Працяг табліцы 81

1	2	3
Парыхэза	Разнавіднасць паранамазіі, паўтор аднаго і таго ж склада ва ўсіх словах тэксту або паўтор слоў, якія адрозніваюцца адной літарай.	Чалавек – « часавек »: ён пераводзіць час са статусу будучыні ў статус мінулага (А. Разанаў).
Полісіндэтон (сіндэзіс, шыматзлучнікавасць)	Фігура маўлення, звязаная з ужываннем аднаго і таго ж злучніка перад кожным аднародным членам сказа, што надае большую выразнасць выказвання.	Тут і ўражання, і свядомасць, і гонар... З гэтага ж і складаецца чалавек (В. Мартыненка).
Працістэран (гістэрапраэрон)	Стылістычны прыём, заснаваны на наўмысным парушэнні лагічнай паслядоўнасці апісваемых фактаў, з’яў.	– Я ведаю: ёсць час скупы і горкі, ёсць міг, калі у подзвігу сваім жывыя ўсё ж звяртаюцца да мёртвых і мёртвыя адказваюць жывым! (Я. Янішчыц).
Рытарычны вокліч	Сцвярджэнне пэўнага паняцця ў эмацыянальнай форме.	Якія знаёмыя назвы і словы, якая цудоўная родная мова! (П. Панчанка).
Рытарычны зварот (анастрофа, прасфанесіс)	Заклік, словы, з якімі той, хто гаворыць, звяртаецца да асоб або прадметаў як прысутных, так і адсутных, і якія не патрабуюць непасрэднага водгуку.	Дзень добры, рэчанька! Прывет, шумлівы гай! (П. Панчанка).
Рытарычнае пытанне	Пытальны сказ са сцвярджальным зместам, які не патрабуе адказу.	Што ж мне можа быць больш за Радзіму любую міла? Хто ж мне будзе радней за таго, хто Радзіму стварыў? (П. Панчанка).
Рэмінісцэнцыя (квазіцытацыя, камемарата)	Стылістычны прыём, заснаваны на ўвядзенні ў паведамленне чужога тэксту без указання на яго аўтара.	З калгасных вёсак, з роднай хаты парой юнацкае красы, не ў панскі двор прыйшлі дзяўчаты, а ў завадскія карпусы... (А. Александровіч).

Працяг табліцы 81

1	2	3
Сімплака (<i>анаэпіфара, эпанастрафа, эпанафара, кайноцэс</i>)	Стылістычная фігура, у якой спалучаецца анафара і эпіфара, адначасовы паўтор слоў у пачатку і ў канцы сумежных сказаў.	Я шукаю цябе, маладосць, я гукаю цябе, маладосць. Дзе ты ёсць? Дзе ты ёсць? (С. Грахоўскі).
Сінафія (<i>анжамбеман</i>)	Стылістычны прыём пэтычнага маўлення, заснаваны на пераносе на другі радок слова, спалучэння, часткі слова для ўзмацнення яго сэнсавай нагрукі.	<i>За туманамі чутно маўчанне, але нехта не слухае, нехта не чуе, глухне маўчанне, глухне...</i> (В. Базылёва).
Сінкрызіс	Стылістычны прыём, заснаваны на спалучэнні дзвюх антанімічных канструкцый.	<i>Радзіма – матка, чужына – мачыха</i> (прыказка).
Сістрофа	Стылістычны прыём, заснаваны на падрабязным, дэталёвым апісанні якасцей, уласцівасцей прадметаў, з’яў.	<i>Словы бываюць розныя, ціхія, добрыя, злосныя, сакавітыя, посныя... Словы бываюць розныя, шчымлівыя і трывожныя, як журавы над пожняю</i> (А. Пісьмянкоў).
Трыкалан	Стылістычная фігура, заснаваная на выкарыстанні трох слоў, спалучэнняў, фраз прыблізна аднолькавай даўжыні.	<i>Вершы могуць здарацца, вершы могуць прысніцца, могуць плакаць, смяцца, крычаць і маліцца</i> (А. Пісьмянкоў).
Умаўчанне (<i>абрупцыя, рэтыцэнцыя</i>)	Перапынак у маўленні, пропуск слоў, канструкцый.	<i>Усё хутчэй, усё хутчэй, адчуўшы волю, ад парога!.. Так пачынаецца ручэй, так пачынаецца дарога</i> (А. Разанаў).
Хіязм (<i>палістроф, перамяшчэнне</i>)	Пабудова канструкцый, якая заключаецца ў адваротным («крыжападобным») размяшчэнні элементаў двух словазлучэнняў, аб’яднаных агульным членам сказа.	<i>Без радзімы народа няма, без народа няма радзімы</i> (Р. Барадулін).

Працяг табліцы 81

1	2	3
Шматпрыназоўнікавасць	Фігура маўлення, звязаная з ужываннем прыназоўнікаў перад кожным аднародным членам сказа, што ўзмацняе сэнсавую нагрузку, павышае экспрэсіўнасць выказвання.	<i>Паразмаўляем без слоў: пра надзеі загінуўшых хлопцаў, пра зорныя спадарожнікі, пра чырвоныя журавіны і белы снег, пра журботны голас зязюлі і трывожны клёкат буслоў, пра каханне і смутак, і пра шчасце, якое так цяжка ўладкаваць на зямлі (П. Панчанка).</i>
Эліпсіс	Пропуск у маўленні слоў або словазлучэнняў, лёгка ўзнаўляльных па сэнсу з кантэксту або з канкрэтнай сітуацыі.	<i>У цёмным небе карагоды сінявокіх зорак (М. Багдановіч).</i>
Эпімона	Фігура маўлення, якая ствараецца паўторам аднаго і таго ж слова або спалучэння з невялікімі варыяцыямі.	<i>Не хлебам адзіным, не хлебам... Таму і спяшаю сюды. На соснах гайдаецца неба, а сосны стаяць ля вады (А. Пісьмянкоў).</i>
Эпіфанема	Фігура маўлення, заснаваная на выкарыстанні ўдакладняльнага або клічнага сказа пасля сцвярдзальнага.	<i>Ён хоча жыць... Прэч, цені мроку! Там сэрцу цяжка, цёмна воку... І гэта там ён адпачыне?! (Я. Колас).</i>
Эпіфара	Стылістычны прыём, заснаваны на паўторы слоў, спалучэння у канцы сумежных сказаў.	<i>Як бы ні імкнулася дрэва ў неба, яно ўсё роўна не дасягае неба... (А. Разанаў).</i>

Гукапіс

Гукапіс – выкарыстанне гукавых магчымасцей слова для ўзмацнення эмацыянальнай выразнасці паэтычнай мовы.

Табліца 82 – Віды гукапісу

Від гукапісу	Азначэнне	Прыклады
<i>Алітэрацыя</i>	Сугучнасць зычных гукаў, паўтарэнне аднолькавых або аднародных зычных гукаў, якое ўзмацняе гукавую і інтанацыйную выразнасць выказвання.	<i>Вер, не вер, як не мер, мой гаротны браце, – дзе радзіўся, дзе ўзрос, – трэба і ўміраці</i> (Я. Купала).
<i>Асананс</i>	Сугучнасць галосных гукаў, паўтарэнне аднолькавых або аднародных галосных для стварэння мілагучнасці і інтанацыйна-гукавой выразнасці выказвання.	<i>Віхор жа ў боры гудзе і гудзе аб слэзах, аб горы, аб людской бядзе</i> (Я. Купала).
<i>Гукаперайманне</i>	Імітацыя гукаў рэчаіснасці. Садзейнічае выразнасці выказвання, перадае дынамізм і напружанасць дзеяння.	– <i>Ку-ку, ку-ку, – кукавала, усю весну пралятала зязюлечка ля сяла і гняздзечка не звіла</i> (Л. Геніюш).

СТЫЛІСТЫКА ТЭКСТУ

Табліца 83 – Асноўныя структурныя адзінкі тэксту

Структурная адзінка тэксту	Азначэнне	Прыклады
1	2	3
<i>Абзац</i>	Частка друкаванага або рукапіснага тэксту ад аднаго чырвонага радка да другога, якая складаецца з аднаго або некалькіх сказаў і характарызуецца адзінствам і закончанасцю зместу.	<i>Фразеалагізмы, афарызмы, выслоўі і цытаты аб'ядноўвае такая прымета, як узнаўляльнасць (яны не ствараюцца ў маўленні, а выкарыстоўваюцца як гатовыя з акрэсленай семантыкай і формай)</i> (В. Рагаўцоў).
<i>Складанае сінтаксічнае цэлае</i>	Полікамунікатыўная, сінтаксічна-стылістычная адзінка, якая складаецца з двух або больш цесна ўзаемазвязаных закончаных сказаў.	<i>Хто ж ты ёсць, чалавек? Як з'явіўся і для чаго існуеш? Ты ўпрыгожанне зямлі ці, наадварот, – яе ганьба і цвіль? Маленькі ў макракосмасе: вялізны ў мікракосмасе? Ты тут не ўмяшчаешся ні ў адну</i>

Працяг табліцы 83

1	2	3
		<p>з ячэй, а там ніводная ячэя не заўважае цябе – ат, нейкая пылінка.</p> <p>Ты ўвесь з супярэчнасцей і нечаканасцей.</p> <p>Ты пішаеш кнігі, і ты ж паліш іх потым на кастрах.</p> <p>Ты паказваеш сябе разумным і робіш тое, што могуць зрабіць толькі дурні.</p> <p>Ты нараджаеш чалавека – свой працяг, і ты ж знішчаеш гэтага чалавека – нібыта хочаш, каб працягу гэтага не было.</p> <p>Дык хто ж ты ёсць, чалавек? (Я. Сіпакоў).</p>
<p>Фрагмент</p>	<p>Асобная частка, урывак якога-небудзь кампазіцыйнага цэлага.</p>	<p>Цікавую гісторыю мае прыказка У нагах праўды няма. Яе ўжываюць як запрашэнне сесці: «– Сядайце з намі, у нагах праўды няма, – весела гаворыць Юліус» (С. Законнікаў). Яна паходзіць ад паходжання паўкалька з рускай мовы: В ногах правды нет. У старажытныя часы выраз абазначаў «біццём па нагах наўрад ці даб’ешся праўды» і ўзнік, як мяркуе С. Максімаў, у сувязі з суровай судовай практыкай: падазронага ў чымсьці падвешвалі і білі па нагах тоўстымі прутамі, дапытваючыся праўды. Калі такія прыёмы следства зніклі, а значыць, і выраз У нагах праўды няма страціў апору на адпаведныя рэаліі, то яго форма запоўнілася новым зместам. Цяпер (і даўно ўжо) прыказка ўжываецца толькі як запрашэнне сесці (І. Лепешаў).</p>

Табліца 84 – Віды сувязі сказаў у тэксе і сродкі яе забеспячэння

Від сувязі	Тып тэксту	Асноўныя сродкі сувязі
<i>Паслядоўная</i>	Апавяданне	Прыслоўі (<i>спачатку, потым, тады, нарэшце...</i>). Асабовыя і ўказальныя займеннікі (<i>гэта сведчыць аб тым, што...; гэта паказвае на тое, што...; гэта азначае, што...</i>). Паўторы, сінонімы.
<i>Паралельная</i>	Апісанне, разважанне	Пабочныя словы, якія абазначаюць паслядоўнасць думак у выказванні (<i>з аднаго боку, па-першае, такім чынам, у першую чаргу, адным словам</i>). Злучальныя злучнікі (<i>і, ды, але, аднак</i>). Сінтаксічны паралелізм.
<i>Далучальная</i>	Апісанне	Злучальныя злучнікі ў далучальным значэнні (<i>і, ды, а</i>), далучальныя злучнікі (<i>ды і, ды і то, а то, а то і, што і, таму і, дзе і, вось і, а таму, а таксама, прычым</i>). Далучальна-вылучальныя словы (<i>акрамя, апроча, асабліва, за выключэннем, у тым ліку, у прыватнасці</i>).

Тыпы тэкстаў

Апісанне – тэкст (тып маўлення), які выкарыстоўваецца для дэталнай характарыстыкі прадметаў, уласцівасцей, дзеянняў, для перадачы агульнага ўражання аб тым, што апісваецца.

Табліца 85 – Апісанне

Асноўная мэта	Пытанні, якія патрабуюць адказу	Прадмет апісання	Асабліваасці тэксту	Сувязь частак	Кампазіцыя тэксту	Стыль
1	2	3	4	5	6	7
Раскрыць знешнія рысы і ўласцівасці асоб,	Які прадмет? Які чалавек? Як ён сябе адчувае?	Чалавек (яго партрэт і стан), пейзаж, з’явы	Выкарыстанне назоўнікаў, прыметнікаў, абвес-	Паралельная	Агульнае ўражанне – паралік прыкмет, якас-	Найчасцей навуковы, мастацкі

Працяг табліцы 85

1	2	3	4	5	6	7
прадме- таў, з'яў, жывёл, якія аўтар уяўляе адразу і ў той жа час.	Што тут знаходзіц- ца? Што адбываец- ца наво- кал?	прыроды, інтэр'ер і інш.	нага ладу дзеясловаў і суадне- сенасць іх часавы- трываль- ных форм, намінатыў- ных, беза- сабовых, няпоўных сказаў, складана- злучаных і бяззлуч- нікавых сказаў са значэннем пералічэн- ня.		цей, уласці- васцей, прадмет на-агуль- ная ацэнка	

Апавяданне – тэкст (тып маўлення), у якім акцэнтуюцца ўвага на характарыстыцы развіцця дзеяння, з'яў, іх паслядоўнасці.

Табліца 86 – Апавяданне

Асноўная мэта	Пытанні, якія патра- буюць адказу	Асаблівасці тэксту	Сувязь частак	Кампазі- цыя тэксту	Стыль
1	2	3	4	5	6
Расказаць пра па- дзею, па- казаць яе развіццё ў часе.	Што ро- біць прад- мет?	Чаргаванне ча- савых і тры- вальных форм дзеясловаў, выкарыстанне прыслоўяў месца і часу, выклічнікаў, скарочаных дзеяслоўных	Паслядоў- ная	Пачатак – развіццё – канец дзеяння	Пераважна гутарковы, мастацкі

Працяг табліцы 86

1	2	3	4	5	6
		форм, акаліч- насных слоў, што ўказваюць на паступаль- ны рух у часе, устаўных кан- струкцый, зва- роткаў.			

Разважанне – тэкст (тып маўлення), прызначаны для тлумачэння пэўнага паняцця або з’явы, для доказу або адмаўлення думкі, выказанай у лагічна паслядоўнай форме.

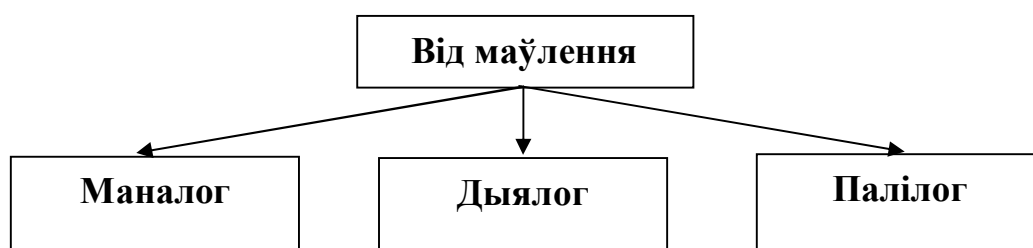
Табліца 87 – **Разважанне**

Асноўная мэта	Пытанні, якія патрабуюць адказу	Асаблівасці тэксту	Сувязь частак	Кампазіцыя тэксту	Стыль
Расказаць пра істотныя ўласцівасці прадметаў і з’яў, абгрунтаваць прычынна-выніковыя ўзаемаадносіны паміж імі.	Чаму? Што гэта такое? Што рабіць?	Выкарыстанне абстрактнай лексікі, вытворных прыназоўнікаў, пабочных слоў. Ужыванне простых ускладненых і складаназалежных сказаў.	Паслядоўная і паралельная	Тэзіс (асноўная думка) – аргументы – вывад	Пераважна навуковы, публіцыстычны

Табліца 88 – **Суадносіны тыпаў тэкстаў з прыслоўямі**

Тып тэксту	Прыслоўі
Апавяданне	<i>Аднойчы, спачатку, наступова, мала-памалу, раптам, нечакана, адразу, потым, зноў, даўным-даўно, зараз, учора, нарэшце...</i>
Апісанне	<i>Справа, злева, зверху, знізу, усюды, удалечыні, здалёк, наверху, насупраць...</i>
Разважанне	<i>Недарэмна, насупраць, наадварот ...</i>

Схема 12 – Класіфікацыя маўлення

Табліца 89 – Віды маўлення

Від маўлення	Азначэнне	Прыклады
<i>Маналог</i>	Маўленне, скіраванае да самога сябе, без уліку на слоўную рэакцыю іншых асоб.	<i>Ёсць зямля – прыгажэйшая ў свеце, магчыма. Я, прынамсі, не ведаю гэткай другой – каб і з чыстымі, як у дзіцяці вачыма і з даверлівай, як у дзіцяці, душой (Н. Гілевіч).</i>
<i>Дыялог</i>	Абмен выказваннямі дзвюх асоб.	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Што ты робіш, бацька?</i> – <i>Пішу вери.</i> – <i>А калі напішаш, што ты з ім будзеш рабіць?</i> – <i>Надрукую ў газеце.</i> – <i>А далей?</i> – <i>Уключу ў новую кніжку.</i> – <i>А далей?</i> – <i>Калі вери атрымаецца выдатны, яго, магчыма, змесцяць у падручніку і ты разам са сваімі сябрамі будзеш вучыць на памяць.</i> – <i>Ой, не трэба, – спалохаўся сын, – не пішы, бацька...</i> (А. Пісьмянкоў).
<i>Палілог</i>	Маўленне, удзельнікамі якога з’яўляюцца больш за два суб’яднікі.	<ul style="list-style-type: none"> <i>Настаўнік навітаўся, адказ на прывітанне далі колькі хлопчыкаў, якія ўжо вучыліся ў школцы.</i> – <i>Што ж вас так мала? – спытаў іх Лабановіч.</i> – <i>Яшчэ прыйдуць, – адказаў адзін са старэйшых.</i> – <i>Заўтра будзе болей, – дадаў другі (Я. Колас).</i>

Табліца 90 – Функцыянальна-жанравыя тыпы маналогаў

Тып маналога	Азначэнне	Прыклады
Унушальны (агітацыйны, прамоўніцкі)	Уздзеянне на свядомасць і настрой мас, распаўсюджанне пэўных ідэй.	<i>Таварышы, у дзень незабыўны Сабраліся ўсе мы сягоння На месцы баёў адгрымеўшых, На схіле высокай гары, Дзе чутна, як Нарачы хвалі Грымяць, несціхана гамоняць, Шумяць каласістыя нівы, Гудуць векавыя бары (М. Танк).</i>
Лірычны	Выказванне ўласных думак, настрою, перажыванняў, пачуццяў.	<i>Люблю я зімы з маразамі, Завеі белья ў палях, І снегу скрып пад палазамі, І ціш зімовую ў лясах (Я. Колас).</i>
Паведамляльны (інфармацыйны, апавядальны)	Апавяданне і апісанне якіх-небудзь падзей.	<i>Вазьму з сабой ва ўсе дарогі – Забыць ніколі не змагу – Пяшчотны дожджык басаногі, Вясёлкі вабную дугу, Світанак песенна-шпачыны, Сцяжынку ў срэбранай расе. Яны – як згадка аб Айчыне, Дзівоснай, велічнай красе... (М. Шабовіч).</i>
Маналог-споведзь	Шчыры расказ пра сваё жыццё; прызнанне ў чым-небудзь.	<i>Слынная ў садзе паэтавым Аскамінай горкай душы, Я ў садзе зямным непрыкметная – Расту ля дарог ці ў глушы. З вясны, як усе, прарастаю. Малюся вятрам і дажджам. Хоць лета я, лета не знаю, Надзеі пакінуўшы там (Н. Аксёнчык).</i>
Маналог-разважанне	Абмеркаванні, выказванні.	<i>Цяжкое жыццё ў нашы дні, але ж ёсць у ім свая радасць. Жыццё – найвышэйшы дар божы, сцвярджаюць рэлігіі. І ў гэтым іх мудрасць. Такая філасофія перамагла вучэнне аб канцы свету, апакаліпсе. Калі той канец? А я хачу жыць сёння і радавацца жыццю (І. Шамякін).</i>

Табліца 91 – Тыпы тэкстаў паводле пазіцыі вытворцы маўлення

Тып тэксту	Асаблівасці паведамлення	Прыклады
<i>Першы</i>	Выказванне ад 1-й асобы	<i>Я сэрца ўздым, жыццё сваё, і вернасць, і ўсё, чым вымяраецца любоў, адам табе, пяшчотная бязмерна, пакутная зямля маіх дзядоў (Л. Геніюш).</i>
<i>Другі</i>	Выказванне ад 2-й асобы	<i>Пакіньце цішу вуснам і вачам. Адайце неба зорам і каханым (Я. Янішчыц).</i>
<i>Трэці</i>	Апавяданне ад 3-й асобы	<i>І кожны раз, як дзверы – насцеж, Міналі боль і забыццё, – Ён сустракаў яе, як шчасце, Як паратунак, як жыццё... (С. Грахоўскі).</i>

Літаратура

1. Асноўная літаратура

1.1 Асновы культуры маўлення і стылістыкі: вучэб. дапам. / пад. рэд. У. В. Анічэнкі. – Мінск: Універсітэцкае, 1992. – 254 с.

1.2 *Каўрус, А. А.* Стылістыка беларускай мовы / А. А. Каўрус. – Мінск: Народная асвета, 1980. – 191 с.

1.3 *Каўрус, А. А.* Дакумент па-беларуску / А. А. Каўрус. – Мінск: Беларусь, 1994. – 160 с.

1.4 *Лепешаў, І. Я.* Асновы культуры мовы і стылістыкі: практыкум: вучэб. дапам. / І. Я. Лепешаў. – Мінск: Універсітэцкае, 1989. – 207 с.

1.5 *Пісарэнка, А. М.* Функцыянальная стылістыка / А. М. Пісарэнка. – Мінск: Бел. дзярж. ун-т культуры, 2003. – 160 с.

1.6 *Шандроха, Н. Э.* Экспрэсіўны сінтаксіс: вучэб.-метаад. дапам. / Н. Э. Шандроха. – Гродна: ГрДУ, 2002. – 62 с.

1.7 *Шумчык, Ф. С.* Лексічная стылістыка беларускай мовы: вучэб.-метаад. дапам. / Ф. С. Шумчык. – Мінск: БДПУ, 2005. – 52 с.

1.8 *Цікоцкі, М. Я.* Стылістыка беларускай мовы / М. Я. Цікоцкі. – Мінск: Універсітэцкае, 1995. – 294 с.

1.9 *Цікоцкі, М. Я.* Стылістыка тэксту: вучэб. дапам. для студэнтаў выш. навуч. устаноў філал. профілю / М. Я. Цікоцкі. – Мінск: Бел. навука, 2002. – 223 с.

1.10 *Цікоцкі, М. Я.* Сугучнасць слоў жывых...: Нататкі па стылістыцы мастацкай літаратуры / М. Я. Цікоцкі. – Мінск: БДУ, 1981. – 191 с.

1.11 *Юрэвіч, А. К.* Стылістыка беларускай мовы / А. К. Юрэвіч. – Мінск: Народная асвета, 1992. – 191 с.

1.12 *Яўневіч, М. С.* Сінтаксічная сінаніміка ў сучаснай беларускай літаратурнай мове / М. С. Яўневіч. – Мінск: БДУ, 1977. – 280 с.

2. Дадатковая літаратура

2.1 *Абабурка, М.* Культура беларускай мовы / М. Абабурка. – Мінск: Выш. шк., 1994. – 122 с.

2.2 *Абабурка, М.* Праблемы мастацкага стылю і мовы беларускай літаратуры / М. Абабурка // Беларуская мова і літаратура ў школе. – 1991. – № 3. – С. 53–54.

2.3 *Азарка, В.* Абзац у творах Кузьмы Чорнага / В. Азарка // Роднае слова. – 2000. – № 5. – С. 26–28.

2.4 *Аксамітаў, А.* Функцыянаванне і ўспрыманне фразеалагізмаў у тэксце твораў Якуба Коласа / А. Аксамітаў // Роднае слова. – 1996. – № 7. – С. 63–65.

2.5 *Анічэнка, У. В.* Функцыянальна-структурнае развіццё гутарковага слова / У. В. Анічэнка // Беларуская мова. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1981. – Вып. 9. – С. 55–61.

2.6 *Антанюк, Л. А.* Праблемы даследавання навуковага стылю беларускай мовы / Л. А. Антанюк // Беларуская лінгвістыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1984. – Вып. 25. – С. 10–14.

2.7 *Багамолава, А.* Роля экспрэсіўна-вобразнага слова ў беларускіх народных песнях / А. Багамолава // Роднае слова. – 2002. – № 5. – С. 26–27.

2.8 *Бандарэнка, Т. П.* Стылістычная функцыя зваротка ў паэтычнай мове Янкі Купалы / Т. П. Бандарэнка // Беларуская лінгвістыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – Вып. 24. – С. 49–55.

2.9 *Бароўская, І. А.* Фарміраванне ўяўленняў аб асноўных стылістычных фігурах пры вывучэнні песенных тэкстаў Янкі Купалы / І. А. Бароўская // Слова і час. Навуковыя чытанні, прысвечаныя памяці прафесара У. В. Анічэнкі: зб. навук. артыкулаў: у 2 ч. / рэдкал.: А. А. Станкевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Гомель: УА «ГДУ імя Ф. Скарыны», 2003. – Ч. 2. – С. 121–125.

2.10 *Берднік, С. К.* Варыянты некаторых фразеалагічных адзінак і іх функцыянараванне ў творах Якуба Коласа / С. К. Берднік // Беларуская лінгвістыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – Вып. 22. – С. 72–77.

2.11 *Берднік, С. К.* Крыніцы і стылістычнае выкарыстанне фразеалагізмаў у публіцыстычных і крытычных творах Якуба Коласа / С. К. Берднік // Беларуская лінгвістыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1984. – Вып. 25. – С. 15–22.

2.12 *Булыка, А. М.* Выкарыстанне звязаных кампанентаў грэчаскага паходжання ў беларускай тэрміналогіі / А. М. Булыка // Беларуская лінгвістыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1998. – Вып. 48. – С. 13–18.

2.13 *Бурміч, М. А.* Паранамазія як стылістычная фігура / М. А. Бурміч // Скарына і наш час: матэрыялы II міжнар. навук. канф., Гомель, 16–17 мая, 2002 г.: у 2 ч. / адк. рэд. А. А. Станкевіч. – Гомель: Гомельскі дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны, 2002. – Ч. 2. – С. 107–109.

2.14 *Васільева, А. Н.* Газетно-публицистический стиль речи / А. Н. Васильева. – М.: Русский язык, 1982. – 198 с.

2.15 *Голуб, И. Б.* Стилистика русского языка / И. Б. Голуб. – М.: Айрис-пресс, 2010. – 448 с.

2.16 *Груца, А. П.* Семантыка і функцыі дзеяслова *сказаць* у мове Якуба Коласа / А. П. Груца // Беларуская лінгвістыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – Вып. 22. – С. 45–51.

2.17 *Данільчык, З. П.* Лексічныя антонімы і іх стылістычнае выкарыстанне ў мове Купалы / З. П. Данільчык, А. М. Барэйка // Беларуская мова. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1982. – Вып. 10. – С. 49–55.

2.18 *Ермакова, А. М.* Прагматычная роля інверсіі ў тэкстах публіцыстычнага стылю / А. М. Ермакова // Слова і час. Навуковыя чытанні,

прысвечанья памяці прафесара У. В. Анічэнкі: зб. навук. артыкулаў: у 2 ч. / рэдкал.: А. А. Станкевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Гомель: УА «ГДУ імя Ф. Скарыны», 2003. – Ч. 2. – С. 135–140.

2.19 *Каган, С. Л.* Ампліфікацыя як стылістычны прыём у прадмовах Францыска Скарыны / С. Л. Каган // Скарына і наш час: матэрыялы II міжнар. навук. канф., Гомель, 16–17 мая, 2002 г.: у 2 ч. / адк. рэд. А. А. Станкевіч. – Гомель: Гомельскі дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны, 2002. – Ч. 2. – С. 122–127.

2.20 *Ковалев, В. П.* Выразительные средства художественной речи: пособие для учителя / В. П. Ковалев. – Киев: Радянська школа, 1985. – 136 с.

2.21 *Красней, В. П.* Стылістычныя разрады лексікі / В. П. Красней // Беларуская мова і літаратура. – Мінск, 2007. – Вып. 12. – С. 10–13.

2.22 *Крупенька, С. Г.* Устарэлая лексіка і яе стылістычнае выкарыстанне ў мове Янкі Купалы (*мужык, пан*) / С. Г. Крупенька // Беларуская мова. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1981. – Вып. 9. – С. 29–38.

2.23 *Крылова, О. А.* Лингвистическая стилистика / О. А. Крылова. – М.: Высшая школа, 2006. – 319 с.

2.24 *Курбека, А.* Некаторыя асаблівасці няпоўных сказаў у рэпліках дыялогаў: На матэрыяле твораў Івана Мележа / А. Курбека // Роднае слова. – 1998. – № 11. – С. 74–76.

2.25 *Курбека, А.* Паўторы ў рэпліках дыялога: На прыкладзе твораў Івана Мележа / А. Курбека // Роднае слова. – 1998. – № 8. – С. 77–79.

2.26 *Лапіцкая, Н.* Уласныя імёны ў замовах: Асаблівасці ўжывання / Н. Лапіцкая // Роднае слова. – 2000. – № 5. – С. 29–30.

2.27 *Лепешаў, І. Я.* Функцыянальна не замацаваныя фразеалагізмы / І. Я. Лепешаў // Беларуская лінгвістыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – Вып. 23. – С. 23–30.

2.28 *Ліхадзіеўская, Л.* Афіцыйна-дзелавы стыль беларускай літаратурнай мовы / Л. Ліхадзіеўская // Роднае слова. – 1999. – № 4. – С. 105–111.

2.29 *Ліхадзіеўская, Л.* Гутарковы стыль беларускай літаратурнай мовы / Л. Ліхадзіеўская // Роднае слова. – 1996. – № 10. – С. 141–154.

2.30 *Ляшчынская, В.* Месца і роля стылістыкі ў працэсе навучання беларускай мове / В. Ляшчынская // Роднае слова. – 2001. – № 3. – С. 5–6.

2.31 *Ляшчынская, В. А.* Сістэма практыкаванняў па стылістыцы беларускай мовы ў школе / В. А. Ляшчынская // Беларуская мова. – Мінск: Універсітэцкае, 1990. – Вып. 18. – С. 104–112.

2.32 *Мажэйка, Н. С.* Моўныя элементы фальклору як сродак стылізацыі / Н. С. Мажэйка // Веснік Беларус. дзярж. ун-та, Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. Псіхалогія. – 1998. – № 3. – С. 27–31.

2.33 *Макарэвіч, А.* Гістарызмы ці архаізмы: Стылістычная дыферэнцыяцыя ўстарэлай лексікі ў «Глумачальным слоўніку беларускай літаратурнай мовы» / А. Макарэвіч // Роднае слова. – 2003. – № 11. – С. 27–29.

2.34 *Малюк, А. К.* Эмацыянальна-ацэначная лексіка беларускага фальклору / А. К. Малюк // Беларуская мова і мовазнаўства. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1976. – Вып. 4. – С. 106–113.

2.35 *Наркевіч, А. І.* Стылістыка тэксту: моўныя штампы, клішэ: На матэрыяле прэсы / А. І. Наркевіч // Веснік Беларус. дзярж. ун-та, Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. Псіхалогія. – 1996. – № 3. – С. 62–63.

2.36 *Одинцов, В. В.* Стилистика текста / В. В. Одинцов. – М.: Наука, 1980. – 264 с.

2.37 *Рагаўцоў, В.* Кантрастнае ўжыванне слоў і выказаў як аснова камічнага эфекту ў беларускай драматургіі / В. Рагаўцоў // Роднае слова. – 2002. – № 1. – С. 46–47.

2.38 *Рагаўцоў, В. І.* Маўленчае выражэнне камічнага ў беларускай драматургіі / В. І. Рагаўцоў. – Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова. – 2002. – 304 с.

2.39 *Разладава, М.* Семантыка і стылістыка складаных колераабзначэнняў / М. Разладава // Роднае слова. – 2003. – № 2. – С. 36–38.

2.40 *Рамза, Т. Р.* Функцыянальны аспект пры вывучэнні безасабовых сказаў / Т. Р. Рамза // Роднае слова. – 1997. – № 1. – С. 46–58.

2.41 *Розенталь, Д. Э.* Практическая стилистика русского языка / Д. Э. Розенталь. – М.: Высш. шк., 1987. – 400 с.

2.42 *Салавянчык, Т. І.* Пра мову службовых дакументаў / Т. І. Салавянчык // Роднае слова. – 2002. – № 5. – С. 37–39.

2.43 *Саўчанка, В. М.* Перыяд як граматыка-стылістычны сродак у творчасці Максіма Танка / В. М. Саўчанка // Культура мовы і грамадства: матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф., БДПУ, 5–6 снежня, 2002 г. / адк. рэд. П. А. Міхайлаў. – Мінск: БДПУ, 2002. – С. 194–197.

2.44 *Солахаў, А. В.* Новае слова як сродак стылізацыі / А. В. Солахаў // Лингвистика и литературоведение в университете: материалы науч. конф., посвященной 80-летию Белорусского гос. пед. ун-та им. М. Танка, Минск, 14–15 ноября 2002 г. / отв. ред. Л. В. Чернышова. – Минск: БГПУ, 2002. – С. 68–70.

2.45 *Солганик, Г. Я.* Лексика газеты / Г. Я. Солганик. – М.: Высшая школа, 1981. – 112 с.

2.46 *Старасценка, Т.* «У свеце сонечным і сівым...»: Стылістычныя фігуры, заснаваныя на антонімах і сітуацыйна супрацьпастаўленых словах, у паэзіі Алеся Разанава / Т. Старасценка // Роднае слова. – 2000. – № 4. – С. 23–24.

2.47 *Сухоцкая, Г. Ф.* Супрацьстаянне стыляў: афіцыйнага і традыцыйна-народнага / Г. Ф. Сухоцкая // Беларуская мова і літаратура. – 1998. – № 3. – С. 110–122.

2.48 *Сцяцко, П.* Культура мовы / П. Сцяцко. – Мінск: Тэхналогія, 2002. – 444 с.

2.49 *Тарасенка, Т.* Стылістычная функцыя кантрасту ў дыялогах твораў Васіля Быкава / Т. Тарасенка // Роднае слова. – 1998. – № 8. – С. 69–71.

2.50 Харчанка, А. М. Функцыі дзеяслоўных сінонімаў у творах Кузьмы Чорнага / А. М. Харчанка // Вес. АН Беларусі. Сер. гуманіт. навук. – 1997. – № 1. – С. 123–128.

2.51 Цікоцкі, М. Я. Аб важных кірунках развіцця сучаснай стылістыкі / М. Я. Цікоцкі // Роднае слова. – 2002. – № 2. – С. 33–36.

2.52 Швейцер, А. Д. Проблемы контрастивной стилистики: К сопоставительному анализу функциональной стилистики / А. Д. Швейцер // Вопросы языкознания. – 1991. – № 4. – С. 31–45.

2.53 Шматкова, І. І. Моўна-стылёвыя асаблівасці паэзіі Ніны Мацяш / І. І. Шматкова // Культура мовы і грамадства: матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф., БДПУ, 5–6 снежня, 2002 г. / адк. рэд. П. А. Міхайлаў. – Мінск: БДПУ, 2002. – С. 256–260.

2.54 Шур, В. В. Онiмы як сродак стварэння экспрэсіўнасці і каламбураў у творах Якуба Коласа і Рыгора Барадулiна / В. В. Шур // Беларуская мова і лiтаратура. – Вып. 3. – Мiнск, 2003. – С. 119–127.

Слоўнікі і даведнікі

Аўласевіч, М. А. Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы: у 2 ч. / М. А. Аўласевіч, Т. І. Якубовіч. – Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2002. – Ч. 1. – 242 с.

Бардовіч, А. М. Марфемны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, Л. М. Шакун. – Мінск: Беларус. навука, 2000. – 413 с.

Бардовіч, А. М. Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, М. М. Круталевіч, А. А. Лукашанец. – Мінск: Беларус. навука, 2000. – 413 с.

Бардовіч, А. М. Школьны словаўтваральны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, М. М. Круталевіч, А. А. Лукашанец; пад рэд. А. М. Бардовіча. – Мінск: Аверсэв, 2006. – 512 с.

Беларуская мова: энцыклапедыя / пад рэд. А. Я. Міхневiча. – Мiнск: БелЭн, 1994. – 655 с.

Беларуска-рускі слоўнік: у 3 т. / рэд. К. К. Атраховіч (Кандрат Крапіва). – 3-е выд., папраўл. і дап. / пад рэд. А. І. Падлужнага. – Мiнск: БелЭн, 2003. – 3 т.

Бiрыла, М. В. Слоўнік нацiску ў беларускай мове: для ст. шк. узросту / М. В. Бiрыла. – Мiнск: Нар. асвета, 1992. – 143 с.

Булыка, А. М. Слоўнік iншамоўных слоў: у 2 т. / А. М. Булыка. – Мiнск: БелЭн, 1999. – 2 т.

Гаўрош, Н. В. Слоўнік эпітэтаў беларускай мовы / Н. В. Гаўрош. – Мiнск: Выш. шк., 1998. – 603 с.

Грабчыкаў, С. М. Слоўнік паронiмаў беларускай мовы / С. М. Грабчыкаў. – Мiнск: Нар. асвета, 1994. – 478 с.

Граматычны слоўнік дзеяслова / НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа; уклад. В. П. Русак [і інш.]; навук. рэд.: А. І. Падлужны, В. П. Русак. – Мінск: Бел. навука, 2007. – 1252 с.

Клышка, М. К. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў / М. К. Клышка. – Мінск: Бел. навука, 2005. – 592 с.

Лазоўскі, У. М. Слоўнік антонімаў беларускай мовы: канкрэтныя выпадкі ўжывання / У. М. Лазоўскі. – Мінск: Універсітэцкае, 1994. – 293 с.

Лепешаў, І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы: у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мінск: БелЭн, 1993. – 2 т.

Плотнікаў, Б. А. Слоўнік цяжкасцяў беларускай мовы / Б. А. Плотнікаў, В. П. Трайкоўская. – Мінск: Кніжны Дом, 2004. – 544 с.

Прыгодзіч, М. Р. Асобна, разам, праз дэфіс: слоўнік-даведнік / М. Р. Прыгодзіч. – Мінск: Нар. асвета, 1994. – 256 с.

Руска-беларускі слоўнік: у 2 т. / рэд. К. К. Атраховіч (Кандрат Крапіва). – 2-е выд., дап. і перапрац. – Мінск: БелЭн, 1982. – 2 т.

Слоўнік лексічных формаў: сінонімы, амонімы, антонімы, паронімы, амографы, амафоны / уклад.: Я. І. Хвалей, У. В. Шарпіла. – Мінск: Парадокс, 2004. – 416 с.

Старычонок, В. Дз. Слоўнік амонімаў беларускай мовы / В. Дз. Старычонок. – Мінск: Выш. шк., 1991. – 255 с.

Сцяцко, П. У. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П. У. Сцяцко, М. Ф. Гуліцкі, Л. А. Антанюк. – Мінск: Выш. шк., 1990. – 222 с.

Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: больш за 65 000 слоў / пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. – 2-е выд. – Мінск: БелЭн, 1999. – 784 с.

Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / пад агул рэд. К. К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). – 2-е выд. – Мінск: БелСЭ, 1977–1984. – 5 т.

Змест

Прадмова	3
АСНОЎНЫЯ АСПЕКТЫ СТЫЛІСТЫКІ	4
Табліца 1. Разнавіднасці стылістыкі і яе задачы	4
Табліца 2. Асноўныя напрамкі стылістычных даследаванняў і іх задачы	4
Схема 1. Віды эмацыянальнасці	5
Табліца 3. Моўныя сродкі перадачы эмацыянальнасці	6
Табліца 4. Структура экспрэсіўнасці	6
Схема 2. Тыпы экспрэсіўнасці	7
Схема 3. Моўныя сродкі стварэння экспрэсіўнасці	7
Табліца 5. Віды стылістычных афарбовак (канатацый) моўных адзінак	8
Табліца 6. Віды функцыянальна-стылявой афарбоўкі	8
Схема 4. Віды ацэначнасці	9
Табліца 7. Віды эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкі	9
Табліца 8. Віды стылістычных функцый моўных адзінак	9
ФУНКЦЫЯНАЛЬНАЯ СТЫЛІСТЫКА	12
Схема 5. Суадносіны стыляў мовы і маўлення	12
Схема 6. Прынцыпы вылучэння стыляў	12
Схема 7. Структура сітуацыі маўлення	13
Схема 8. Разнавіднасці стыляў маўлення	13
Табліца 9. Сфера зносін і задачы камунікацыі	13
Табліца 10. Навуковы стыль	14
Табліца 11. Адрозненне ўласна навуковага выкладу ад навукова-папулярнага	14
Табліца 12. Афіцыйна-справавы стыль	15
Табліца 13. Публіцыстычны стыль	16
Табліца 14. Гутарковы (размоўны) стыль	17
Табліца 15. Мастацкі стыль	18
Табліца 16. Адрозненне публіцыстычнага стылю ад мастацкага	18
Табліца 17. Канфесійны (рэлігійны) стыль	19
Табліца 18. Жанры маўлення	19
Табліца 19. Формы маўлення	22
ПРАКТЫЧНАЯ СТЫЛІСТЫКА	23
Фонастылістыка	23
Схема 9. Фанетычныя сродкі мовы, якія маюць стылістычнае значэнне	23
Табліца 20. Залежнасць даўжыні слова ад стылю маўлення	23
Табліца 21. Функцыі інтанацыі	23
Табліца 22. Фанетыка-стылістычныя варыянты слоў	24
Табліца 23. Функцыянальная разнастайнасць эўфаніі	24
Табліца 24. Асаблівасці эўфаніі ў розных стылях маўлення	25

Лексічная стылістыка	26
Табліца 25. Тыпы лексічных сінонімаў	26
Табліца 26. Стылістычныя функцыі сінонімаў	27
Табліца 27. Стылістычныя функцыі амонімаў і паронімаў	27
Табліца 28. Стылістычныя функцыі антонімаў	28
Табліца 29. Стылістычныя асаблівасці дыялектызмаў	28
Табліца 30. Канцылярызмы	29
Табліца 31. Штампы	29
Табліца 32. Стылістычныя функцыі прастамоўных слоў і жарганізмаў	29
Табліца 33. Функцыі ўстарэлых слоў	30
Схема 10. Аказіяналізмы ў функцыянальным аспекце	30
Табліца 34. Стылістычная класіфікацыя запазычаных слоў	31
Табліца 35. Функцыянальна-стылістычныя тыпы лексікі	32
Табліца 36. Тыпы лексікі паводле выражэння эмоцый, ацэнак	33
Фразеалагічная стылістыка	33
Табліца 37. Сінанімія і антанімія фразеалагізмаў	33
Схема 11. Стылістычныя функцыі фразеалагізмаў	34
Табліца 38. Функцыянальна-стылявыя разрады фразеалагізмаў	35
Марфемна-словаўтваральная стылістыка	36
Табліца 39. Стылістычныя сродкі словаўтварэння назоўнікаў	36
Марфалагічная стылістыка	38
Стылістыка назоўніка	38
Табліца 40. Выкарыстанне назоўнікаў у розных стылях маўлення	38
Табліца 41. Асаблівасці выкарыстання назоўнікаў са значэннем асобы	40
Табліца 42. Стылістычныя функцыі абстрактных назоўнікаў	40
Табліца 43. Выкарыстанне абстрактных, рэчыўных і ўласных назоўнікаў у множным ліку	41
Табліца 44. Функцыі ўласных назоўнікаў	42
Табліца 45. Стылістычныя родавыя варыянты назоўнікаў	42
Табліца 46. Стылістычная характарыстыка катэгорыі роду назоўнікаў	43
Табліца 47. Стылістычная характарыстыка варыянтных канчаткаў множналікавых назоўнікаў	43
Табліца 48. Стылістычная характарыстыка варыянтных канчаткаў назоўнікаў <i>вочы, вушы, плечы</i>	43
Табліца 49. Стылістычныя асаблівасці варыянтных канчаткаў назоўнікаў 1-га скланення	44
Табліца 50. Стылістычныя асаблівасці варыянтных канчаткаў назоўнікаў 3-га скланення	44

Стылістыка прыметніка	44
Табліца 51. Выкарыстанне прыметнікаў у розных стылях маўлення.....	44
Табліца 52. Функцыянальна-стылістычныя асаблівасці разрадаў прыметнікаў	46
Табліца 53. Стылістычнае адрозненне кароткай і поўнай форм прыметнікаў	46
Табліца 54. Стылістычнае выкарыстанне форм ступеней параўнання прыметнікаў	47
Табліца 55. Стылістычныя асаблівасці прыметнікаў са значэннем ацэнкі меры якасці.....	47
Стылістыка лічэбніка	48
Табліца 56. Стылістычныя асаблівасці разрадаў лічэбнікаў.....	48
Табліца 57. Стылістычныя асаблівасці варыянтных канчаткаў лічэбнікаў <i>абое, два, дзве</i>	49
Стылістыка займенніка	49
Табліца 58. Стылістычная характарыстыка займеннікаў	49
Табліца 59. Асаблівасці выкарыстання займенніка <i>мы</i>	49
Табліца 60. Выкарыстанне або пропуск асабовых займеннікаў у маўленні.....	50
Табліца 61. Стылістычныя асаблівасці варыянтных форм займеннікаў	51
Табліца 62. Сінанімія азначальных займеннікаў <i>усякі, кожны, любы</i>	51
Табліца 63. Сінанімія няпэўных займеннікаў	52
Стылістыка дзеяслова	54
Табліца 64. Выкарыстанне дзеясловаў у розных стылях маўлення.....	54
Табліца 65. Стылістычнае выкарыстанне інфінітыва.....	55
Табліца 66. Стылістычная характарыстыка катэгорыі ладу дзеясловаў	57
Табліца 67. Стылістычныя адценні значэнняў форм дзеясловаў загаднага ладу.....	58
Табліца 68. Стылістычная характарыстыка катэгорыі трывання дзеясловаў	59
Табліца 69. Стылістычная характарыстыка катэгорыі часу дзеясловаў	61
Табліца 70. Стылістычная характарыстыка катэгорый асобы і ліку дзеясловаў	63
Табліца 71. Асаблівасці выкарыстання падпарадкавальных злучнікаў	64
Сінтаксічная стылістыка	65
Табліца 72. Частотнасць выкарыстання дзеяслоўных канструкцый з прыназоўнікамі <i>пра, аб</i>	65

Табліца 73. Асаблівасці выкарыстання дзеяслоўных канструкцый з прыназоўнікамі <i>аб</i>	65
Табліца 74. Стылістычнае выкарыстанне пабочных канструкцый.....	66
Табліца 75. Стылістычныя функцыі ўстаўных канструкцый.....	67
Табліца 76. Стылістычныя функцыі намінатыўных сказаў.....	67
Табліца 77. Стылістычныя функцыі няпоўных сказаў.....	68
Табліца 78. Стылістычнае выкарыстанне розных тыпаў складаных сказаў.....	68
Вобразна-выяўленчыя сродкі мовы	71
Тропы	71
Табліца 79. Класіфікацыя трыпаў.....	71
Табліца 80. Стылістычныя разнавіднасці звароткаў-трыпаў.....	74
Стылістычныя фігуры і прыёмы	75
Табліца 81. Класіфікацыя стылістычных фігур і прыёмаў.....	75
Гукапіс	82
Табліца 82. Віды гукапісу.....	83
СТЫЛІСТЫКА ТЭКСТУ	83
Табліца 83. Асноўныя структурныя адзінкі тэксту.....	83
Табліца 84. Віды сувязі сказаў у тэксце і сродкі яе забеспячэння.....	85
Тыпы тэкстаў	85
Табліца 85. Апісанне.....	85
Табліца 86. Апавяданне.....	86
Табліца 87. Разважанне.....	87
Табліца 88. Суадносіны тыпаў тэкстаў з прыслоўямі.....	87
Схема 12. Класіфікацыя маўлення.....	88
Табліца 89. Віды маўлення.....	88
Табліца 90. Функцыянальна-жанравыя тыпы маналогаў.....	89
Табліца 91. Тыпы тэкстаў паводле пазіцыі вытворцы маўлення.....	90
Літаратура.....	91